

**2023 SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMINDA YER ALAN KÖK
DEĞERLERİN SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDAKİ
RESİMLERE VE METİNLERE YANSIMA DURUMLARININ
İNCELENMESİ**

Abdulmecit YİĞİT

Yüksek Lisans Tezi

Sosyal Bilgiler Eğitimi

Danışman: Doç.Dr. KENAN BAŞ

AĞRI – 2024

(Her hakkı saklıdır.)

T.C.

AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Sosyal Bilgiler Eğitimi

2023 SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMINDA YER ALAN KÖK
DEĞERLERİN SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDAKİ
RESİMLERE VE METİNLERE YANSIMA DURUMLARININ
İNCELENMESİ

Abdulmecit YİĞİT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Doç.Dr. Kenan BAŞ

Ağrı, 2024

...../..../2024

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “2023 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Kök Değerlerin Sosyal Bilgiler Ders kitaplarındaki Resimlere ve Metinlere Yansıma Durumlarının İncelenmesi” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐

Tezim sadece Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☒

Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

...../..../2024

Abdulmecit YİĞİT

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Kenan BAŞ danışmanlığında Abdulmecit YİĞİT tarafından hazırlanan bu çalışma, ... / / 2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Sosyal Bilgiler Eğitimi Dalında yüksek lisans tezi olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Kenan BAŞ

İmza:

Jüri Üyesi:XXXX

İmza:

Jüri Üyesi: XXXX

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine ait olup;
Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../2020 tarih ve / nolu kararı ile onaylanmıştır.

.... /...../.....

Prof. Dr. İbrahim HAN

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaklardan yapılan bildiriş, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak olarak kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

2023 SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMINDA YER ALAN KÖK DEĞERLERİN SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDAKİ RESİMLERE VE METİNLERE YANSIMA DURUMLARININ İNCELENMESİ

Abdulmecit YİĞİT

Tez Danışmanı: Doç.Dr. Kenan BAŞ

Bu yüksek lisans tezi, Sosyal Bilgiler eğitimindeki kök değerlerin analizini gerçekleştirmek amacıyla doküman analizi yöntemini benimseyen bir araştırmayı temsil etmektedir. Araştırmanın ana hedefi, Türkiye'de devlet okullarında okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki yazılı ve görsel dokümanları, özellikle sabır, saygı, sorumluluk, özdenetim, adalet, dostluk, vatanseverlik, yardımseverlik, sevgi ve dürüstlük gibi kök değerlere ne ölçüde yansıttığını kapsamlı bir şekilde incelemektir. Araştırma süreci, doküman analizi yönteminin detaylı bir uygulanması üzerine odaklanmaktadır. Bu çerçevede, Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki metinler ve görsel unsurlar, doküman analizi ile değerlendirilmiş ve belirlenen kök değerlerin bu dokümanlar üzerinden nasıl temsil edildiği sistemli bir biçimde ortaya konulmuştur.

Yapılan doküman analizi sonucunda, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kök değerlerin %70 oranında yer aldığı görülmüştür. Vatanseverlik, sorumluluk ve saygı kök değerleri, tüm değerlerin %63,3'ünü; adalet, özdenetim ve yardımseverlik kök değerleri, tüm değerlerin %25,5'ini; ve sevgi, dürüstlük, dostluk ve sabır kök değerleri ise tüm değerlerin %11,2'sini oluşturmuştur. Dolayısıyla Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kök değerlerin yoğun bir şekilde işlendiği, ancak bazı değerlere diğerlerine göre daha fazla yer verildiği saptanmıştır. Sosyal Bilgiler ders

kitaplarında en çok işlenen kök değerin vatanseverlik (%25,2) olduğu, en az işlenen kök değerin ise sabır (%1,2) olduğu ortaya çıkmıştır.

2024, 185 Sayfa

Anahtar sözcükler: Sosyal Bilgiler, eğitim- öğretim, kök değerler, ders kitabı.

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

INVESTIGATION OF THE REFLECTION OF THE ROOT VALUES IN THE 2023 SOCIAL STUDIES CURRICULUM PROGRAM ON THE PICTURES AND TEXTS IN SOCIAL STUDIES COURSE BOOKS

Abdulmecit YİĞİT

Advisor: Ass. Prof. Kenan BAŞ

This master's thesis represents a research that adopts the document analysis method in order to analyze the root values in social studies education. The main goal of the research is to comprehensively examine the written and visual documents in social studies textbooks used in Turkey to what extent they reflect root values such as patience, respect, responsibility, self-control, justice, friendship, patriotism, helpfulness, love and honesty.

The research process focuses on a detailed application of the document analysis method. In this context, the texts and visual elements in social studies textbooks were evaluated through document analysis, and how the determined root values were represented through these documents was systematically revealed.

As a result of the document analysis, it was seen that root values were mentioned in 70% of Social Studies textbooks. The root values of patriotism, responsibility, and respect account for 63.3% of all values; the root values of justice, self-control, and helpfulness constituted 25.5% of all values, and the root values of love, honesty, friendship, and patience constituted 11.2% of all values. Therefore, it has been determined that root values are mentioned extensively in social studies textbooks, but some values are given more space than others. It was found that the most mentioned root value was patriotism (25.2%), while the least mentioned root value was patience (1.2%) among the values in the social studies textbooks.

2024, 185 Pages

Keywords: social studies, education-training, root values, textbook

ÖNSÖZ

Eğitim, insanın varlığıyla eş değer bir süreç olarak kabul edilir. Zaman içinde birçok önemli değişime uğramış, toplumsal sistemlerin dönüşümünde kritik bir rol oynamış ve sürekli olarak kendini yenileyen bir olgu olarak görülmüştür. "2023 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Kök Değerlerin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Resimlere ve Metinlere Yansıma Durumlarının İncelenmesi" adlı kapsamlı araştırma sürecinde, eğitimin tanımı, amacı ve işlevleri üzerine bir dizi derinlemesine analiz gerçekleştirilmiştir. Eğitim, tarih boyunca farklı filozoflar ve düşünürler tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Eflatun'dan Kant'a, Aristo'dan Durkheim'e kadar, eğitim anlayışı ve hedefleri üzerine yapılan felsefi düşünceler incelenmiş ve çeşitli perspektifler sunulmuştur.

Bu çalışmada, eğitim-öğretim sürecinin temel taşları olan okulların rolü de detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Okulların öğrencilere sağladığı kültür, bilgi ve beceri edinme imkanları, toplumsal entegrasyon sürecine olan katkıları ve eğitim kalitesini artırmak için kullanılan araçlar üzerine detaylı bir inceleme yapılmıştır. Ayrıca, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan derslerin, özellikle de Sosyal Bilgiler dersinin önemi vurgulanmıştır. Sosyal Bilgiler dersinin öğrencilere kültürel mirasın aktarılması ve değerlerin inşa edilmesindeki rolü üzerine yapılan analizler, eğitim sisteminin temel taşlarından birinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Özellikle, araştırma sürecinde kök değerlerin incelenmesi ve bu değerlerin ders kitaplarına yansıtılma düzeyi üzerine yapılan çalışmalar, eğitim sisteminin değer temelli yaklaşımlarının ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın oluşumunda, araştırma sürecindeki değerli katkılarından dolayı aileme, özellikle de danışmanım Doç. Dr. Kenan Baş'a, sabır ve desteklerinden dolayı teşekkür etmek isterim. Ayrıca, bu çalışmanın tamamlanmasında emeği geçen herkese teşekkür ederim.

...../...../2024

Abdulmecit YİĞİT

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	ix
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	xi
TABLolar DİZİNİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xv
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Tezin Amacı	3
1.2. Tezin Problem Cümlesi	3
1.3. Alt problemler	3
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	4
2.KURAMSAL TEMELLER.....	5
2.1.Sosyal Bilgilerin Tanımı ve Kapsamı	5
2.2.Türkiye’de Sosyal Bilgilerin Gelişimi	6
2.3.Değer Kavramı	8
2.4.Değerler Eğitiminin Amacı ve Önemi	10
2.5.Değerlerin Öğretimi	11
2.6.Değer Öğretim Yaklaşımları	13
2.6.1.Değerlerin Gizli Öğretim Yaklaşımı (Örtük Program)	14
2.6.2.Değerlerin Doğrudan Öğretim Yaklaşımı (Değer Aktarma-Telkin)	15
2.6.3.Değer Açıklama Yaklaşımı (Değer Belirginleştirme)	15
2.6.4.Değer Analizi.....	17
2.6.5.Ahlaki Muhakeme Yaklaşımı (Ahlakî İkilem).....	19
2.6.6.Eylem ve Gözlem Yoluyla Öğrenme Yaklaşımı	20
2.7.Değer Eğitiminde Ailenin Rolü.....	21
2.9.Değerler Eğitimi ve Sosyal Bilgiler Dersi.....	24
2.10.2023 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Kök Değerler	29
2.10.1. Dostluk	30
2.10.2. Saygı	30
2.10.3.Sevgi	31
2.10.4.Sorumluluk	32
2.10.5. Adalet	33
2.10.6. Özdenetim.....	34
2.10.7.Vatanseverlik	35
2.10.8.Yardımseverlik	35
2.10.9.Sabır.....	36
2.10.10.Dürüstlük	37
2.11.İlgili Araştırmalar	38
3. YÖNTEM.....	42
3.1.Araştırma Modeli	42

3.2.Evren ve Örneklem / Araştırma Grubu	45
3.3 Güvenirlilik	45
4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI.....	46
4.1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarını Tanıtıcı Bilgiler ve Tanımlayıcı Düzeydeki Bulgular	46
4.2.Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Kök Değerler.....	52
4.2.1. Dördüncü Sınıf Ders Kitabının Kök Değerler Açısından İncelenmesi	54
4.2.2. Beşinci sınıf ders kitabının kök değerler açısından incelenmesi	79
4.2.3. Altıncı sınıf ders kitabının kök değerler açısından incelenmesi	103
4.2.4. Yedinci sınıf ders kitabının kök değerler açısından incelenmesi	126
5. SONUÇ VE TARTIŞMA	150
6. ÖNERİLER	154
7. KAYNAKLAR	156
8. EKLER.....	174

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

Çalışmada kullanılan kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur

SBDK	: Sosyal Bilgiler Ders kitabı
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
TDK	: Türk Dil Kurumu
(f)	: Frekans / Sıklık
%	: Yüzde
Vb.	: Ve benzeri
Vd.	: Ve devamı

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 2. 1. Sosyal Bilgiler Ders kitabında Değerlerle İlgili Yapılan Tezler Tablosu	39
Tablo 3. 1. Sosyal Bilgiler Ders kitaplarına ait künye bilgileri	43
Tablo 3. 2. Kök değerler ve yan anlamları (MEB, 2023)	44
Tablo 4. 1. Sınıflara göre SBDK'larının metinlerine ilişkin bilgiler	47
Tablo 4. 2. Sınıflara göre ünite başlıkları.....	49
Tablo 4. 3. Sınıflara göre SBDK'larının görsellerine ilişkin bilgiler.....	50
Tablo 4. 4. Sınıflara göre SBDK'ı metin ve görsellerin değerden bahsetme durumu	51
Tablo 4. 5. SBDK'larında belirlenen kök değerlerin metin ve görsellere göre rakamsal bilgileri.....	52
Tablo 4. 6. Sınıflara göre SBDK'larının metin ve görsellerinde geçen kök değerler	53
Tablo 4. 7. Dördüncü sınıf SBDK metin ve görsellerinde geçen kök değer sayıları .	54
Tablo 4. 8. Dördüncü sınıf SBDK'ındaki kök değerlerin ünitelere göre sayıları	55
Tablo 4. 9. Dördüncü sınıf SBDK'ında sorumluluk kök değerinin ünitelere göre sayısı.....	57
Tablo 4. 10. Dördüncü sınıf SBDK'ında saygı kök değerinin ünitelere göre sayısı..	59
Tablo 4. 11. Dördüncü sınıf SBDK'ında vatanseverlik kök değerinin ünitelere göre sayısı.....	62
Tablo 4. 12. Dördüncü sınıf SBDK'ında özdenetim kök değerinin ünitelere göre sayısı.....	65
Tablo 4. 13. Dördüncü sınıf SBDK'ında sevgi kök değerinin ünitelere göre sayısı..	68
Tablo 4. 14. Dördüncü sınıf SBDK'ında adalet kök değerinin ünitelere göre sayısı.	70
Tablo 4. 15. Dördüncü sınıf SBDK'ında yardımseverlik kök değerinin ünitelere göre sayısı.....	72
Tablo 4. 16. Dördüncü sınıf SBDK'ında dostluk kök değerinin ünitelere göre sayısı	74
Tablo 4. 17. Dördüncü sınıf SBDK'ında sabır kök değerinin ünitelere göre sayısı ..	76
Tablo 4. 18. Dördüncü sınıf SBDK'ında dürüstlük kök değerinin ünitelere göre sayısı	78
Tablo 4. 19. Beşinci sınıf SBDK metin ve görsellerinde geçen kök değer sayıları ...	79
Tablo 4. 20. Beşinci sınıf SBDK'ındaki kök değerlerin ünitelere göre sayıları	80
Tablo 4. 21. Beşinci sınıf SBDK'ında sorumluluk kök değerinin ünitelere göre sayısı	81
Tablo 4. 22. Beşinci sınıf SBDK'ında vatanseverlik kök değerinin ünitelere göre sayısı.....	84

Tablo 4. 23. Beşinci sınıf SBDK’ında adalet kök değerinin ünitelere göre sayısı.....	86
Tablo 4. 24. Beşinci sınıf SBDK’ında saygı kök değerinin ünitelere göre sayısı.....	88
Tablo 4. 25. Beşinci sınıf SBDK’ında özdenetim kök değerinin ünitelere göre sayısı	91
Tablo 4. 26. Beşinci sınıf SBDK’ında dürüstlük kök değerinin ünitelere göre sayısı	93
Tablo 4. 27. Beşinci sınıf SBDK’ında yardımseverlik kök değerinin ünitelere göre sayısı.....	96
Tablo 4. 28. Beşinci sınıf SBDK’ında sevgi kök değerinin ünitelere göre sayısı.....	98
Tablo 4. 29. Beşinci sınıf SBDK’ında dostluk kök değerinin ünitelere göre sayısı	100
Tablo 4. 30. Beşinci sınıf SBDK’ında sabır kök değerinin ünitelere göre sayısı	102
Tablo 4. 31. Altıncı sınıf SBDK’ında metin ve görsellerinde geçen kök değer sayıları..	103
Tablo 4. 32. Altıncı sınıf SBDK’ındaki kök değerlerin ünitelere göre sayıları	105
Tablo 4. 33. Altıncı sınıf SBDK’ında vatanseverlik kök değerinin ünitelere göre sayısı.....	106
Tablo 4. 34. Altıncı sınıf SBDK’ında sorumluluk kök değerinin ünitelere göre sayısı	109
Tablo 4. 35. Altıncı sınıf SBDK’ında saygı kök değerinin ünitelere göre sayısı.....	111
Tablo 4. 36. Altıncı sınıf SBDK’ında yardımseverlik kök değerinin ünitelere göre sayısı.....	113
Tablo 4. 37. Altıncı sınıf SBDK’ında adalet kök değerinin ünitelere göre sayısı ...	115
Tablo 4. 38. Altıncı sınıf SBDK’ında özdenetim kök değerinin ünitelere göre sayısı	117
Tablo 4. 39. Altıncı sınıf SBDK’ında dürüstlük kök değerinin ünitelere göre sayısı	119
Tablo 4. 40. Altıncı sınıf SBDK’ında dostluk kök değerinin ünitelere göre sayısı .	121
Tablo 4. 41. Altıncı sınıf SBDK’ında sevgi kök değerinin ünitelere göre sayısı.....	123
Tablo 4. 42. Altıncı sınıf SBDK’ında sabır kök değerinin ünitelere göre sayısı	124
Tablo 4. 43. Yedinci sınıf SBDK’ında metin ve görsellerinde geçen kök değer sayıları	126
Tablo 4. 44. Yedinci sınıf SBDK’ındaki kök değerlerin ünitelere göre sayıları.....	127
Tablo 4. 45. Yedinci sınıf SBDK’ında vatanseverlik kök değerinin ünitelere göre sayısı.....	129
Tablo 4. 46. Yedinci sınıf SBDK’ında sorumluluk kök değerinin ünitelere göre sayısı	131
Tablo 4. 47. Yedinci sınıf SBDK’ında saygı kök değerinin ünitelere göre sayısı...	134
Tablo 4. 48. Yedinci sınıf SBDK’ında adalet kök değerinin ünitelere göre sayısı ..	136
Tablo 4. 49. Yedinci sınıf SBDK’ında yardımseverlik kök değerinin ünitelere göre sayısı.....	139

Tablo 4. 50. Yedinci sınıf SBDK’ında özdenetim kök değerinin ünitelere göre sayısı	141
Tablo 4. 51. Yedinci sınıf SBDK’ında dürüstlük kök değerinin ünitelere göre sayısı	144
Tablo 4. 52. Yedinci sınıf SBDK’ında sevgi kök değerinin ünitelere göre sayısı...	146
Tablo 4. 53. Yedinci sınıf SBDK’ında dostluk kök değerinin ünitelere göre sayısı	147
Tablo 4. 54. Yedinci sınıf SBDK’ında sabır kök değerinin ünitelere göre sayısı....	149

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4. 1. Sosyal Bilgiler ders kitaplarının kapak resimleri.....	46
Şekil 4. 2. Dördüncü sınıf SBDK’ında sorumluluk kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	59
Şekil 4. 3. Dördüncü sınıf SBDK’ında saygı kök değeriyle ilgili şiir	61
Şekil 4. 4. Dördüncü sınıf SBDK’ında saygı kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	61
Şekil 4. 5. Dördüncü sınıf SBDK’ında vatanseverlik kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu	63
Şekil 4. 6. Dördüncü sınıf SBDK’ında vatanseverlik kök değeriyle ilgili şiir.....	64
Şekil 4. 7. Dördüncü sınıf SBDK’ında vatanseverlik kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	64
Şekil 4. 8. Dördüncü sınıf SBDK’ında özdenetim kök değeriyle ilgili bütçe planlama etkinliği	66
Şekil 4. 9. Dördüncü sınıf SBDK’ında özdenetim kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	67
Şekil 4. 10. Dördüncü sınıf SBDK’ında sevgi kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu	69
Şekil 4. 11. Dördüncü sınıf SBDK’ında sevgi kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	69
Şekil 4. 12. Dördüncü sınıf SBDK’ında hak ve özgürlüklerle ilgili tutum ölçeği etkinliği	71
Şekil 4. 13. Dördüncü sınıf SBDK’ında adalet kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu	71
Şekil 4. 14. Dördüncü sınıf SBDK’ında adalet kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	72
Şekil 4. 15. Dördüncü sınıf SBDK’ında yardımseverlik kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler.....	74
Şekil 4. 16. Dördüncü sınıf SBDK’ında dostluk kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu	75
Şekil 4. 17. Dördüncü sınıf SBDK’ında dostluk kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	76
Şekil 4. 18. Dördüncü sınıf SBDK’ında sabır kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu	77
Şekil 4. 19. Dördüncü sınıf SBDK’ında sabır kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	77
Şekil 4. 20. Dördüncü sınıf SBDK’ında dürüstlük kök değeriyle ilgili görsel	78

Şekil 4. 21. Beşinci sınıf SBDK’ında sorumluluk kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	83
Şekil 4. 22. Beşinci sınıf SBDK’ında vatanseverlik kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu	85
Şekil 4. 23. Beşinci sınıf SBDK’ında vatanseverlik kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	86
Şekil 4. 24. Beşinci sınıf SBDK’ında adalet kök değeriyle ilgili afiş ve pano	87
Şekil 4. 25. Beşinci sınıf SBDK’ında adalet kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	88
Şekil 4. 26. Beşinci sınıf SBDK’ında saygı kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu	90
Şekil 4. 27. Beşinci sınıf SBDK’ında saygı kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	90
Şekil 4. 28. Beşinci sınıf SBDK’ında özdenetim ile ilgili bilgi kutucuğu örneği.....	92
Şekil 4. 29. Beşinci sınıf SBDK’ında özdenetim kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu	92
Şekil 4. 30. Beşinci sınıf SBDK’ında özdenetim kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	93
Şekil 4. 31. Beşinci sınıf SBDK’ında dürüstlük kök değeriyle ilgili karikatür.....	95
Şekil 4. 32. Beşinci sınıf SBDK’ında dürüstlük kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	95
Şekil 4. 33. Deprem sonrası yapılan yardımlarla ilgili gazete haberleri	97
Şekil 4. 34. Beşinci sınıf SBDK’ında yardımseverlik kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	97
Şekil 4. 35. Beşinci sınıf SBDK’ında sevgi kök değeriyle ilgili şiir.....	99
Şekil 4. 36. Beşinci sınıf SBDK’ında sevgi kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu	99
Şekil 4. 37. Beşinci sınıf SBDK’ında sevgi kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	100
Şekil 4. 38. Teknolojinin dostluğa ve arkadaşlığa olan olumsuz etkisi	101
Şekil 4. 39. Beşinci sınıf SBDK’ında dostluk kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu	101
Şekil 4. 40. Beşinci sınıf SBDK’ında dostluk kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	102
Şekil 4. 41. Beşinci sınıf SBDK’ında sabır kök değeriyle ilgili görsel.....	103
Şekil 4. 42. Türkçeye sahip çıkmakla ilgili afişler	108
Şekil 4. 43. Altıncı sınıf SBDK’ında vatanseverlik kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	109

Şekil 4. 44. Altıncı sınıf SBDK’ında sorumluluk kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	111
Şekil 4. 45. Altıncı sınıf SBDK’ında saygı kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	113
Şekil 4. 46. Altıncı sınıf SBDK’ında yardımseverlik kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	115
Şekil 4. 47. Altıncı sınıf SBDK’ında adalet kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu	117
Şekil 4. 48. Altıncı sınıf SBDK’ında adalet kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	117
Şekil 4. 49. Altıncı sınıf SBDK’ında özdenetim kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	119
Şekil 4. 50. Altıncı sınıf SBDK’ında dürüstlük kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	121
Şekil 4. 51. Altıncı sınıf SBDK’ında dostluk kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu	122
Şekil 4. 52. Altıncı sınıf SBDK’ında dostluk kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	122
Şekil 4. 53. Altıncı sınıf SBDK’ında sevgi kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu	124
Şekil 4. 54. Altıncı sınıf SBDK’ında sevgi kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	124
Şekil 4. 55. Altıncı sınıf SBDK’ında sabır kök değeriyle ilgili görsel	125
Şekil 4. 56. Yedinci sınıf SBDK’ında vatanseverlik kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	131
Şekil 4. 57. Etkili iletişime geçme sorumluluğu ile ilgili etkinlik	132
Şekil 4. 58. Yedinci sınıf SBDK’ında sorumluluk kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	134
Şekil 4. 59. Yedinci sınıf SBDK’ında saygı kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	136
Şekil 4. 60. Yedinci sınıf SBDK’ında adalet kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu	138
Şekil 4. 61. Yedinci sınıf SBDK’ında adalet kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	138
Şekil 4. 62. Yedinci sınıf SBDK’ında yardımseverlik kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler.....	141
Şekil 4. 63. Yedinci sınıf SBDK özdenetim kök değeriyle ilgili etkinlik.....	142
Şekil 4. 64. Yedinci sınıf SBDK’ında özdenetim kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu	143

Şekil 4. 65. Yedinci sınıf SBDK’ında özdenetim kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	143
Şekil 4. 66. Yedinci sınıf SBDK’ında dürüstlük kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu	145
Şekil 4. 67. Yedinci sınıf SBDK’ında dürüstlük kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	145
Şekil 4. 68. Yedinci sınıf SBDK’ında sevgi kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	147
Şekil 4. 69. Yedinci sınıf SBDK’ında dostluk kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler	148
Şekil 4. 70. Yedinci sınıf SBDK’ında sabır kök değeri örneği	149

1. GİRİŞ

Eğitim, insanın varlığıyla eş değer bir süreç olarak kabul edilir ve zaman içinde birçok önemli değişime uğramıştır (Ayas, 2013). Toplumsal bir kurum olarak kabul edilen eğitim, toplumsal sistemlerin dönüşümünde kritik bir rol oynar ve sürekli olarak kendini yenileyen bir olgu olarak görülür (Güleç, Çelik ve Demirhan, 2012). Dolayısıyla, eğitimin zamana ve süreçlere göre sürekli yenilenen tanımları bulunmaktadır. Eğitimin tanımı, tarih boyunca farklı filozoflar ve düşünürler tarafından çeşitli şekillerde yapılmıştır. Eflatun, eğitimi "insanı olgunlaştırmanın en iyi yolu" olarak tanımlarken, Aristo, eğitimi "insanın ahlaki davranışlar kazanması sanatı" olarak adlandırmıştır. Kant, eğitimi "insanın doğuştan getirdiği bütün gizil güçlerin geliştirilmesi" olarak görürken, Durkheim eğitimi "sosyal olmayan nesli sosyalleştirmek" olarak açıklamıştır (Ayas, 2013). Aynı zamanda, eğitimin amacına ilişkin çeşitli tanımlar da yapılmıştır. Farabi, eğitimin amacını "bedenen sağlam, yüksek kavrayışlı, güzel konuşmasını bilen, yeme içme ve maddi zevklerde aşırılığa kaçmayan, adaletli bir vatandaş yetiştirmek" olarak belirtmiştir (Ayas, 2013). Genel olarak, eğitim bireyin zihinsel, bedensel, duygusal ve toplumsal yeteneklerini geliştirmeyi amaçlayan bir süreçtir (Akyüz, 2014). İlk aşamada ailede başlayan birincil sosyalizasyon süreci ve daha sonraki aşamalarda çevrenin etkisiyle gelişen ikincil sosyalizasyon süreci, bireyin istenilen davranışları kazanmasında belirleyici rol oynar (Özben, 2022). Eğitim sürecinde çevresel faktörlerin önemli bir rol oynadığı göz önüne alındığında, formel eğitim sisteminin ana ögesi olan okulların bu süreçteki etkisinin öne çıktığı söylenebilir (Turhan, 2023). Eğitim, bireyin yaşam boyu süren bir öğrenme ve gelişim sürecini ifade ederken, çeşitli tanımlar aracılığıyla bu karmaşık olguyu anlama çabası devam etmektedir. Okullar, formel eğitim veren kurumlar olarak, öğrencilere önceden hazırlanan programlar doğrultusunda eğitim sunan önemli kurumlardır (Altan, 2019). Bu kurumlar, öğrencilere kültür kazandırmayı, bilgi ve beceri edinmelerini, değerlere sahip olmalarını, topluma yararlı bireyler olmalarını ve genel olarak hayata hazırlanmalarını amaçlar (Sakallı, 2015). Okullar, bireylerin hayatları boyunca süren öğrenme sürecine rehberlik eden ve toplumsal entegrasyonlarını destekleyen temel kurumlardır. Okullardaki başarı ve etkililik, öğrenciler, öğretmenler, yönetim ve veliler arasındaki nitelikli etkileşime

dayanmaktadır (Gültekin, 2020). Ancak bu etkileşim sadece insan faktörlerine dayanmaz; eğitim-öğretim araçları, yönetim stratejileri ve öğretim metotları da kritik öneme sahiptir (Yeşilyurt, 2007; Gümüşeli, 2014; Arslantaş, 2014). Okullardaki başarı, bu unsurların etkili bir şekilde kullanılmasına bağlıdır (Aydoğan, 2002). Eğitim-öğretim sürecinde, her sınıf düzeyindeki öğrenciler için eğitim ihtiyaç analizlerine dayalı programlar hazırlanır ve eğitim materyalleri üretilir (Ereş, 2004). Bu materyaller, öğretmenler aracılığıyla öğrencilere ulaştırılarak eğitim sürecinin kalıcı ve etkili olması hedeflenir. Okulların işlevleri arasında öğrencilere bilgi sağlamak ve beceriler kazandırmak kadar, onları topluma hazırlamak ve aidiyet duygularını geliştirmek de bulunmaktadır (Dinsever, 2021). Bu nedenle, okullar sadece akademik bilgi aktarımı değil, aynı zamanda bireyin sosyal, duygusal ve kültürel gelişimine de katkı sağlarlar. Tüm bunların gerçekleşmesinde öğrenci, öğretmen, yönetim ve velilerin nitelikli etkileşimi oldukça önemli olmakla birlikte (Gültekin, 2020); eğitim-öğretim araçlarının (Yeşilyurt, 2007), eğitim-öğretim yönetiminin (Gümüşeli, 2014), eğitim -öğretim stratejilerinin varlığı (Arslantaş, 2014) ile bunların kullanımı da kritik değerdedir (Aydoğan, 2002). Bunun için okullarda her sınıf düzeyindeki öğrenci için, eğitim ihtiyaç analizlerine dayanan eğitim / öğretim programları hazırlanmakta, eğitimi kalıcı ve etkili kılacak araçlar üretilmekte ve bunların öğretmenler aracılığıyla uygulanması için bir dizi tedbirler alınmaktadır (Ereş, 2004). Eğitimi kalıcı ve etkili kılacak araçların başında ise Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan dersler, derslerin programları, kitaplar ve eğitim/öğretim faaliyeti gelmektedir. Bu derslerden biri de Sosyal Bilgiler dersi olup, dersin temel amacının kısaca "sosyal bir etki yaratarak iyi bir vatandaş yetiştirmek olduğu" ifade edilmiştir (Kaya ve Öner, 2017). Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilerin yaşadıkları dünyayı ve toplumu anlaması, dünya ve toplum üzerine sosyal bir görüş oluşturması için vardır ve ders hedefleri bakımından Sosyal Bilgiler kültürel mirasın öğelerini- değerlerini aktarma noktasında diğer derslerden farklı bir konumda yer aldığı ifade edilmektedir (Dinsever, 2021). Sosyal Bilgiler dersi öğrencilere bir yandan kültürel mirası aktarırken diğer yandan da onlarda değerleri inşa etmede en önemli araç olarak belirginleşmektedir (Şen, 2019). Öğrencilere verilmesi planlanan dersler içerisinde ise Sosyal Bilgiler dersinin değerlerin öğretilmesi, aktarılması ve inşa edilmesinde diğer derslere göre ayrıcalıklı bir niteliğinin /rolünün bulunduğu

(Şen, 2019), Sosyal Bilgiler dersinin en temel parçalarından birinin değerler eğitimi olduğu (Irmak, 2021) ve Sosyal Bilgiler dersinin esas amacının değerleri ne kadar uygun ve güvenilir bir şekilde öğrenciye aktarıldığıyla ilgili olduğu üzerinde durulmaktadır (Keskin, 2008).Türkiye'de uygulanan programlara bakıldığında, 2004 öncesinde uygulanan programlarda değerlerin dolaylı olarak ifade edildiği ve öğretmenlerin inisiyatifine bırakıldığı, 2004 sonrasında uygulanan programlarda ise değerlerin doğrudan verildiği görülmektedir (Keskin, 2010).

Bu bağlamda, Milli Eğitim Bakanlığı devlet okullarında 4., 5., 6. ve 7. sınıflarında okutulan ders kitaplarında 2023 Sosyal Bilgiler öğretim programı yönergesinde yer alan kök değerlerle ilgili kavramların gerek yazılı metinlerde gerekse görsellerde ele alınıp alınmadığı, hangi sıklıkta yazıldığı/görselleştirildiği veya ne ölçüde bu değerlerin ders kitaplarına yansıtıldığı sorularına cevapların ortaya konulması önemli hale gelmektedir.

1.1. Tezin Amacı

Bireyin değer oluşumunda çevresel etkileşimin kritik bir rol oynadığı göz önüne alındığında, Sosyal Bilgiler dersinin değer edinimini olumlu bir yönde pekiştirmede önemli bir görev üstlendiği ifade edilebilir. Bu bağlamda, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan soru, metin ve görsel bölümlerde kök değerlere ne şekilde ve ne sıklıkta yer verildiğinin incelenmesi önemli bir araştırma konusu oluşturmaktadır. Bu araştırma, 2023 Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan kök değerlerin, 4., 5., 6. ve 7. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarının metin ve görsellerinde nasıl yansıtıldığını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

1.2. Tezin Problem Cümlesi

2023Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kök değerlerin; 4., 5., 6. ve 7.sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarının metin ve görsellerine nasıl yansıtılmıştır?

1.3. Alt problemler

Tezin ana problemi bağlamında aşağıda alt problemler şu şekilde belirlenmiştir:

2023 yılı Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan kök değerlerin;

1. 4.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki metinlere ve görsellere/resimlere yansımada durumu nasıldır?
2. 5.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki metinlere ve görsellere/resimlere yansımada durumu nasıldır?
3. 6.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki metinlere ve görsellere/resimlere yansımada durumu nasıldır?
4. 7.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki metinlere ve görsellere/resimlere yansımada durumu nasıldır?

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma; 2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve bu program kapsamında 2023-2024 eğitim ve öğretim döneminde Millî Eğitim Bakanlığına bağlı devlet okullarının 4., 5., 6. ve 7.sınıflarında okutulan Sosyal Bilgiler ders kitapları ile sınırlıdır.

1.4.5 Araştırmanın Varsayımları

1. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında temsil edilen adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, yardımseverlik, vatanseverlik gibi kök değerlerin, 2023 yılı Sosyal Bilgiler Dersi Eğitim ve Öğretim programında açıkça tanımlanan değerlerle uyumlu olduğu kabul edilmiştir.
2. Okuma materyallerinin, öğrencilere değerlerin aktarılması ve kazandırılması sürecinde etkili bir araç olduğu öne sürülmüştür.
3. Sosyal Bilgiler ders kitaplarının, kök değerlerin detaylı bir şekilde incelenmesi için uygun bir kaynak olduğu öngörülmüştür.

2.KURAMSAL TEMELLER

Bu bölümde Sosyal Bilgiler kavramının tanımı ve kapsamına, Türkiye’de Sosyal Bilgiler’in gelişimine, değer kavramına, değerler eğitiminin amacı ve önemine, değer öğretimi, değer öğretim yaklaşımlarına, değer eğitiminde ailenin ve öğretmenin rolüne, değerler eğitimi ve Sosyal Bilgiler dersinin ilişkisine, 2023 yılında Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda yer alan kök değerlere ve bu alanda yapılan çalışmalara teorik olarak yer verilmiştir.

2.1.Sosyal Bilgilerin Tanımı ve Kapsamı

Eğitim sisteminde, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan dersler, ders programları, kitaplar ve eğitim/öğretim faaliyetleri, eğitimi kalıcı ve etkili kılmada temel araçlardır. Bu araçlar, öğrencilere bilgi sağlamak, beceriler kazandırmak, değerlere sahip bireyler yetiştirmek ve topluma yararlı hale getirmek amacıyla kullanılır (Sakallı, 2015).

Sosyal Bilgiler dersi, Milli Eğitim Bakanlığı'nın belirlediği müfredat doğrultusunda öne çıkan derslerden biridir. Temel amacı, öğrencilere sosyal bir etki yaratarak iyi bir vatandaş yetiştirmektir (Kaya ve Öner, 2017). Sosyal bilgiler, değişen ülke ve dünya koşullarında bilgiye dayalı karar alabilen, problem çözebilen, toplumsal sorunlara duyarlı, çözüm için sorumluluk alabilen bireyler yetiştirmeyi amaçlayan disiplinler arası bir derstir(Hanaylı, Öztürk, Baysan ve Vural, 2020).

Dinsever (2021) tarafından ifade edildiği gibi, Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilere yaşadıkları dünyayı ve toplumu anlamaları, sosyal bir görüş oluşturmaları için büyük önem taşır. Bu ders, diğer derslerden farklı olarak kültürel mirasın öğelerini ve değerlerini aktarma amacıyla öne çıkar.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın belirlediği eğitim temel amacını dikkate alındığında, Sosyal Bilgiler dersinin öğrencilere hem kültürel mirası aktardığı hem de değerleri inşa etmede önemli bir araç olduğu vurgulanmaktadır (Şen, 2019). Ayrıca Sosyal Bilgilerin temel amacı, küreselleşen dünyada demokratik bir toplumun vatandaşları olarak gençlerin bilinçli ve mantıklı kararlar verebilme yeteneklerini geliştirmektir (NCSS, 1992).

Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilere sadece bilgi aktarmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal sorumluluk, değerler ve demokratik vatandaşlık gibi önemli kavramları öğretir, böylece gençlerin topluma etkin bir şekilde katılımını sağlar.

Sosyal Bilgiler dersi aracılığıyla; insanların geçmiş, şimdiki ve gelecekteki durumlar hakkında bilgi edinme yeteneğini geliştirmek, bilgiyi işlemek için gerekli becerileri öğretmek (bilgi edinme ve elde edilen bilgilerin analitik kullanımı), inanç ve değerleri yorumlamak için kişisel becerileri geliştirmek, bireylerin demokratik bir topluma uygun tutum, değer ve duygulara sahip olmalarını sağlamak ve bireyleri vatandaş olarak topluma aktif olarak katılabilecek bilgilerle donatmak gibi belirli bir hedefe ulaşmayı amaçlamaktadır (Barth, 1991; Barth ve Demirtaş, 1997; Öztürk, 2006; Paykoç, 1991).

Sosyal bilimler, toplum ve yaşamdaki insanın özelliklerini bilişsel temelleri ışığında ele alır ve tartışır. Tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi, hukuk, felsefe, antropoloji, arkeoloji, sosyoloji ve sosyal psikoloji sosyal bilim grubunun önemli bilim dallarıdır.

2.2.Türkiye’de Sosyal Bilgilerin Gelişimi

Sosyal Bilgiler eğitimi, antik dönemlerden günümüze kadar uzanan bir geçmişe sahiptir ve bireyin toplumsal yaşama uyumunu kolaylaştıran bir eğitim olarak değerlendirilebilir. Türkiye’de "Sosyal Bilgiler" terimi, 1968 tarihli öğretim programlarında ilk defa ders adı olarak yer bulmuştur. Ancak cumhuriyet döneminden başlayarak farklı derslerin içerisinde yer alan konuların bütünleştirilmesi, "Sosyal Bilgiler"’in doğuşunu oluşturmuştur (Kan, 2010).

Türkiye’de Sosyal Bilgiler dersinin resmi olarak tanıtılması, 1968-1969 eğitim-öğretim yılında ilkokullarda başlamış ve 1975 yılından itibaren yurt genelindeki bütün ortaokullarda da uygulanmıştır (Güngördü, 2001; Ambarlı, 2010). Başlangıçta, 1968 programı ABD’de gelişen 'yeni Sosyal Bilgiler' hareketinin ilkelerine göre oluşturulmuştur. Ancak, 1985 yılında ortaokullarda 'Sosyal Bilgiler' dersi kaldırılarak yerine milli tarih ve milli coğrafya dersleri konulmuştur. 1992’de yeni bir vatandaşlık bilgileri programı uygulanmış, 1998 yılında ise 4. ve 7. sınıfları

kapsayacak şekilde yeni bir 'Sosyal Bilgiler' Dersi Öğretim Programı yürürlüğe konulmuştur. 2005 yılında programda değişikliklere gidilmiş ve yapılandırmacı eğitim anlayışının ilkelerine göre oluşturulmuştur. Çünkü bilimsel ve teknolojik gelişmeler ile ekonomi ve demokrasiye duyarlı bir eğitim ihtiyacı bu değişiklikleri tetiklemiştir (Bilgili, 2008; Öztürk ve Otluoğlu, 2018).

"Sosyal Bilgiler" eğitimi, anaokulu dâhil olmak üzere ilköğretimin ilk basamağında (7-9 yaşları) hayat bilgisi öğretimi ile başlamaktadır. Bu ders, Türkçe, matematik, resim, müzik gibi diğer beceri ve ifade derslerinin öğretilmesinde temel bir role sahiptir. Özellikle bu yaş grubundaki öğrencilere çevresindeki olay ve olguları yaparak-yaşayarak toplu ve somut bir şekilde görme ve öğrenme fırsatı sunar. Sosyal olayları bütünlüğü içinde algılamak ve öğretimde somuttan soyuta, yakından uzağa bir öğrenme yol izlenir. Hayat bilgisi üniteleri; tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi gibi diğer sosyal bilimlerin temel taşlarını içeren ön bilgiler sağlar (Gardner, Demirtaş ve Doğanay, 1997).

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu gereği, 8 yıllık ilköğretim okulları ülke genelinde yaygınlaştırılmış ve 9. Milli Eğitim Şurası (1973) ile ilköğretimin 8 yıllık zorunlu eğitim haline getirilmesi hedeflenmiştir. Bu nedenle ilköğretim okullarında "Sosyal Bilgiler" eğitimi, 6 ve 7. sınıflarda ayrı ayrı milli tarih, milli coğrafya ve 8. sınıfta Atatürk İlke ve İlkeleri dersleriyle devam etmektedir (Gardner, Demirtaş ve Doğanay, 1997).

1997 yılında sekiz yıllık zorunlu ve kesintisiz ilköğretim uygulamasının yürürlüğe girmesinden sonra, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 10 Eylül 1997 tarih ve 143 sayılı kararıyla ilköğretim okullarında okutulan milli tarih ve milli coğrafya derslerini uygulamadan kaldırmış ve yerine "Sosyal Bilgiler" dersini koymuştur. 02 Nisan 1998 gün ve 62 sayılı kararla kabul edilen yeni "Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı", ilköğretim 4, 5, 6 ve 7. sınıflara yönelik olarak hazırlanmış olup "öğretimin kalitesini yükseltmek, ezber bir eğitim yerine, günün ihtiyaçlarına cevap vermek" amacını taşımaktadır (Sözer, 1998).

2.3.Değer Kavramı

Değer, insan davranışlarını yönlendiren ve harekete geçiren temel bir özellik olarak tanımlanır (Kavsıracı, 2020). Bu özellik, insanların eylemlerini belirleyen tüm unsurları şekillendirir (Kapusuzoğlu, 2004). Ulusoy ve Dilmaç (2018), "Değerleri incelemek genellikle tutum ve davranışları incelemekten daha işlevseldir. Tutumlardan yola çıkarak değerlere ulaşmak yerine, değerlerden hareketle tutumlara ulaşmak daha güvenilir ve geçerli bir yöntem olarak görülmektedir," diyerek, sosyal bilimlerin değer olgusuna ilgisini açıklamaktadır. Değerler, genel olarak insanın düşünce, tutum ve davranışlarında standart olarak ortaya çıkan kültürel unsurlardır (Güngör, 1993).

Değerler, bilinçli veya bilinçdışı olarak etkileyen unsurlardır (Küçükbezirci, 2013), bireyin yaşam bakışını, yaşam tarzını, olaylara karşı tutumunu ve gelecek hakkındaki düşüncelerini şekillendirir (Altun, 2003). Bu şekilde, davranışları rehberlik ederler (Canatan, 2008). Değerler, bireylerin kişisel ihtiyaçlarını karşılayan ve içlerindeki potansiyeli ortaya çıkaran itici güçler olarak tanımlanabilir (Topkaya ve Tokcan, 2016).

Değer kavramının farklı disiplinlere girmesi, tanımını zorlaştırmıştır; her bilim dalı kendi ilgi alanını seçmiş ve bu kavramı incelemiştir, ilgi duymadığı kısımları göz ardı etmiştir, bu da çok çeşitli tanımlarına yol açmıştır (Ulusoy ve Dilmaç, 2018). Değer, bir şeyin arzu edilir veya arzu edilmez olduğuna dair inanç olarak tanımlanabilir (Güngör, 1993). Türk Dil Kurumu'na göre (2023), değer "Bir şeyin önemini belirleyen soyut bir ölçü, bir şeyin değdiği karşılık ve kıymet"tir. Türkçede değer, "dokunmak", "değmek" kavramından türetilen ve bir nesnenin dengi, kabul edilen veya olması gereken bir şey ve onun değeri anlamına gelen "teğmek" kavramından gelir (Bircan, 2015). Başka bir tanımda değer, bireyin eylemlerini rasyonelleştiren ve içselleştiren bir olgu olarak tarif edilmiştir (Aydın, 2011).

Standartlar olarak işlev gören ve belirli eylemlerin arzu edilir veya istenmeyen olduğuna karar verilen bu unsurlar (Halstead ve Taylor, 2000), faydalı,

arzu edilen veya ilgi duyulan ve bu nedenle ulaşılması istenen hedeflere yönelik birer rehber olarak hizmet ederler (Gökalp, 2021). Değerler, toplumdaki sosyal kontrol mekanizmalarının işleyişinde önemli bir rol oynar ve bireylerin davranışlarını düzenlerler (Özensel, 2021). Bu bağlamda, bireyin dünya görüşünü belirler, kararlarını şekillendirir ve genel yaşam tarzını etkiler (Halstead, 2005). Günümüzde, hızlı değişim ve gelişimin etkisiyle toplumların yapıları, kültürleri, yaşam tarzları ve değerleri büyük ölçüde etkilenmektedir (Balcı, 2008). Bu değişim, bireylerin değer sistemlerini ve önceliklerini etkileyerek toplumsal dinamikleri değiştirebilir.

Değerler, bireyin karakterini ve kişilik gelişimini önemli ölçüde etkileyen temel unsurlardır (Mondal, 2017). Aynı zamanda sosyal bilimlerde değer kavramının tanımı konusunda çeşitli yaklaşımlar ve disiplinler arası bakış açıları bulunmaktadır (Güneş, 2015; Keskin, 2008). Değer kavramı; bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerleri kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü olarak da tanımlanır (TDK, 2018). Ayrıca değer, bir şeyin önemini belirleyen soyut bir ölçü, karşılık, kıymet, bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, paha, üstün nitelik, meziyet olarak da ifade edilebilir (Arslan ve Yaşar, 2007). Her toplumun doğası gereği kuşaklar boyunca süren bir yaşam eğilimi vardır. Toplumlar arasındaki bağların oluşturulmasında önemli bir faktör, o toplumun yaşayan değerleridir. Bu değerler; toplumun ortak hafızasını oluşturmanın yanı sıra, günlük düzenin sağlanması açısından da kritiktir (Bozkurt, 2019).

İnsan, toplumsal bir varlık olarak çevresindeki diğer bireylerle birlikte yaşamak zorundadır. İnsanın yaşamını sürdürebilmesi için ahlaki, siyasi ve toplumsal kuralların varlığı kaçınılmazdır. Bu toplumsal kurallar, genellikle çoğunluğun kabul ettiği ve nesilden nesile aktarılan normlardır. Bu normlar, toplumsal değerleri oluşturur.

Bilimsel yargılar genellikle nesnel ve tarafsız olarak kabul edilirken, değer yargıları için bu durum farklıdır. Her ülkenin, şehrin ve bölgenin kendine özgü özellikleri olduğu için değer yargıları çeşitlidir. Bu durum, değer kavramının göreceli olduğunu ve farklılık gösterdiğini gösterir (Gürhan, 2017).

Kişiden kişiye değişen, öznellik taşıyan tutumları içeren bu kavram, "iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin" gibi yargıları içerir. Bu yargılar, davranışları, güdülerini ve temel ahlaki ilkeleri yönlendirir ve kişiden kişiye ve toplumdan topluma farklılık gösterir (Aydın, 2010; Gürhan, 2017). Değer, bir şeyin iyi veya kötü olduğunu belirten eylemlerin bütünü olarak tanımlanabilir (Veugelers ve Vedder, 2003). Bu kapsamda, değer kavramı insanın özel niteliklerini ve farklı kılan temel özelliklerini içerir; bu özellikler insanın eylemlerine rehberlik eden bir inançlar bütünü olarak kabul edilebilir (Ulusoy ve Dilmaç, 2018).

2.4.Değerler Eğitiminin Amacı ve Önemi

Milletler, kendilerini oluşturan unsurlardan biri olan değerleri bireylere kazandırmak için tarihsel süreç boyunca eğitim aracılığıyla çaba göstermişlerdir. Eğitim, bireyin davranışlarında istenilen değişiklikleri kasıtlı olarak gerçekleştirme süreci olarak tanımlanır (Ertürk, 2016), ve bu hedefe ulaşmak için değerlerden yararlanır.

Değerler, bireyin davranışlarını istenilen yönde şekillendiren temel unsurlar arasında yer alır. Değerlerin bireylere kazandırılması, değerler eğitimi öne çıkarır. Değerler eğitimi, aslında yeni bir kavram olmamakla birlikte, bilimsel açıdan ele alındığında, 1920'lerde Amerika'da karakter eğitimi adı altında yapılan araştırmalara dayanır ve bu konudaki çalışmalar 1970'lerin ortalarından sonra yayımlanmaya başlar (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008).

"Değer" kavramı, bir ulusun sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini içeren maddi ve manevi öğelerin bütünü olarak literatürde tanımlanmaktadır (TDK, 2013). Bu değerler, bir sosyal grup veya toplumun varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak için üyeleri tarafından doğru ve gerekli olarak kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlâkî ilke veya inançlar olarak ifade edilir (Memişoğlu, 2017). Değerler, bireyleri ve toplumu anlama ve tanımlamada kullanılan, davranışları yönlendiren ve varlık ile devamlılık sağlayan ölçütler olarak kabul edilir (Yeşil ve Aydın, 2007).

Eğitimin Amaçları ve Değerler: Eğitimin temel amaçları arasında, toplumun değer yargılarını bir sonraki nesle aktarmak önemli bir hedeftir (Akbaba ve Altun, 2003). Millî Eğitim Bakanlığı, ilköğretim amaçlarını öğrencilere millî ve evrensel değerleri tanıtmak, benimsemek, geliştirmek ve bu değerlere saygı duymalarını sağlamak olarak belirlemiştir (MEB, 2013). Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ise bireyleri beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli bir şekilde gelişmiş bir kişilik ve karaktere sahip olmalarını, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmeyi hedeflemektedir. (MEB, 2005).

Değerlerin Kazandırılmasında Rol Oynayan Faktörler: Bu bağlamda, aile, okul, din kurumları ve medya, bir bütün olarak değerlerin kazandırılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Akpınar, 2011). Okullar, öğrencilere değerleri öğretme, ahlaki gelişimlerine katkıda bulunma ve karakterlerini olumlu yönde etkileme görevine sahiptir (Akbaş, 2004).

Değerlerin Birey Üzerindeki Etkisi: Değer, bir bireyin üstün niteliklerini ve yeteneklerini taşıyan, onu değerli kılan bir özelliktir. Bireyin bu değerleri; kişiliğini, bakış açısını, davranışlarını ve hatta yaşamını şekillendiren önemli etkenlerdir. Bu nedenle bireylerin belirli değerlerin farkında olmaları, bunları geliştirmeleri, yeni değerleri benimsemeleri ve bunları eyleme dönüştürmeleri önemlidir. Bu süreç, genellikle yaşam boyu devam eden bir eğitim sürecine denir ve "değerler eğitimi" olarak adlandırılır (Yaman, 2012). Değerler eğitiminin amacı, bireyin içsel potansiyelini ortaya çıkarmak, kişiliğinin her yönüyle gelişimine katkıda bulunmak, insanın mükemmelleşmesine destek olmak, bireyi ve toplumu kötü ahlaktan korumak ve onları iyi ahlakla donatmaktır (Aydın ve Akyol Gürler, 2013).

2.5.Değerlerin Öğretimi

Yeni bir öğrenme ünitesine başlamak üzere olan öğrencilere baktığımızda, daha önce hiç bu üniteyle ilgili çalışma yapmamış öğrenciler arasında bile duygusal yönelimler açısından büyük farklılıklar gözlemlenir. Bazı öğrenciler, bu yeni üniteye karşı ilgi ve istekle dolu bir tutumla derslerine katılırlar çünkü bu öğrenme görevini arzu edilebilir bir deneyim olarak görmektedirler. Diğer yandan bazı öğrenciler, yeni

öğrenme ünitesini bir zorunluluk olarak algılamakta ve bu görevi yerine getirme konusunda kendilerini zorunlu hissetmektedirler (Bloom, 1998). Zorunluluk hissi içinde olan öğrencilerle, öğrenmeye karşı istekli ve hevesli olan öğrencilerin duygusal yaklaşımları arasında belirgin farklar bulunmaktadır. Bu sebeple, eğitim ve öğretim sürecinde duygusal boyut her zaman büyük bir önem taşıyacaktır.

Eğitimde duyuşsal boyutun ihmal edilmesi, insanların sahip oldukları önemli potansiyeli kullanamamalarına neden olacaktır. Duygular, tercihler, sevinçler, duygulanımlar, inançlar, beklentiler, tutumlar, takdir duyguları, değerler, ahlak ve etik gibi unsurlardan oluşan duyuşsal boyut hem bireysel hem de toplumsal yaşam için vazgeçilmez bir öneme sahiptir (Doğanay, 2006; Bacanlı, 1999). Duyuşsal boyutun, bilişsel süreçlere önemli etkileri bulunmaktadır ve bireylerin başarı ve performans süreçlerine önemli katkılarda bulunduğu görülmektedir (Paykoç, 1995).

Değerlerden yoksun bir eğitim sistemine sahip olmak, yalnızca teknolojik gelişmelere odaklanmak, geleneksel değerlerle sınırlı kalmak ve eğitimi sadece fikirlerin aktarımıyla sınırlamak, değerler konusundaki karmaşıklığı artırır. Değerlerden arındırılmış bir eğitim sistemi, gerçek potansiyeli ortaya çıkaramaz. Günümüz eğitim sisteminde, değerlerden ve ahlaki yargılardan uzak bir eğilim göze çarpmaktadır. Bu durum, bireylerin kişisel gelişimini olumsuz etkileyen bir eğitim modeline doğru ilerlememize sebep olmaktadır (Dilmaç, 1999).

Değer eğitimi kavramı, Türk eğitim tarihinde ilk olarak ahlak eğitimi olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle II. Meşrutiyet döneminden sonra, ilkokul ve ortaokul seviyelerindeki eğitim programlarında ve Sosyal Bilgiler derslerinde ahlaki değerlerin vurgulandığı görülmektedir (Keskin, 2010). Türkiye'de, değerler ve değer eğitimi konuları ilk kez 2005 yılında öğretim programlarına dâhil edilmeye başlanmıştır. 2005'te hayata geçirilen Sosyal Bilgiler Ders Programı, öğretilmesi planlanan değerleri belirlemiş ve sınıf seviyelerine göre bu değerleri programa dâhil etmiştir (Yıldırım ve Demirel, 2019).

2.6.Değer Öğretim Yaklaşımları

Değer; insana özgü yetenekleri, onu insan yapan ve diğer canlılardan ayıran özellikleri, yani insana özgü tüm faaliyetleri hedeflerine uygun bir şekilde gerçekleştirebilmesine yardımcı olma amacını taşır. Aristo'nun ifadesiyle, değer kişilere "insanın işini" yapabilme kapasitesine ulaşmalarına yardımcı olmak; aynı zamanda insanın doğru bilmesine, doğru düşünmesine, doğru değerlendirmesine ve doğru eylemde bulunmasına yardımcı olmaktır (Kuçaradi, 1995). Değerler, insanların tutum ve davranışlarını etkilemede, belirlemede ve şekillendirmede önemli bir role sahiptir (Dilmaç, 1999). Geleceğin öğretmenleri olarak öğretmen adaylarının kültürlenme ve sosyalleşme süreçleri, yani değerler sistemi, bilinmesi gereken önemli bir unsurdur. Araştırmalar, öğretmenlerin değerlerinin, öğrenci davranışlarını etkilediğini göstermektedir (Brophy ve Good, 1986). 2005–2006 öğretim yılından itibaren ilköğretim okullarında uygulanmaya başlanan programın geliştirilmesinde, yapılandırmacı bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu yaklaşım, öğrencinin öğrenme sürecine başlamadan önce sahip olduğu değerlerin de öğrenciyi etkilediği düşüncesini içermekte ve öğrencinin ilgi, tutum, değer ve inançlarını kapsayan duyuşsal alan eğitim programlarına entegre edilmiştir. (MEB, 2004a; MEB, 2004b ve MEB, 2004c).

Eğitimciler, okullarda değer öğretimi için farklı yöntemler geliştirmektedirler. Bu yöntemler arasında, seçilen değerlerin geleneksel telkin yöntemiyle aktarılması yanı sıra, öğrencilerin kendi değerlerinin farkına varmalarını sağlayacak olan değer açıklama yaklaşımı da bulunmaktadır. Ayrıca, öğrencilerin değerlerini anlamalarını ve sistematik bir analiz yapmalarını teşvik etmek için ahlaki muhakeme ve değer analizi yaklaşımları da kullanılabilir. Bu çeşitlilik, öğrencilerin değerleriyle etkileşim kurmalarını ve kendi değer sistemlerini daha derinlemesine anlamalarını sağlayarak öğretimin etkinliğini artırabilir. (Şen, 2007)

Değerler eğitimi, özünde soyut kavramlardan oluşan bir sistemdir (Tahiroğlu, 2014). Alan literatürünün detaylı bir şekilde incelenmesi, bu soyut kavramların bireylere nasıl kazandırılması gerektiğiyle ilgili çeşitli ve uzmanca yaklaşımların benimsendiğini ortaya koymaktadır (Doğanay, 2006; Keskin, 2008; Tahiroğlu, 2014).

1. Değerlerin Gizli Öğretim Yaklaşımı (Örtük Program)
2. Değerlerin Doğrudan Öğretim Yaklaşımı (Değer Aktarma- Telkin)
3. Değer Açıklama Yaklaşımı (Değer Belirginleştirme)
4. Değer Analizi Yaklaşımı
5. Ahlaki Muhakeme Yaklaşımı (Ahlaki İkilem)
6. Eylem ve Gözlem Yoluyla Öğrenme Yaklaşımı

Bu altı yaklaşım değerler eğitime yönelik farklı metodolojik ve pedagojik yaklaşımları içermektedir.

2.6.1. Değerlerin Gizli Öğretim Yaklaşımı (Örtük Program)

Örtük programlar; içeriği açıkça belirtilmeyen, içeriği geniş ve ders dışı etkinlikleri de kapsayan yazılı olmayan programlar olarak tanımlanan sosyolojik bir kavramdır. Bu programın içeriği, öğretmenlerin davranışları, yaklaşımları, inançları, değer yargıları, okul içi etkileşim ve kültürel atmosfer gibi unsurları kapsar. Öğrenciler, resmi programda belirtilen kazanımların yanı sıra, bu programda öngörülmeyen farklı bilgi, beceri, davranış, tutum ve değerler gibi kazanımlar da elde ederler. Ancak, bu süreçte olumlu kazanımların yanı sıra olumsuz etkiler de gözlemlenebilir (Tahiroğlu, 2014; Tezcan, 2003; Yüksel, 2004). Bu bağlamda, programın etkili bir şekilde uygulanması için öğretmenlerin profesyonel ve dengeli bir tutum sergilemeleri gereklidir. (Tahiroğlu, 2014; Tezcan, 2003; Yüksel, 2004).

Örtük programlar, eğitim sürecinde resmi müfredat dışında gerçekleşen ve geniş bir içeriği kapsayan önemli bir sosyolojik kavramdır. Bu programlar, sadece yazılı olmayan unsurları değil; aynı zamanda öğretmenlerin davranışları, yaklaşımları, inançları, değer yargıları ve okul içi etkileşim örüntülerini de içerir. Öğrenciler; resmi programa ek olarak öğretmenlerinin tutumları ve okul kültürü aracılığıyla farklı bilgi, beceri, davranış, tutum ve değer kazanımları elde ederler. Ancak bu süreçte, öğrenciler olumlu kazanımlar elde etmenin yanı sıra olumsuz etkileşimlerle de karşılaşabilirler. Öğrencilerin öğrenme deneyimleri, sadece müfredatın öngördüğü kazanımlarla sınırlı kalmaz; aynı zamanda öğretmenlerin tutumları ve okul kültürü tarafından da şekillenir.

Bu bağlamda, örtük programlar eğitim sürecindeki karmaşıklığı ve çeşitliliği vurgular. Öğrencilerin sadece resmi müfredatla değil aynı zamanda çevresel etkenlerle etkileşim içinde olduklarını anlamak, eğitimde daha kapsamlı bir bakış açısı sağlar. Tahiroğlu(2014)' nın ifadesiyle; bu yazılı olmayan programlar, öğrencilerin bilgi ve beceri kazanımlarını şekillendirmede önemli bir rol oynar.

2.6.2.Değerlerin Doğrudan Öğretim Yaklaşımı (Değer Aktarma-Telkin)

Telkin etme yaklaşımı, Blanchette ve arkadaşları tarafından 1970 yılında geliştirilmiş bir metodolojidir (İşcan, 2007). Klasik eğitim anlayışına dayanan bu yöntem; geçmişten gelen bilgi, beceri, değer ve kuralların yeni nesillere aktarılmasını hedefler (Çiftçi, 2003'ten akt. Katılmış, 2010). Bu yaklaşım, tüm değerlerin doğrudan geçmişten günümüze aktarılmasını içerir. Ödül ve ceza sistemi bu yaklaşımda sıkça kullanılmaktadır.

Bu modelde, öğretmen merkezli bir yapı söz konusudur. En çok kullanılan öğretim tekniklerinden biri olan açıklama, öğretmenin öğrenciden istenilen değerleri sorgulamadan, düşünce yürütmeden sadece taklit etmelerini beklediği bir yaklaşımı içerir (Meydan, 2014). Bu değerler öğretilirken efsanevi kahramanlar, şiirler ve öykülerden faydalanılmaktadır (Keskin, 2008).

Telkin etme yaklaşımı, geleneksel eğitim anlayışını temel alsa da eleştirmenler tarafından bireysel düşünceyi zayıflatabileceği ve öğrencilerin eleştirel analiz yeteneklerini engelleyebileceği eleştirilerine maruz kalmıştır. Bu bağlamda, öğretmenlerin dengeli ve katılımcı bir öğretim ortamı oluşturmaları önemlidir.

2.6.3.Değer Açıklama Yaklaşımı (Değer Belirginleştirme)

Değer açıklama, akademik literatürde "değer berraklaştırma" terimiyle de anılmaktadır (Meydan, 2014). 1960'lı yılların başlarından 1980'li yılların ortalarına kadar etkili olan bu yaklaşım, Sidney Simon ve ekibi tarafından geliştirilmiştir; özellikle telkin yoluyla değer eğitimi yaklaşımının eksikliklerine odaklanmaktadır (Kirschenbaum, 2000). Bu metodun temel amacı, öğrencilere telkinler olmaksızın kendi değer sistemlerini oluşturma yeteneği kazandırmaktır. Bu yaklaşımda öğrenci,

özgür bir şekilde kendi iradesiyle kararlar alır (Doğanay, 2006). Öğretmen, rehberlik görevini üstlenir ve öğrencinin görüşlerine saygı gösterir (Leming, 2008).

Tümevarımsal bir yapıya sahip olan bu yaklaşım, öğrencilere kendi deneyim ve görüşlerini diğer öğrencilerin deneyim ve görüşleriyle karşılaştırma imkânı sunar. Rahts, Harmin ve Simon (1978), değerlerin açıklanması yaklaşımını üç temel işlem üzerine kurmuştur:

- Seçme
- Takdir etme
- Davranma

Bu işlemler, aşağıda belirtilen yedi kriterin gerçekleşmesi sonucunda ortaya çıkar (Tahiroğlu ve Çetin, 2015).

1. Öğrencilere özgürce seçim yapma cesareti verme,
2. Öğrencileri farklı seçeneklerle tanıştırmak alternatifleri anlamalarına yardımcı olma,
3. Öğrencilerin her bir seçeneğin sonuçlarını dikkatlice düşünerek karar vermelerine destek olma,
4. Öğrencileri düşünmeye teşvik ederek ödüllendirme ve koruma sağlama,
5. Öğrencilerin seçimlerinin diğer öğrenciler tarafından takdir edilmesini teşvik etme,
6. Öğrencilerin seçimlerine uygun şekilde hareket etmelerini teşvik etme,
7. Öğrencilere, yaşamlarında benzer durumlarla karşılaştıklarında aynı tepkiyi verme ve bu tür durumları fark etmelerine yardımcı olma.

Değer açıklama yaklaşımının öğrencilere kendi değer sistemlerini oluşturma özgürlüğü tanınması, bireysel düşünceyi güçlendiren etkili bir yöntem olarak karşımıza çıkıyor (Duman 2008). Bu yaklaşımın temel amacı, öğrencilere telkinler olmaksızın kendi değer sistemlerini oluşturma becerisi kazandırmaktır (Demircioğlu ve Tokdemir 2008). Öğretmenin rehberlik rolü; öğrencilere sadece yönlendirme yapmakla kalmaz, aynı zamanda onların düşünsel gelişimine katkıda bulunur. Bu;

öğrencilerin değerleri anlama, takdir etme ve seçme konusunda aktif bir rol üstlenmelerine olanak tanır, böylece kendi değerlerini bilinçli bir şekilde şekillendirme yeteneklerini geliştirirler (Akari, 2019).

Bu yaklaşım; öğrencilerin sadece dışsal telkinlere bağlı kalmadan, kendi düşünsel süreçleri üzerinden değerlendirmelerini ve seçimlerini yapmalarını teşvik eder. (Diyarbakırlıoğlu, 2022). Bu sayede, öğrenciler kendi değer sistemlerini daha derinlemesine anlama fırsatı bulur ve bu değerlerin hayatlarına olan etkilerini daha bilinçli bir şekilde değerlendirirler. Bu açıdan değer açıklama yaklaşımı, öğrencilerin özgün düşünce ve değerlerini keşfetmelerine katkı sağlayarak onları aktif, eleştirel düşünce becerileriyle donatma potansiyeline sahiptir. (Uzunkol, 2014). Bu değerlendirme; öğrencilerin değerleri anlama, takdir etme ve seçme konusundaki bağımsızlıklarını destekleyerek, onları kendi değer sistemlerini bilinçli bir şekilde oluşturmaya yönlendiren bir rehberlik sürecini vurgular.

2.6.4. Değer Analizi

Bu pedagojik yaklaşım, Amerikan Ulusal Sosyal Bilgiler Kurulu (NCSS) tarafından geliştirilmiştir ve öğrencilere kendi kararlarını bilimsel bir temelde ve sistematik bir şekilde değerlendirme yeteneği kazandırmayı hedefler (Doğanay, 2007). Değer analizi yaklaşımı, bireyin kendi değerlerini oluşturmaya ve yaşam becerilerini geliştirmesine yardımcı olan bir öğretim metodu olarak kullanılır.

Bu yaklaşımda, duygusal olmadan, akılcı, mantıklı ve sistematik bir şekilde değer içeren problemler ele alınır. Öğrencilere çözüme yönelik düşüncelerini ortaya koyma, değerlendirme yapma ve sonuçlara ulaşma fırsatı tanınır (Naylor ve Diem, 1987). Değer analizi, bilimsel problem çözme adımlarıyla benzerlik gösteren yedi aşamada gerçekleştirilir.

1. Problemin Tanımlanması: Sorunun doğru bir şekilde tanımlanması ilk adımı,
2. Problemin ve Alternatif Yolların Açıklanması: Sorunun detaylı bir şekilde açıklanması ve çeşitli çözüm yollarının ele alınması,

3. Her Alternatifle İlgili Kanıtların Toplanarak Sonucun Tahmin Edilmesi: Her alternatif çözümün destekleyici kanıtlarla değerlendirilerek olası sonuçların öngörülmesi,
4. Kanıtların Değerlendirilmesi ve Uzun Vadeli Sonuçların Öngörülmesi: Elde edilen kanıtların kritik bir şekilde değerlendirilmesi ve uzun vadeli etkilerin tahmin edilmesi,
5. Oluşacak Durumun Yeniden Tanımlanması: Yeni bilgiler ışığında durumun tekrar değerlendirilmesi,
6. Her Durum İçin Mümkün Olan Sonucun Değerlendirilmesi ve Açıklanması: Her durumun potansiyel sonuçlarının değerlendirilmesi ve bu sonuçların açıklanması,
7. Alternatifler Arasından Seçme ve Uygun Hareket İçin Karar Alma: Elde edilen bilgiler ışığında en uygun alternatifin seçilmesi ve harekete geçme kararı alınması.

Bu aşamalar, öğrencilerin tüm becerileri kazanana kadar uygulanır. Değer analizi, öğretmenin öğrencilere yönelteceği dizi sorulara bağlı olarak şekillenir. Eğer gruplar küçükse ve dikkat dağıldığında özetleme yapılabilirse, yeterli zaman ve örnek problemin uygun içeriği varsa, bu aşamaların amacına ulaşması daha kolay olacaktır (Welton ve Mallan, 1999). Bu süreç, birçok eğitimci tarafından faydalı bulunmuş ve ilköğretim, lise ve üniversite seviyelerinde uygulanabilen bir yaklaşım olarak kabul edilmiştir (Ryan, 1991).

Değer analizi yaklaşımı, öğrencilere farklı değerleri anlama ve takdir etme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur. Bu pedagojik yaklaşım, sadece değerleri benimsetmekle kalmaz, aynı zamanda öğrencilerin düşünsel gelişimine katkı sağlar, böylece kapsamlı bir öğrenme deneyimi sunar.

Sonuç olarak, değer analizi yaklaşımı sadece değerleri öğretmekle kalmaz, aynı zamanda öğrencilere düşünsel gelişimlerine katkıda bulunarak, bilgi aktarımının ötesinde bir öğrenme deneyimi sağlar. Bu pedagojik yaklaşım, öğrencilere kendi değer sistemlerini daha derinlemesine anlama ve değerlendirme fırsatı sunarak, anlam bütünlüğü oluşturur.

2.6.5.Ahlaki Muhakeme Yaklaşımı (Ahlakî İkilem)

Kohlberg, bireylerin ve toplumun ahlaki gelişimini desteklemeyi hedefleyen bir yaklaşım benimsemiş ve bu amacı gerçekleştirmek üzere "adil topluluk okulları" kurmuştur. Adil topluluk okulları; adalet, eşitlik ve demokrasi ilkelerine dayanmaktadır. Bu okullarda alınan kararlar, tamamen ahlaki tartışmalar ve katılımlı proje gruplarıyla belirlenmiştir (Yüksel, 2005).

Kohlberg, öğrencilerinin ahlaki akıl yürütme becerilerini geliştirmek amacıyla onlara ahlaki ikilemler içeren hikâyeler sunarak ahlaki yargılarını ortaya çıkarmıştır. Bu yaklaşımda öğretmenin rolü, öğrencilere ahlaki ikilemlerle baş etmelerine yardımcı olmak için örnek olaylar sunmaktır. Öğretmen, her öğrenciyi ahlaki ikilemle karşılaştırır ve diğer öğrencilerin verilen örnek olayla ilgili görüşlerini paylaşma fırsatı tanır. Bu yaklaşımda amaç, öğrencilere belirli değerleri dayatmak değil kendi ahlaki çıkmazlarını çözmelerine yardımcı olmaktır (Leming, 2000).

Uygulama sırasında öğretmen, sınıfı gruplara ayırır ve örnek olayda en iyi davranışın ne olabileceğini sorar. Her grup bu soru etrafında tartışır ve çıkmazlar, öğrencilerin deneyim ve gelişim seviyelerine göre çözümlenir. Yapılan araştırmalar, öğrencilerin görüş belirtirken diğer öğrencilerin etkisi altında kalmadıklarını göstermiştir (Ryan ve Bohlin, 1999). Kohlberg'in adil topluluk okulları yaklaşımı, sadece ahlaki değerleri öğretmekle kalmayıp aynı zamanda öğrencilere kendi ahlaki ikilemlerini çözme becerilerini geliştirmeleri için bir platform sunar. Bu yaklaşım, öğrencilerin sadece değerleri öğrenmelerini değil; aynı zamanda bu değerleri nasıl uygulayacaklarını, karşılaştıkları zorluklarla nasıl başa çıkacaklarını öğrenmelerini sağlar (Kohlberg, 1975).

Öğrencilerin gruplara ayrılması ve ahlaki ikilemleri tartışması, öğrencilerin birbirlerinden farklı perspektiflerle olaylara yaklaşmalarını ve çeşitli çözüm önerileri üretmelerini teşvik eder. Bu süreç, öğrencilerin eleştirel düşünce becerilerini geliştirmelerine ve kendi ahlaki değer sistemlerini daha derinlemesine anlamalarına katkı sağlar (Erdem ve Akman,1998).

Öğrencilere rehberlik eden öğretmen, sadece bilgi aktarmakla kalmaz aynı zamanda öğrencilere kendi düşünce süreçlerini keşfetmeleri için alan tanır. Bu yöntem; öğrencilere değerleri dikte etmek yerine, kendi değer sistemlerini eleştirel bir bakış açısıyla inceleme ve anlama fırsatı sunar (Welton ve Mallan, 1999).

Sonuç olarak; adil topluluk okulları yaklaşımı, öğrencilere sadece ahlaki değerleri öğretmekle kalmayıp aynı zamanda onları düşünmeye, tartışmaya ve kendi değer sistemlerini eleştirel bir şekilde değerlendirmeye teşvik eden etkili bir pedagojik stratejidir.

2.6.6.Eylem ve Gözlem Yoluyla Öğrenme Yaklaşımı

UNESCO (2005)' ya göre bir konuyu bilmek ve anlamak, kesinlikle onun özümseceğini ve değer verileceğini garantilememektedir. Çünkü değer kavramlarının kişinin deneyimleri ve düşünceleriyle birleştirilmesi ardından duygusal boyutta benimsenmesi gerekmektedir.

Sims'e (2003) göre de "Eğitimde kazandırılmaya çalışılan ilkeler ve hareketler öğrencinin anlayışı ve yapısıyla tutarlı olduğu zaman gelişme daha hızlı olur. Eğer tutarsızlık varsa güvensizlik oluşur ve ilerleme kaydedilemez." Bu bağlamda, bir değer kazandırılması veya geliştirilmesi için o değer öneminin bilinmesi tek başına yeterli görülmemektedir. Bu nedenle, bireylerin yaş ve gelişim seviyelerine uygun bir şekilde değerleri kazanmaya ya da geliştirmeye çalışırken ilgili değerlerin gerçek yaşamda nasıl etkiler yarattığını görmeleri ve bu değerleri deneyimleyebilmeleri önem arz etmektedir. Eğitim sürecinde öğrencilerin aktif katılımını sağlamak için öğrencilerin yaparak, yaşayarak öğrenmelerini destekleyecek sosyal etkinliklere odaklanmak önemlidir.

Bu süreç, Huitt'in (2004) değer açıklama yaklaşımının adımlarını anımsatmaktadır. Bu adımlar arasında, öğrencilerin yaşantılarındaki değerlerin ve değer problemlerinin seçilmesi, olası çözüm yollarının ve alternatiflerin belirlenmesi, en uygun çözüm yollarının seçilip uygulanması, sonuçların değerlendirilmesi gibi adımlar bulunmaktadır.

Gözlem yoluyla öğrenme sürecinde çocuklar, sosyal davranışlarının birçoğunu çevrelerindeki sosyal yaşamı gözlemleyerek ve model alarak edinirler. Bu modeller; öğretmenler, ebeveynler, arkadaşlar, film yıldızları, şarkıcılar, sporcular, siyasetçiler veya din adamları gibi çeşitli kişiler olabilir. Günümüzde bu duruma filmler, diziler, çeşitli televizyon programları, internet ve benzerleri de eklenmektedir. Bu bağlamda; eğitimcilere düşen sorumluluk, öğrencilerin model aldıkları kişilerin olumlu değerlerini vurgulayarak (tercihen olumlu davranışları izleyerek ve gözlemleyerek) bu değerlerin öğrenciler tarafından içselleştirilmesine destek olmaktır (Tahiroğlu, 2014).

2.7.Değer Eğitiminde Ailenin Rolü

Birey, hayatının temel ilkelerini, doğduğu ve büyüdüğü aile ortamında kazanır. Çocuk, aile içindeki değer kazanımını genellikle anne ve babasını taklit ederek gerçekleştirir. Her bireyin yetiştiği aile farklıdır, bu yüzden değer sıralaması bireyin öncelik verdiği değerlere bağlı olarak değişebilir. Ancak hemen her aile, toplum tarafından kabul görmüş olan değerlere öncelik tanımaya meyillidir. Bireylerin toplumsal kabul görmesi etkili bir değer aktarımı ile mümkündür. Bu sebeple, değer öğretiminde ailenin rolü büyük önem taşır ve okuldan önce gelir. Okul; genellikle ailede öğrenilmiş olan iyi değerleri benimsemeye, eksik olanları öğrenmeye veya yanlış öğretilen değerleri düzeltmeye yönelik etkili bir platform sağlar. Ailenin temel görevi, insani değerlere sahip bireyleri yetiştirmektir. Aile tarafından kazandırılan değerlerin temeli sağlam atıldığında, birey diğer değerlerle etkileşim kurabilir ve bu değerleri günlük yaşamında bilinçli bir şekilde uygulayabilir. Sonuç olarak, çocuğun değerlere uygun davranması için motive edilmesi büyük önem taşır. Bir değerın anlam kazanabilmesi için ailenin tutarlı mesajlar göndermesi gereklidir (Demirutku, 2017). Aile, çocuklara değer kazandırmada rol model olma özelliği taşır ancak günümüzde yoğun iş temposu, yaşam koşulları gibi etkenler çocuklar üzerindeki ilgiyi azaltabilir ve değer kazanımını olumsuz yönde etkileyebilir. Bilinçsiz medya kullanımı, aile içindeki ilişkilere yeterince önem verilmemesi gibi durumlar da çocuklara değer aktarımını engelleyebilir. Bu nedenle aile, toplumun en küçük birimi olarak bireyin

yaşantısındaki önemi göz önünde bulundurmalı ve değer aktarımındaki konumunu doğru bir şekilde belirlemelidir.

2.8.Değer Eğitiminde Öğretmenlerin Rolü

Çocuğun sadece iyi bir öğrenci olmakla kalmayıp aynı zamanda iyi bir birey olabilmesi için okul öncesi eğitim sürecinde değerler eğitimi önem taşır. Bu noktada, çocuğun yaşı ve gelişim süreci büyük bir öneme sahiptir. Çocukların değer eğitimi alması -özellikle okul öncesi dönemde- bireyin karakter gelişiminde belirleyici bir faktördür. Çocukların karakter gelişimi açısından kritik bir dönem olan okul öncesi süreç, değer eğitimi ile şekillendirilebilir. Değer öğrenme sürecinde soyut değer kavramlarının somut yaşantılarla ilişkilendirilmesi, öğretilmek istenen değerlerin davranışa dönüşmesini hedefleyen bir programın temelini oluşturmalıdır. Bu yaklaşım, çocukların değerleri sadece anlamakla kalmayıp aynı zamanda günlük yaşamlarında uygulamalarına olanak tanır.

Okullardaki en etkili unsurlardan biri öğretmenlerdir. Okul öncesi dönemde öğretmenler sadece bilgi aktaran değil, aynı zamanda çocuklarla birlikte yaşayarak öğrenen ve onlara rehberlik eden bireyler olarak karşımıza çıkarlar. Öğretmenin rolü, sadece sahnedeki bilge olmaktan çıkıp, yanındaki rehber olarak çocuklarla birlikte sınıfta yer almak şeklinde evrim geçirmiştir (Yalar, 2010). Bu süreçte, öğretmen çocuğa rehberlik yaparken aynı zamanda bir model olma sorumluluğunu üstlenir.

Değer eğitimi, etkili bir öğretim sürecinin sonucudur (Narvaez, Khmelkov, Vaydich ve Tunner, 2006). Çünkü değerler, çocuklar için sadece bilgidен öte, hayatın içinde anlam taşıyan kavramlardır. Bu nedenle değer eğitimini sağlayacak kişinin çocukların günlük yaşamında etkin bir rol oynaması önemlidir. Bu bağlamda; değer eğitimi veren öğretmenin, diğer meslektaşlarına göre daha fazla motive olma ve bu motivasyonu sürdürme ihtiyacı vardır. Soyut konuların işlenmesi, öğretmenin motivasyonu ile birlikte sabırlı olmayı gerektirir.

Değerler eğitiminin amaçlarından biri de eğitimcilerde değer eğitimi konusunda farkındalık oluşturmak ve bilinçli bir eğitim sürecine dönüştürmektir. Değer eğitimi ile ilgili konuların çocuklara farklı öğretim yöntemleri kullanılarak

sunulması, eğitimi daha etkili ve katılımcı kılacaktır. Bu bağlamda, eğitimcilerin çocuklarla doğrudan ve içten iletişim kurmaları ve bu tür davranışlarla çocukların davranışlarını etkilemeleri önemlidir. Bu iletişim; öğretmenin çocuklarla olan etkileşimi, hazırladığı etkinliklerin sunuşu ve konuyu işlerken kendi yaşantısını da paylaşması gibi unsurları içermelidir (Tek, 2002). Bu şekilde, öğretmen sadece bilgi veren bir figür olmaktan çıkıp, çocuklarla birlikte öğrenen ve onlara rehberlik eden bir konumda yer alır. Dolayısıyla çocukların değer eğitimi sürecinde, bu kritik dönemde değerlere dair temel öğretileri yaşayarak öğrenmeleri ve öğretmenlerin etkili rehberlikleri, karakter gelişimlerine önemli katkılarda bulunabilir. Öğretmen; değer eğitimi uygulamalarında çocuklarına model olan, rehberlik eden, duyarlı, ahlaki disiplini benimseyen, demokratik bir sınıf ortamı oluşturan önemli bir figürdür (Linkona, 1997). Öğretmenin rolü, çocuğun eğitim serüveninde liderlik yaparak gelecekteki yaşamlarına kalıcı etkiler bırakmaktır.

Eğitim programları, sadece okul içinde değil aynı zamanda okul dışındaki öğrenme ve öğretme etkinliklerinin bütünüdür. Öğretmen, eğitim sürecinin hem kalitesini hem de sürecin sonundaki çıktıları değerlendirmede kilit bir rol oynar (Gürkan ve Şen, 2011). Linkona (1997) tarafından belirtildiğine göre; çocukların daha iyi bir karakter geliştirebilmesi için aileler, öğretmenler ve okul rehberlik kurumu işbirliği içinde olmalıdır. Bu işbirliği; toplumda model alma, öğrenme, özdeşleşme ve uygulama süreçlerini içererek, iyi karakterli bireylerin yetişmesine katkı sağlar (Hökelekli, 2011).

Öğretmenin bu rolü, sadece bilgi aktarmaktan öte çocuklara etik değerleri benimsemeleri ve çatışma çözümü gibi önemli becerileri kazandırmak adına aktif bir rehberlik yapmayı içerir. Bu, çocukların sadece derslerde değil, aynı zamanda günlük yaşamlarında da değerlere uygun davranışlar sergilemelerine olanak tanır. Bu sayede, öğrenciler sadece bilgi değil aynı zamanda karakter gelişimi açısından da zenginleşirler. Bu araştırma, değer eğitimi uygulanan okullarda seçilen değerlerin ve etkinliklerin niteliğini inceleyerek önemli bir konuya odaklanmaktadır. Bu bağlamda araştırma, eğitimcilerin değer temalarını çocuklara sunma yöntemlerini ve çocukların bu değerleri öğrenme ve içselleştirme süreçlerini analiz etmektedir.

Crowther'ın (1995) yaptığı araştırmadan bahsedilerek, okul öncesi sınıftan sekizinci sınıfa kadar olan çocuklar üzerinde gerçekleştirilen bir eğitim programının başarılarına vurgu yapılmış. Bu bağlamda, özellikle saygı, sorumluluk, nezaket ve yardımseverlik gibi değerlerin teşvik edilerek çocukların davranışlarında olumlu değişiklikler gözlemlendiği belirtilmiştir. Araştırma, değer eğitimi sürecinde önemli unsurları ele alarak, öğretmenlerin seçilen değerleri çocuklara öğretme yöntemlerini, aile katılımını, değerlendirme süreçlerini ve bu süreçlerin çocuklar üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir. Araştırmanın bu odak noktaları, değer eğitimi uygulamalarının etkili olup olmadığını değerlendirmeye yönelik önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Viadero'nun (2003) değerler eğitimi programları üzerine yaptığı çalışma, işbirliği, sorumluluk, empati, iç kontrol ve savunmacılık gibi başlıkları incelemiştir. Bu başlıkların çocuklar üzerindeki etkilerini gözlemleyerek yaptığı çalışmanın sonuçlarına odaklanmıştır. Sonuçlar, sınıf içinde çocukların olumsuz nitelendirilebilecek davranışlarında azalma ve akademik başarıda artış olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, Viadero'nun çalışması, değer eğitimi programlarının çocuklar üzerinde olumlu etkiler yarattığına dair önemli bulgular sunmaktadır. İşbirliği, sorumluluk, empati gibi değer başlıklarının vurgulanmasının, çocukların davranışlarında olumlu değişikliklere ve akademik başarıda artışa katkı sağladığını göstermektedir. Bu bulgular, değerler eğitimi programlarının sadece davranışsal düzeyde değil aynı zamanda akademik başarı üzerinde de olumlu etkiler yaratabileceği konusunda önemli bir perspektif sunmaktadır.

2.9. Değerler Eğitimi ve Sosyal Bilgiler Dersi

Eğitim örgütlerinin kültür aktarımındaki ve kültürel değişimdeki önemli rollerini göz önüne alarak değerlerin eğitim örgütleri için giderek daha kritik hale geldiğini söyleyebiliriz (Karaköse ve Altinkurt, 2009). Bir eğitim programının değerleri içermemesi düşünülemez çünkü insan davranışlarını yönlendiren, öğrenme sürecinde ortaya çıkan değerler, eğitim ve öğretim bağlamında diğer duygular, tutumlar ve davranışlar gibi temel bir role sahiptir (Memiş ve Güney Gedik, 2010).

Son dönemde artan bir öneme sahip olan değerler eğitimi, bireylerin nasıl yaşamaları gerektiğine dair farkındalık yaratma amacını taşıyan unsurları içerir (Akbaş, 2008). İnsanların kendileri dâhil diğer insanları ve olayları değerlendirmek, eylemlerini seçmek ve meşrulaştırmak için kullandıkları ölçütler olan değerler, kültürden kültüre değişiklik gösterse de toplumdan topluma evrensel bir bağlamda bulunurlar (Birkök, 2019).

Eğitim kurumlarının genel hedeflerine baktığımızda adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, yardımseverlik, vatanseverlik gibi değerleri içeren birçok kavramın yer aldığını görmekteyiz. Eğitim kurumları, öğrencilere hangi değerlerin önemli olduğu konusunda rehberlik etme sorumluluğunu üstlenirler (Akbaş, 2008). Karip (2012)'e göre, okullar toplumun küçük bir modelidir ve bu nedenle okullarda değerlerin yaşatılması önemlidir. Okulların görevi sadece bilgi ve beceri kazandırmak değil, aynı zamanda bireylere karakter eğitimi açısından temel insanî değerleri içselleştirmektir (Ada, Baysal ve Korucu, 2005). Bu bağlamda değerler eğitimi; bir eğitim programının özündeki temel unsurlardan biridir ve bu değerlerin bireylere kazandırılması, sadece bilgi değil aynı zamanda karakter ve toplumsal bilinç kazandırmayı amaçlar.

Naylor ve Diem'e (1987) göre öğrenciler; kendi kültürlerini ve kurumları anlama ihtiyacı duydukları gibi, bu kültür ve kurumları destekleyen değerleri de anlama ihtiyacı duyarlar. Ayrıca değer çatışmalarıyla başa çıkma, verdikleri kararları tanıma ve farklı değerlere sahip olanlara karşı hoşgörölü ve saygılı olma ihtiyacı vardır. Bu nedenle Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi, öğrencilerin sosyal çevrelerine ve toplumlarına daha anlamlı bir şekilde entegre olmalarını sağlayan vazgeçilmez bir unsurdur.

Parker'a (2015) göre, çocuklar toplumda benimsenen değerlere uygun bir şekilde yetiştirilecekse bu değerleri eylem ve davranışlarına yansıtılmalıdırlar. Düzenli bir toplumsal yaşam için bu değerlerin içselleştirilmesi önemlidir. Sosyal Bilgiler dersi, kişisel değerlerden ziyade genel değerlerin oluşturulmasına yönelik etkili bir araçtır. Ayrıca, ahlaki davranışların öğretilmesi konusunda önemli fırsatlar sunar. Bu fırsatlar şu şekilde açıklanabilir:

İkna: İstenen davranışları güçlendirmeye yardımcı olur.

Aydınlatma: Öğrencilere kendi değerlerinin farkında olma konusunda yardımcı olur.

Ahlaki değerlendirme: Öğrencilerin, kendi eylemleri için ahlaki kurallar geliştirmesine yardımcı olur.

Değerler analizi: Öğrencilerin, değerlerle ilgili soruları dikkatlice ve ayırt edici şekilde analiz yapmalarına yardımcı olur (Suh ve Traiger, 1999).

Naylor ve Diem (1987)'in vurguladığı gibi Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi; öğrencilere kendi kültürlerini, toplumlarını ve kurumlarını anlama ve bu değerleri anlama ihtiyacını güçlendirme amacını taşır. Bu sayede, öğrenciler sadece bireysel değerlerini değil aynı zamanda toplumsal değerleri de anlamaya yönlendirilirler. Parker (2015)'ın belirttiği gibi çocukların toplumda benimsenen değerlere uygun bir şekilde yetiştirilmeleri, bu değerleri eylem ve davranışlarına yansıtma gerektirir. Sosyal Bilgiler dersi bu süreçte; öğrencilere etkili bir araç sunarak, genel değerlerin oluşturulması, ahlaki davranışların öğretilmesi ve değerlerle ilgili analiz yapma becerilerinin geliştirilmesine katkıda bulunur. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersi sadece akademik bilgi aktarımını değil aynı zamanda öğrencilerin sosyal çevreleriyle etkileşimlerini anlamalarına, toplumlarına daha derinlemesine entegre olmalarına yardımcı olarak, bireylerin karakter gelişimine ve sosyal bilinçlerinin oluşturulmasına önemli katkılar sağlar. Değerler eğitimi, öğrencilere sadece bilgi ve beceri kazandırmakla kalmaz aynı zamanda onlara temel insanî değerleri içselleştirme fırsatı sunar. Sosyal Bilgiler dersi, değerlerin öğretilmesi bakımından bazı avantajlar sağlar. Çünkü:

Sınıf ortamı günlük yaşamda özgürlük, eşitlik, bağımsızlık, sorumluluk, insana değer verme gibi bazı değerleri vurgular.

Tarih veya ülkenin gelişimi ile ilgili konular, öğrencilere bu konuda çaba harcamaları konusunda ilham kaynağı olur.

Konular içinde geçen bireylerin yaşamları hakkındaki biyografiler, ulusun genel değerleri ile ilgili içerik sunar.

Anayasa, hukuk, adalet sistemi gibi konular da değerler açısından önemlidir.

Önemli günlerle ilgili kutlamalar, bu değerlere katkı sağlar.

Toplumda yerleşik olan ancak değerlerle doğrudan ilişkilendirilmeyen bazı durumlar hakkında farkındalık oluşturabilir.

Farklı toplumlarla ilgili konular, değerler arasındaki farkları görmek açısından önem taşır (Parker, 2015).

Değerler eğitimi kavramı, 2004 yılında yayınlanan ilköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda doğrudan yer bulmuş ve çocuklara değerlerin aktarımında kullanılacak yöntemleri detaylı bir şekilde açıklamıştır. Diğer tüm Sosyal Bilgiler Öğretim Programları'nda ise değerler eğitiminin varlığını dolaylı olarak ifade etmiştir (Keskin, 2010).

Bir toplumun kültürünün sürdürülmesi ve gelecek nesillere aktarılabilmesi, değerlerin bilincine varılarak mümkün olmaktadır. Her toplum, sosyal, kültürel, politik ve ekonomik değerlere dayalı olarak kendine özgü bir eğitim sistemine sahiptir. Bu sistem; uygulanan eğitimle beraber kendi sosyal, kültürel, politik ve ekonomik kültürünü inşa etmektedir (Şahin ve Aykaç, 2018). Genç nesillere değerlerin aktarılması, toplum düzenini sağlama adına atılan en önemli adımlardan biridir ve bu noktada okullara büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir (Doğan ve Gülüşen, 2011).

Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersi ve bu derste kullanılan ders kitapları, değer inşası açısından önemli bir araç haline gelmiştir. Ders kitapları, öğretmenin belirli bir programa göre bilgi aktarmasında ve öğrencinin sınıf dışında etkileşimde bulunduğu temel bir bilgi kaynağıdır (Demirel ve Kıroğlu, 2005). Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2023 itibariyle üretilen ders kitapları, ücretsiz olarak dağıtılarak öğrencilerin ders takibini sağlamaktadır. Türkiye'de uygulanan programlara göre 2004 öncesi ve sonrasındaki dönemlerde değerlerin eğitiminde bir değişiklik

görülmektedir, 2004 sonrasında programlarda değerlerin doğrudan verildiği görülmektedir (Keskin, 2010).

Değerler eğitimi, toplumların kültürel devamlılığını sağlamada kritik bir role sahiptir. Özellikle Sosyal Bilgiler dersi, bu değerleri çocuklara aktarmada özel bir sorumluluk taşır. 2004 yılında yayınlanan ilköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, değerler eğitime doğrudan odaklanan ve çocuklara bu değerleri nasıl benimsemeleri gerektiğini detaylı bir şekilde anlatan bir program olarak öne çıkmaktadır. Diğer Sosyal Bilgiler Öğretim Programları'nda ise bu odaklanma daha dolaylı bir biçimde ifade edilmektedir (Keskin, 2010).

Toplumların kültürel özelliklerini koruyarak gelecek nesillere aktarabilmesi, değerlerin bilinçli bir şekilde öğretilmesine bağlıdır. Her toplumun kendine özgü sosyal, kültürel, politik ve ekonomik değerlere dayalı bir eğitim sistemi bulunmaktadır. Bu sistem, sadece eğitim değil aynı zamanda toplumun kendi kimliğini sürdürebilmesi için kritik bir araçtır (Şahin ve Aykaç, 2018). Bu bağlamda, özellikle Sosyal Bilgiler dersine ve ders kitaplarına büyük bir sorumluluk düşmektedir.

Sosyal Bilgiler dersi ve ders kitapları, bir toplumun değerlerini inşa etmede ve aktarmada önemli bir rol oynar. Ders kitapları, öğrencilere belirli bir program doğrultusunda bilgi aktarmanın yanı sıra sınıf dışında da öğrencilerin etkileşimde bulunduğu temel bir kaynaktır (Demirel ve Kıroğlu, 2005). Milli Eğitim Bakanlığı tarafından üretilen ve 2023 itibarıyla öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılan ders kitapları, öğrencilere değerli bilgiler sunarak toplumsal değerlere katkıda bulunmaktadır. Türkiye'deki eğitim programlarına bakıldığında, 2004 öncesi ve sonrasında değerlerin öğretiminde bir değişiklik görülmektedir. 2004 sonrasında programlarda değerlerin doğrudan ele alındığı gözlemlenmektedir (Keskin, 2010). Sonuç olarak, Sosyal Bilgiler dersi ve ders kitapları, değerlerin öğretimi ve benimsetilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Bu, toplumların kültürel devamlılığını sağlamada ve gelecek nesillere değerli bir miras bırakmada önemli bir adımdır.

Sosyal Bilgiler dersi, kültürel zenginliği ve tarihsel perspektifiyle öne çıkan bir ders olarak değer eğitimi için ideal bir platform sunmaktadır (Kan, 2010).

Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilere tarihsel bağlamda farklı kültürleri ve yaşam hikâyelerini aktararak onların karakter gelişimine ve sosyal bilinçlerinin oluşturulmasına önemli bir katkıda bulunmaktadır. Bu, öğrencilerin sorumlu bireyler ve etkin vatandaşlar olarak yetişmelerine yardımcı olmaktadır.

Ülkemizin ve milletimizin geleceği için hayati öneme sahip olan Sosyal Bilgiler dersinde vurgulanan değerlere ulaşmak, öğrencilerin evrensel amaçlar doğrultusunda sorumlu insanlar ve etkin vatandaşlar olmalarına olanak tanır (Gömleksiz ve Cüro, 2011). Bu ders; sadece bilgi aktarmanın ötesinde, öğrencilere toplumsal kişilik kazandırmayı ve onlara değerleri benimsetmeyi hedefler. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler Programı; öğrencilere çevrelerini tanıma, toplumsallaşma ve değer kazanma süreçlerinde rehberlik etmeyi amaçlamaktadır (Sözer, 1998).

Bu ders, öğrencilere sadece tarih ve kültür bilgisi sunmakla kalmayıp, aynı zamanda onların karakterlerini şekillendirme ve toplumsal sorumluluk bilinci kazanmalarına yardımcı olma konusunda kilit bir rol oynamaktadır. Sosyal Bilgiler dersi genç nesillerin değerlerle donanmış, bilinçli ve etik değerlere sahip bireyler olarak yetişmelerine önemli bir katkı sunmaktadır.

Bu çerçevede, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilkokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflarda kullanılan ders kitaplarında, 2023 Sosyal Bilgiler öğretim programı yönergelerinde belirtilen temel değer kavramlarının yazılı metinlerde ve görsellerde nasıl ele alındığı, bu değerlerin ne sıklıkta ve hangi ölçüde kitaplara yansıtıldığı gibi soruların yanıtları, araştırmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

2.10.2023 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Kök Değerler

Değerler eğitiminde vurgulanan kök değerler, toplumda sağlıklı bir bireyin oluşturulmasında temel rol oynayan önemli ilkelerdir. Değerler eğitiminde önemsenen kök değerler şunlardır: Dostluk, saygı, sevgi, sorumluluk, adalet, özdenetim, vatanseverlik, yardımseverlik, sabır, dürüstlük. Bu değerler, bireyin karakter gelişimi ve topluma uyum sağlaması için kilit unsurları içerir. Öğrencilere sadece bilgi kazandırmakla kalmazlar; aynı zamanda etik ve moral değerlere sahip,

sosyal sorumluluklarını bilen bireyler olmalarına katkıda bulunurlar. Aşağıda bu değerlere ilişkin kısa açıklamalar bulunmaktadır.

2.10.1. Dostluk

Dostluk, bireylerin bir araya gelerek ortak bir paydada buluşmalarını, duygusal bir bağ kurmalarını, deneyimleri paylaşmalarını ve birbirlerine güvenmelerini ifade eden değerli bir kavramdır. Türkçe sözlüklerde "sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, iyi görüşülen kimse" olarak tanımlanan dostluk, insan ilişkilerinde özel bir yere sahiptir (Albayrak, 2004). Dostluk, sevgi, saygı gibi diğer değerlerle birlikte samimiyet ve fedakârlık gibi duygularla güçlenir.

Dostluk kavramı, bireyin küçük yaşlardan itibaren aile hayatı ve sosyal çevresinde karşılaştığı temel değerlerden biridir. Bu değer, bireyin yaşamında olumlu etkileşimler yaratır, empati geliştirmesine yardımcı olur ve kişisel gelişimine katkı sağlar. Aynı zamanda dostluk, bireyin sosyal becerilerini güçlendirerek toplumsal ilişkilerde daha sağlıklı etkileşimler kurmasına ve yaşam kalitesini artırmasına katkıda bulunur.

Bu nedenle, dostluk kavramı yalnızca bireyin kişisel yaşamında değil, geniş bir toplumsal bağlamda da kritik bir öneme sahiptir. Dostluk, insanları olumlu ilişkiler kurmaya teşvik eder ve toplumda dayanışma ile uyumun güçlenmesine katkı sağlar.

2.10.2. Saygı

Saygı kavramı, bireyler arasında çeşitli yorumlara tabi olmakla birlikte, genel anlamda saygı; değeri, üstünlüğü, faydası, kutsallığı vb. gibi nedenlerle herhangi bir kimseye veya bir şeye karşı dikkatli ve ölçülü davranmaya yol açan bir tutumu ifade eder. Bu tutum, başkalarını rahatsız etmekten kaçınma duygusunu içerir ve saygının özünde hürmet etme bulunur. Tarhan (2006)'a göre saygı, insanın kendi kişiliği ile başkalarının kişiliği arasındaki sınırı bilmesi ve bu sınırı aşmaması; kendi aleyhine dahi olsa başkasının hakkına, hukukuna riayet etmesidir.

Saygı, insanın karakterinde önemli bir değerdir ve bu değerde empati yeteneği sıklıkla kullanılır. Günümüzde insanların çevresindeki durumlar, toplumsal olaylar veya diğer insanlarla ilgili tahammüllerinin azaldığı gözlemlenmektedir. Bu durum, öğretim programlarının bireyin gelişimini destekleme ve yaşam boyu öğrenmeyi teşvik etme amacı doğrultusunda öğrencilere olumlu değer ve tutumları kazandırmak için daha da önemli hale gelmektedir (Curriculum Development Council, 2001; Powney vd., 1995). Sosyal Bilgiler dersi özelinde öğretim programlarının uygulanmasıyla ilgili açıklamalarda, değerlerin sadece ilişkili kazanımlarla değil, aynı zamanda farklı kazanım ve öğrenme alanlarıyla da bağlantılı olarak işlenmesine vurgu yapılmaktadır (MEB, 2018). Bu bağlamda, öğrencilere değerlere dayalı tutum ve davranışları geliştirmeleri için sağlam bir temel sunarak kapsamlı bir öğrenme deneyimi sağlanabilir."

2.10.3. Sevgi

Toplumumuzun genel kabul gören temel değerlerinden biri sevgidir. Sevgi, her derdin ilacı, insanlığın yükselişi, gönüllerin huzuru, kalplerin sevinci, dertlerin devası ve ruhların sevdasıdır (Yaman, 2012). Değerler eğitimi aracılığıyla sevgi değerinin kazandırıldığı bireyler, insanlık ve doğa karşısında duyarlı, sorumluluk sahibi, hoşgörülü ve saygılı olma özellikleri geliştirirler. Bu sayede, diğer insanlarla çatışmadan uzlaşmacı bir tavırla sorunları çözme eğilimine sahip olurlar. (Önlen, 2017).

Çocuklara sevgi kavramını öğretmek, onlara duygusal zekalarını geliştirmeleri ve empati kurmaları konusunda rehberlik etmek demektir. Bu, toplumun temelini oluşturan değerlerin nesiller arasında aktarılmasında önemli bir adımdır. Sevgi, sadece kişisel ilişkilerde değil; aynı zamanda toplumun genelinde hoşgörü, anlayış ve yardımlaşma gibi olumlu davranışları teşvik eder. Dolayısıyla sevgi değerinin vurgulanması, insanların birbirlerine saygı göstermelerini, empati kurmalarını ve birbirlerine destek olmalarını sağlayarak daha sağlıklı ve mutlu bir toplumun temellerini atmaya katkı sağlar.

2.10.4.Sorumluluk

Sorumluluk, bireyin kendi yaşantısındaki eylem ve kararlarının sonuçlarını üstlenme ve kabul etme durumunu ifade eder. Eğitimde temel bir değer olan sorumluluk, bir kişinin kendi davranışlarından veya yetki alanına giren olayların sonuçlarından sorumlu olma anlamına gelir (Babadoğan, 2003).

Sorumluluk duygusu, bireyin toplum içindeki etkileşimlerinde önemli bir role sahiptir ve küçük yaşlardan itibaren aile tarafından çocuklara kazandırılması gereken temel bir değerdir. Bu, öğrencilere bireysel ve toplumsal düzeyde sorumluluk bilincini geliştirmeleri için bir fırsat sunar. Sorumluluk kavramının öğrenme süreçlerine entegre edilmesi, öğrencilerin gelecekteki yaşamlarında etik, duyarlılık ve etkin vatandaşlık konularında daha bilinçli ve sorumlu bireyler olmalarına katkı sağlar. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilere sorumluluk bilincini aşılamada etkili bir araç olarak önemli bir rol oynamaktadır.

Sorumluluk, bireyin özgür bir şekilde yerine getirmesi gereken görevleri yerine getirirken aynı zamanda yapmış olduğu hataların ve davranışların sonuçlarını üstlenmesi durumunu ifade eder (Sezer, 2008). Sorumluluk, alınıp öğrenilen bir değerdir ve verilerek öğretilir. Bu nedenle, okul içi ve dışındaki öğrenme alanlarının temel konuları arasında yer alır (Yürümezoğlu, 2014).

Sorumluluk, bireyin kendi eylemlerinin bireysel sonuçlarına sahip çıkması anlamına gelir. Çocuklar hayata sorumsuz bir şekilde başlarlar, ancak temel ihtiyaçlarını karşılamak için diğer insanları uyarak sorumluluk bilincini kazanırlar. Büyüme ve olgunlaşma süreci, sorumluluğu yavaş yavaş öğrenmeyi içerir. İlkokul dönemi öğrencileri, oyun ve ders çalışmayı, ödevleri aksatmadan dengeli bir şekilde yürütmekle sorumludurlar (Akbaş, 2004).

Sorumluluk, her bireyin sahip olması gereken üstün duygulardan biridir ve yüce bir bilinç gerektirir. Görev ve sorumluluk bilincine sahip olan birey, kendini hem başkaları nezdinde hem de içsel olarak rahat hisseder (Yaman, 2012). Sorumluluk duygusuna sahip kişiler, dış etkenlerden etkilenmeden kendi değerlerini oluşturabilirler. Bu, iç kontrol mekanizmasıyla gerçekteşir; bu sistem, bireyin

yapması gerekenleri sürekli denetim altında tutar ve bireye bu durumu fark ettirir. Sorumluluk, bireylerin içsel bir kontrol mekanizması geliştirmesini sağlar. Bu nedenle, sorumluluk değerinin çocuklara ders kitapları, uygulamalar ve metinler aracılığıyla öğretilmesi ve pekiştirilmesi önemlidir (Candan ve Ergün, 2014).

2.10.5. Adalet

Adalet, adil olmakla ilgilidir ve Türk Dil Kurumuna göre "hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme" şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2021). Toplumsal yapıdaki var olan hukuk kuralları, toplumsal yaşamın düzenlenmesini ve bireylerin haklarına saygı gösterilmesini amaçlar. Hukuk, devlet tarafından belirlenmiş kurallar bütünüdür ve devlet, bu kuralları okullar aracılığıyla öğrencilere aktarır (Doğan, 2002).

Eğitim sürecinde adalet değerine önem vermek, öğrencilere hakça davranma, eşitlik, dürüstlük gibi kavramları öğretmek açısından büyük önem taşır. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda adalet değerinin 4, 5, 6 ve 7.sınıf öğrenme alanlarıyla ilişkilendirilmesi, öğrencilerin adalet duygusunu geliştirmelerine ve toplumsal sorumluluklarını anlamalarına katkıda bulunur (MEB, 2018).

Adalet kavramının öğrencilere öğretilmesi, onların gelecekteki yaşamlarında adil, etik değerlere sahip bireyler olmalarına yardımcı olabilir. Adil olmak, bireylerin hak ve hukuka saygı göstererek tarafsız bir şekilde karar verme yeteneğini ifade eder. Adil bir kişi, karar vermeden önce titizlikle bilgi toplar ve objektif bir şekilde durumu değerlendirir. Kişisel duygularını veya dış etkenleri karar verme sürecine sokmaz ve herkesin haklarını eşit bir şekilde korur (Mindivanlı, Küçük ve Aktaş, 2012). Öğrencilerin adil davranma düzeyi, dürüstlük, eşitlik, empati, saygı ve sorumluluk gibi temel değerlerle yakından ilişkilidir. Bu değerler, adil davranışların temelini oluşturur ve bireyler arasında adil bir ortamın sağlanmasına katkı sağlar (Katılmış, 2010).

Güçlünün zayıfa eşit yükler yükleme, tembel ile çalışkanın aynı şekilde ödüllendirilmesi veya öğretmenin tüm öğrencilere aynı cezayı vermesi, eşitlik ilkesiyle örtüşmez. Adil olma kavramı, herkese aynı standartlara göre davranılması

gerektiğini vurgular, ancak her durumun öznel koşullarını dikkate alır. Bu yaklaşım, adil davranışın temel prensiplerinden biridir ve toplumsal dengeyi korumaya yardımcı olur (Kılcan, 2013).

2.10.6. Özdenetim

Öz-denetim, kişinin yaşamını herhangi bir dış veya iç etkenin etkisinden bağımsız olarak kendi seçtiği şekilde sürdürebilmesini sağlayan içsel bir güç olarak tanımlanır. Bu, duygu ve düşünceleri yönetme, kendini harekete geçirme ve dış etkenlere bağımsız bir şekilde tepki verme becerisini içerir. Aynı zamanda içsel hissiyatları, dürtüleri ve istekleri kontrol altında tutabilme yeteneğini ifade eder, bu da bireyin kendi ayakları üzerinde durabilmesine olanak tanır. Öz-denetimli bireylerin sahip olduğu bazı özellikler şunlardır: Hayatın zorluklarına rağmen devam edebilme yeteneği, duygusal durumu şekillendirme yeteneği ve içsel kontrolle disiplin oluşturabilme yeteneği. Ayrıca, bireyin kendiliğinden uyum sağlama, kendine hâkim olabilme, kendini frenleme ve kurallara dış etkilere ihtiyaç duymadan uyma yeteneği bulunur. Kişi, karar ve eylemlerinin sorumluluğunu alabilir, kendini sınırlayabilir ve hedeflere ulaşmak için uzun vadeli planlar yapabilir (Karatekin vd., 2013).

Özdenetim genellikle bilinçsizce aileler tarafından bireylere kazandırılan bir değerdir ve çoğu zaman çocukluk döneminden başlayarak gelişir. Ancak bu değer etkili bir şekilde kullanılabilmesi ve kalıcı bir öğrenme haline dönüşebilmesi için uzman rehberliği büyük önem taşır. Örneğin, çocuklara belirli cinsiyet rolleriyle ilgili sınırlamalar getirilmesi gibi durumlar, özdenetim yeteneklerini etkileyebilir. Bu nedenle, öğrencilere bu değeri etkili bir şekilde kullanmalarına yardımcı olmak adına uzman yardımı ve rehberlik önemlidir.

Okul ortamında, öğretmenlerin öğrencilerin özdenetim yeteneklerini geliştirmelerini sağlamak için uzmanlar tarafından denetlenebilir (Danışman, 2019). Bu, öğrencilere bu değeri etkili bir şekilde kullanma konusunda rehberlik ederken aynı zamanda öğretmenlere de profesyonel gelişimleri konusunda destek sağlar. Bu işbirliği, öğrencilerin bireysel potansiyellerini daha iyi anlamalarına ve

geliştirmelerine olanak tanıyarak özdenetim becerilerinin sağlıklı bir şekilde gelişimine katkıda bulunabilir.

2.10.7.Vatanseverlik

Vatanseverlik, bir ulusun üyelerinin, toplumsal birim olarak vatanlarına olan bağılılıkları ve bu bağılılık doğrultusunda ortaya koydukları fedakârlık ve sorumluluk duygusunu ifade eder. Türk milletinin tarihinde, vatanseverlik duygusunun, vatan için verilen binlerce şehitle somutlaştığı açıktır. Aynı zamanda, anavatan ve memleket olgularının varlığı ve hemşehrilik kavramının önemi, vatanseverlik anlayışının bir yansımasıdır (Güven, 2018). Milliyetçilik duygusu ile benzerlik göstermesine rağmen, vatanseverlik her zaman milliyetçilikle özdeşleşmez. Ayrıca, bireylerin vatansever olabilmeleri için milliyetçi olmaları gerekmez (Mindivanlı, Küçük ve Aktaş, 2012).

Vatanseverlik, bireylerin vatanları ve toplumları için yapacakları büyük fedakârlıkları içerir. Ancak, günlük yaşamda ve toplumsal ilişkilerde sorumluluklarını titizlikle yerine getiren bireylerin de vatanseverlik göstergesi olduğu unutulmamalıdır. Örneğin, bir kamu çalışanının günlük görev ve sorumluluklarını eksiksiz ve özveriyle yerine getirmesi, vatanına olan sevgisinin bir ifadesi olabilir. Bu nedenle vatanseverliğin sadece büyük fedakârlıklarla değil, aynı zamanda günlük yaşamın sorumluluklarını yerine getirme tutumuyla da ölçülebileceği unutulmamalıdır (Kılcan, 2013).

2.10.8.Yardımseverlik

Yardımseverlik, sosyal hayattaki bireyler arasındaki etkileşimi güçlendiren, bağılılığı artıran ve toplumsal dayanışmayı destekleyen önemli bir duygudur. Bu duygu, insanlar arasındaki insani ilişkileri güçlendirerek saygı, sevgi ve hoşgörüyü teşvik eder (Aktepe ve Yel, 2009).

Yardımseverlik, toplumsal dayanışma ve bağılılığın bir sonucu olarak ortaya çıkan davranış biçimlerini içerir. Bir toplumun sürekliliği, içindeki dayanışma ruhuna ve bireylerin yardımseverlik değerlerini benimsemesine dayanır. Yardımseverlik değerlendirmesi sadece maddi katkılarla sınırlı olmamalıdır. Yardımseverlik, bazen

sözlerle destek olmak, bazen bir acıyı paylaşmak, bazen bir sorunu dinlemek ve umut vermek gibi farklı eylemleri içerir. Bu nedenle, yardımseverlik için zengin olmak gerekli değildir; tam tersine, içtenlikle yardım etmek önemlidir (Aktepe ve Yel 2009).

Toplumda saygı görmek veya olumlu bir izlenim bırakmak amacıyla yapılan yardımlarda çıkar ilişkisi bulunabilir. Ancak gerçek yardımseverlik, karşılık beklemeden yapılır. Yardımseverlik değerinin toplum içinde yaşamın devamını sağlamadaki rolünü koruması, bu değerın gelecek nesillere kazandırılmasıyla mümkündür. Bu hedefe ulaşmak için, öncelikle ailede edinilen değerlerin yanı sıra okul tarafından verilen eğitim ve bu eğitimin toplum tarafından desteklenmesi - örneğin, yardımseverlik davranışlarıyla destek- önemlidir (Kılcan, 2013).

Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilere yardımseverlik değerini aşılama da önemli bir rol oynamaktadır. Bu derste, yardım etmenin ve karşılıksız iyilik yapmanın toplumsal bağlamdaki önemi vurgulanmakta, öğrencilere çeşitli senaryolar ve örneklerle yardımsever davranışların nasıl olabileceği gösterilmektedir. Böylece, öğrenciler hem başkalarına yardım etmenin değerini anlamakta hem de kendi yaşamlarında bu değeri nasıl uygulayabileceklerini öğrenmektedirler.

2.10.9.Sabır

Sabır, bir değer olarak 14. yüzyıla kadar uzanan bir geçmişe sahiptir ve o dönemde oluşturulan mesneviler, zamanın etkisi altında birçok eğitim yapısı ve değerler sistemini içermiştir. Sabır, acı, yoksulluk, haksızlık gibi üzüntü veren durumlarla karşılaşıldığında, sessizce bu durumların sona ermesini bekleyebilme erdemini ifade eder. Ayrıca, her türlü zorluk, acı, üzüntü, güçlük ve musibetle karşılaşıldığında dayanıklılık gösterme, gevşememe, doğru zamanlama ile çalışmayı sürdürme, aceleye getirmeme, telaş yapmama, sakin bir şekilde, tutarlı ve hırslı olma, sebat gösterme anlamına gelir (Eliüşük, 2014; Karatekin vd., 2013).

Mehrabian(1999), sabrı bir kişiliğin niteliği olarak tanımlar ve sabrı zamansal olarak değerlendirir. Üç farklı tip sabır tanımlanmıştır:

Kısa süreli sabır: Günlük hayatta sıkça karşılaşılan bekleme durumlarına yönelik sabrı ifade eder, örneğin trafik sıkışıklığı, otobüs veya uçak beklemek, restoranda sıra beklemek gibi.

Uzun süreli sabır: Kişilerin herhangi zorlayıcı durumlarla başa çıkabilme yeteneğini ifade eder, örneğin uzun süren rahatsızlıklar, maddi problemler, annelerin yeni doğan bebeklere karşı sergilediği tutum gibi.

Kişiler arası sabır: Bireylerin toplumsal ilişkilerinde diğer kişilere gösterdiği tahammülü anlatır, örneğin zorlu patronlar, ebeveynler, ergenler veya öğrencilere karşı gösterilen sabır gibi (Eliüşük, 2014).

Bu tanımlamalar, sabrın geniş bir yelpazede kendini gösterebilen ve farklı bağlamlarda önemli bir erdem olduğunu vurgular. Sabır, bir durumun gerçekleşmesi için gerekli şartların oluşmasını beklemek anlamına gelir. Örneğin, bir öğrencinin sınıfta öğretmenin kendisine söz hakkı vermesini bekleyerek konuşma sırasını sabırla beklemesi, sabır değerinin güzel bir örneğidir. Diğer yandan, şartlar olgunlaşmadan hemen eyleme geçmek sabırsızlık olarak nitelendirilir.

Toplumsal yaşamda sabır örnekleri çeşitlidir. Örneğin, trafikte kırmızı ışıktan hemen sonra çalınan kornalar veya alışverişte kasa sırasını beklerken sabırsızlanan müşteriler gibi durumlar sıkça karşılaşılar. Öğrencilerin günlük yaşamlarında da sabırsızlık örnekleriyle sıkça karşılaşmaları mümkündür.

Türkiye'de 2018 yılında uygulanmaya başlanan kök değerler arasında yer alan sabır değeri, öğretim programlarındaki (resmi din dersleri hariç) kazanımlarla ilişkilendirilmemiş olması dikkat çekicidir. Bu durum, sabır gibi önemli bir değer eğitimi programlarında daha fazla vurgulanması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

2.10.10.Dürüstlük

Dürüstlük kavramıyla ilgili olarak söylenmiş en güzel sözlerden biri, Mevlana'ya ait olan 'Ya görüldüğün gibi ol ya da olduğun gibi görün' sözüdür. Bu

vecize, pedagojik anlamıyla dürüstlük kavramının eğitim alanına uygulanmasını ifade eder (Avaroğlu, 2014).

Dürüstlük değeri, UNESCO'nun desteklediği 'Yaşayan Değerler Eğitimi' programı gibi birçok etik ve karakter eğitimi programında temel değerlerden biri olarak vurgulanmış ve üzerinde önemle durulmuştur (Keskin, Öksüz, Gelen ve Yılmaz, 2012).

Bu değeri içselleştiren birey, güvenilir, saygıdeğer, sorumlu ve adil bir birey olarak nitelendirilir. Dürüstlük, gerçeği gizlemeyen ve kendini olduğundan farklı göstermeyen bireyler için bir değer kavramıdır. Dürüstlük, "erdemli insan" olarak tanımlanan bireylerin karakterini belirlemede önemli bir değer ifadesidir (Mindivanlı, Küçük, ve Aktaş, 2012).

Sosyal Bilgiler dersi açısından bakıldığında, dürüstlük değeri öğrencilere toplumsal ilişkilerde güvenin temelini oluşturma yanı sıra sosyal sorumluluk bilinci kazandırma açısından da önemlidir. Dürüstlük, tarih, kültür ve toplum yapısıyla ilişkilendirilerek öğrencilere geçmişten günümüze dürüst liderlerin ve toplumsal değerlerin rolünü anlatan örneklerle desteklenmelidir. Bu sayede öğrenciler, dürüstlüğün birey ve toplum için neden önemli bir değer olduğunu anlayabilirler.

Sosyal Bilgiler dersindeki kazanımların dürüstlikle ilişkilendirilmesi, öğrencilere bilimsel düşünceyi ve etik değerleri aşlamak adına önemli bir adımdır. Bu bağlamda, dürüstlük değerinin vurgulanmasıyla öğrencilerin karakter gelişimine olumlu katkılar sağlarken aynı zamanda toplumsal sorumluluk bilinci de pekiştirilmektedir.

2.11.İlgili Araştırmalar

YÖK'ün Ulusal Tez Merkezi web sayfasında (2023), tez başlığı olarak “Sosyal Bilgiler ” ve “değerler” ile ilgili yapılan gelişmiş taramada, arama yapılan tarih itibarıyla bu kavramların geçtiği 149 yüksek lisans ve doktora tezi olduğu anlaşılmıştır. Aramaya “ders kitabı” da dâhil edildiğinde, 14 yüksek lisans ve 1

doktora tezi olmak üzere 15 kayıt saptanmıştır. Aşağıdaki tabloda bu tezlere ilişkin bilgilere yer verilmiştir (Tablo 2.1).

Tablo 2. 1. Sosyal Bilgiler Ders kitabında Değerlerle İlgili Yapılan Tezler Tablosu

SN	Yazar	Tarih	Tez Başlığı	Tez Türü
1	TUĞBA KAFADAR	2019	Türkiye, ABD ve Fransa'nın Sosyal Bilgiler öğretim programları ve ders kitaplarının değerler eğitimi boyutunda karşılaştırılması	Doktora
2	YAVUZ TOPKAYA	2011	Sosyal Bilgiler programında yer alan değerlerin ders kitaplarına yansıma düzeylerinin değerlendirilmesi	Yüksek Lisans
3	FATOŞ GÜVEN	2018	Sosyal Bilgiler ders kitaplarının milliyetçilik ve yurtseverlik değerleri açısından analizi	Yüksek Lisans
4	CEREN KUZUCU	2018	İlkokul 4.sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi ile Sosyal Bilgiler ders kitaplarının temel insani değerler açısından karşılaştırılması	Yüksek Lisans
5	HATİCE GÜÇLÜ	2019	Sosyal Bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi açısından değerlendirilmesi	Yüksek Lisans
	FİLİZ HATAY UÇAR	2019	İlkokul hayat bilgisi ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında değerler eğitimi	Yüksek Lisans
7	AHMET BEBEK	2020	Dadaloğlu şiirlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi ve ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitapları için şiir önerileri	Yüksek Lisans
8	NİHAL BİLGİN CEVİZ	2021	2018 Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan değerlerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yansıma düzeyinin incelenmesi	Yüksek Lisans
9	AYŞE YILDIRIM	2021	Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan sorumluluk yardımseverlik vatanseverlik ve saygı değerlerinin incelenmesi	Yüksek Lisans
10	BURCU IRMAK	2021	Sosyal Bilgiler ders kitaplarının değerler bağlamında analizi	Yüksek Lisans
11	MEHMET HORUZOĞLU	2021	Sosyal Bilgiler 6. ve 7.sınıf ders kitaplarındaki haberlerin Sosyal Bilgiler öğretim programındaki değerler açısından incelenmesi	Yüksek Lisans
12	NADİR ÖZEL	2022	İlkokul hayat bilgisi ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında 10 kök değer bağlamında değerler eğitiminin incelenmesi	Yüksek Lisans
13	BETÜL GÖKÇINAR	2022	Sosyal Bilgiler ders kitaplarının temel vatandaşlık değerleri ve becerileri açısından değerlendirilmesi	Yüksek Lisans

14	GAMZE DEMİREL	2022	Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan kök değerler	Yüksek Lisans
15	AYŞE YALÇIN	2023	Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ve ders kitaplarında tarihi metinlerin değerler açısından incelenmesi	Yüksek Lisans

Tablo incelendiğinde; tezlerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarının “milliyetçilik ve yurtseverlik” (Güven, 2018), “insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi” (Kuzucu, 2018), “değerler eğitimi” (Güçlü, 2019; Hatay-Uçar, 2019; Kafadar, 2019), “sorumluluk, yardımseverlik, vatanseverlik ve saygı” (Yıldırım, 2021), “kök değerler” (Özel, 2022; Demirel, 2022), “vatandaşlık” (Gökçınar, 2022) temalarına göre incelendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca tezlerde, Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan “şiiirlerin” (Bebek, 2020), “haberlerin” (Horozoğlu, 2021), “tarihi metinlerin” (Yalçın, 2023) araştırıldığı görülmektedir.

Sosyal Bilgiler ders programında yer alan değerlerin ders kitabına yansıma düzeylerinin araştırıldığı (Topkaya, 2011; Ceviz, 2021; Irmak, 2021) üç tezin olduğu tespit edilmiştir. Topkaya (2011) tarafından yapılan çalışmada, 4., 5., 6. ve 7.sınıflarda okutulan 2010-2011 eğitim öğretim dönemine ait Millî Eğitim Bakanlığı tarafından basılan Sosyal Bilgiler ders kitabı ile özel yayın evleri tarafından basılarak satılan kitapların doküman incelemesi yapılmış ve ayrıca öğretmen görüşlerine yer verilmiştir. Ceviz (2021) tarafından yapılan tez çalışmasında, 4., 5., 6. ve 7. sınıflarda okutulan 2019-2020 eğitim öğretim dönemine ait Millî Eğitim Bakanlığı tarafından basılan Sosyal Bilgiler ders kitabı, tarama modeline göre analizi yapılmış ve içerik analizi kullanılmamıştır. Irmak (2021) tarafından yazılan tezde ise 2021 yılı Sosyal Bilgiler eğitim programında yer alan değerlere göre 4., 5., 6. ve 7.sınıflarda okutulan 2020-2021 eğitim öğretim dönemine ait Millî Eğitim Bakanlığı tarafından basılan Sosyal Bilgiler ders kitabı ile özel yayın evleri tarafından basılarak satılan kitapların doküman incelemesine göre yapılmıştır. Literatür incelendiğinde ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili pek çok çalışmanın olduğu ancak dersler içerisinde en fazla değer aktarım aracı olan Sosyal Bilgiler dersi özelinde konunun çok araştırılmadığı ve Sosyal Bilgiler ders

kitaplarının değerler bağlamında araştırılmasının sadece 3 tez ile sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır.

Bu alışmada, 2023 Sosyal Bilgiler ğretim programında yer alan kök değerlere göre Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 4., 5., 6. ve 7.sınıf öğrencilerine verilen Sosyal Bilgiler ders kitaplarının doküman analizi yapılacak ve alan yazınına önemli katkı sağlayacağı varsayılmaktadır.

3. YÖNTEM

Bu başlıkta, araştırmanın modeli, incelenen doküman, verilerin toplanması ve analiz edilmesine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

3.1.Araştırma Modeli

Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı; algıların ve olayların doğal ortamda, gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016; Baltacı, 2018; Sıgır, 2021). Nitel araştırmalar, araştırmaya konu olan problemi, yorumlayıcı bir yaklaşımla analiz etmeye çalışan bir araştırma modelidir (Karataş, 2015). Bu araştırmada, nitel araştırma metodolojisine göre *doküman inceleme* yönteminden yararlanılmıştır.

Yıldırım ve Şimşek (2016) doküman incelemesini “amaçlanan olgu ve olaylarla ilgili bilgi içeren yazılı materyal ve materyallerin analizini” kapsadığını belirtmişlerdir. Nitel araştırmalar açısından dokümanlar sosyal gerçekliği anlamada önemli veri kaynakları olarak kabul edilmektedir. Doküman analizinde, temel bilgi kaynağı daha önce üretilmiş kitap, gazete, görse / resim gibi malzemelerin nitel olarak incelenmesine dayanmaktadır. Dokümanlar; kamu kayıtları (doğum, ölüm, nüfus, mahkeme, ders kitabı vs) olabileceği gibi bireysel / popüler evraklar (gazete, edebi çalışmalar, mektuplar vs.), görseller (fotoğraflar, resimler vs.), kayıtlar (video, ses gibi) ve fiziki olmak (ev eşyası, heykel gibi) üzere geniş bir çeşitliliği ifade etmektedir (Merriam, 2002). Özetle doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı ve görsel materyallerin analizidir (Sıgır, 2021).

Çalışmada doküman analiz tekniğine uygun olarak, verilerin çözülmesi aşamasında betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analizde; elde edilen veriler veya ulaşılan bulgular, daha önceden belirlenen temalara göre düzenlenmesi, özetlenmesi ve yorumlanması biçiminde okuyucuya sunulmaktadır. Elde edilen veriler / bulgular, sistematik bir şekilde betimlenmektedir. Bu betimlemelere göre veriler açıklanarak yorumlanmakta ve neden-sonuç bağlarına göre bulgulardan yola çıkarak birtakım sonuçlara ulaşılmaktadır.

Betimsel analizde veriler, sık sık doğrudan alıntılar verilerek yorumlanmaya çalışılmaktadır. Doküman analizi, “dokümanlara ulaşma, özgünlüğünün kontrol edilmesi, dokümanları anlama/kavrama ve veriyi kullanma” olmak üzere 5 aşamada gerçekleşmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

(1) Dokümanlara Ulaşma: Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanarak öğrencilere dağıtılan ve devlet okullarının 4, 5, 6 ve 7.sınıflarında okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarına ulaşılarak doküman incelemesi yapılmıştır (MEB, 2023a, MEB, 2023b, MEB, 2023c, MEB, 2023d). Aşağıda incelemeye konu kitaplara ilişkin bilgiler bulunmaktadır (Tablo 3.1).

Tablo 3. 1. Sosyal Bilgiler Ders kitaplarına ait künye bilgileri

Kitabın İsmi	Basım Yeri / Yılı	Yayın Evi	Toplam Sayfa
4.sınıf SBDK	Ankara / 2023	Ferman Yayıncılık	208
5.sınıf SBDK	İzmir / 2023	Devlet Kitapları	205
6.sınıf SBDK	İzmir / 2023	Devlet Kitapları	277
7.sınıf SBDK	İzmir / 2023	Devlet Kitapları	243
		Toplam	933

SBDK’larının hepsi 2023 yılında basılmış ve 4.sınıf ders kitabı haricindeki (Ferman Yayıncılık) diğer kitaplar Devlet Kitapları tarafından basımı gerçekleştirilmiştir. Kitapların ilk sayfalarında kitaba ait künye bilgilerine, İstiklal Marşına, Gençliğe Hitabeye, Mustafa Kemal Atatürk’ün portresine ve İçindekilere; kitabın son sayfalarında ise Kronolojiye, Sözlüğe, Cevap Anahtarına, Kaynakçaya, Türkiye ve Dünya Haritalarına yer verilmiştir. Toplam 933 sayfa olan kitapların ilk sayfaları ve son sayfaları incelemenin dışında tutulmuştur. Çalışmaya ders içeriklerinin olduğu metin ve görsel sayfalar dâhil edilmiştir ve incelemeye konu olan sayfa sayısı toplamda 829 sayfadır.

Sayfası en çok olan kitap 6.sınıf SBDK’ı (277 sayfa), en az olan kitap ise 5.sınıf SBDK’ıdır. 4. SBDK’nın puntosu diğer kitaplara göre daha büyüktür ve yazım karakteri de diğer kitapların yazım karakterlerinden farklıdır. Bu farklılık, 4.sınıf SBDK’nın özel bir yayın evinde (Ferman Yayıncılık) diğer kitaplarının ise resmi kurum yayın evinde (Devlet Kitapları) basılmasından kaynaklanmış

olabileceği gibi harf puntosunun büyük ve yazım karakterinin farklı olması 4.sınıfta okuyan öğrencilerin düzeylerine hitap edecek şekilde hazırlanmış olabileceğinden de kaynaklanmış olabilir.

(2) Özgünlüğünün Kontrol Edilmesi: Sosyal Bilgiler ders kitapları, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan orijinal ders kitaplarıdır.

(3) Dokümanları Anlama: Sosyal Bilgiler ders kitaplarının metin ve görseller, araştırmacı tarafından 2023 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı yönergesinde yer alan değerlerle ilişkisi kurularak anlamlandırılmıştır. Aşağıdaki tablodaki (Tablo 3.2) kavramlar 2018 yılı Sosyal Bilgiler Ders Programından yararlanılarak geliştirilmiştir. Her kök değerden doğrudan bahsedilmemektedir, dolayısıyla tabloda belirtilen kök değerlerin anlamca karşılığı olan kavramlar da değerlendirmeye alınmıştır.

Tablo 3. 2. Kök değerler ve yan anlamları (MEB, 2023)

Kök Değerler	Yan Anlamlar
Adalet	Eşitlik, Barış, Yargı
Dostluk	Kardeşlik, Komşuluk, İletişim, Dayanışma, Sadakat, Güven
Dürüstlük	Emin, Doğru, Güvenilir, Vefa, Sözünde Durma
Öz Denetim	Kendisinin ve Çevresinin farkında olma, Davranışlarının Sorumluluğunu Üstlenme, Kendini geliştirme
Sabır	Dayanma, Dayanıklılık, Sebat, Beklemeyi Bilme
Saygı	Farklılığı Kabul, Herkesi Kendi Konumunda Kabul Etme, Diğer İnsanları Yadırgamama, Önyargı, Başkalarının Kişilik – Fiziksel Özelliklerini Kabul
Sevgi	Muhabbet, Merhamet
Sorumluluk	Kendine, Çevresine, Vatanına, Milletine, Ailesine, Doğaya Karşı Sorumluluk
Yardıms severlik	Paylaşma, İş Birliği, Destek, Diğerkâmlık, Misafirperverlik, Cömertlik
Vatanseverlik	Millî, Kültür, Vatan İçin Mücadele, Milletini Önemseme

(4) Veriyi Analiz Etme: Sosyal Bilgiler ders kitaplarında doküman analizi yapmak için öncelikle Veri Giriş Formu (Ek-1) hazırlanmıştır. Kitapların metin ve görsellere ait bilgiler, metin ve görsellerde değerden bahsedilip bahsedilmediği, bahsediliyorsa hangi kök değerden bahsedildiğine ilişkin veriler toplanmıştır. Veriler toplandıktan sonra, kitaplarda geçen her bir kök değer sınıf düzeylerine göre sayısal bilgileri frekans (f) olarak belirtilmiş ve sonrasında ise kitaplardan örnekler verilmiştir.

(5) Veriyi Kullanma: Elde edilen bulgulardan yola çıkarak sonuçlar ve öneriler geliştirilmiştir.

3.2.Evren ve Örneklem / Araştırma Grubu

Nitel araştırmalarda büyük gruplar yerine; araştırmanın amaçlarını karşılayan, detaylı veri sunabilecek örneklemelerin belirlenmesi gerektiği ve örneklemin niceliği değil niteliğinin önemli olduğu belirtilmektedir (Baltacı, 2018). Bu araştırmanın evrenini, 2023 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basımı yapılarak öğrencilere dağıtılan 4, 5, 6 ve 7.sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler kitapları oluşturmaktadır (MEB, 2023a, MEB, 2023b, MEB, 2023c, MEB, 2023d). Araştırmada evrenin tamamı değerlendirileceği için ayrıca bir örnekleme yapılmayacaktır.

3.3 Güvenirlilik

Nitel araştırmalarda doküman incelemenin güvenilirliği özellikle veri girişine bağlanmaktadır. Bu bağlamda, aynı dokümanı aynı amaç doğrultusunda inceleyen başka bir araştırmacının da büyük ölçüde benzer sonuçlara ulaşabilmesi güvenilirlik açısından önemlidir (Tavşancıl ve Aslan, 2001). Araştırmacının analizlerinin ve yorumlarının gerçeği yansıtmaya düzeyini anlamak için bir başka araştırmacıya araştırma verilerinin sunulması araştırmanın güvenilirliğini artıracaktır (Ekiz, 2009). Kategorilerin yorumlanması, araştırmacıdan araştırmacıya veya farklı zamanlarda değişmemelidir. Bu nedenle, bu çalışma kapsamında araştırmacının (kodlayıcının) kategorilere ne kadar tutarlı kodlama yaptığını belirlemek için kodlama güvenilirliği incelenmiştir. Bu amaçla, araştırma kapsamında incelenen metinler ve görseller, bir Sosyal Bilgiler öğretmenine kodlama yapması için sunulmuştur. Araştırmacı, kendi içindeki tutarlılığına farklı iki zaman diliminde yaptığı ölçümdeki uyumu değerlendirerek bu süreci gerçekleştirmiştir. Kodlama güvenilirliği, uyum yüzdesi (percent of agreement) indeksi kullanılarak hesaplanmakta ve bu uyumun %70 üstü olması beklenmektedir (Tavşancıl ve Aslan, 2001). Bu çalışmanın kodlama güvenliğine ilişkin uyum yüzdesi %98 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca Yıldırım ve Şimşek (2016) nitel araştırmalarda görüşülen bireylerden veya incelenen metinlerden / görsellerden doğrudan alıntılara yer vermenin ve bunlardan yola çıkarak sonuçları

açıklamanın geçerliliği artıracaklarını ifade etmişlerdir. Bu tezde de metin ve görsellerden doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

SBDK'larında metinler ve görseller 10 kök değer bağlamında incelenmiştir. Kitabın sayfaları; metin olup olmadığı, metin varsa sayfadaki boyutu ve metnin özelliğine göre incelenerek genel bir bakış açısı elde etmek için frekans (f) ve yüzde (%) değerlerine yer verilmiştir. Ayrıca kitabın sayfaları; görsel olup olmadığı, görsel varsa sayfadaki boyutu ve konumuna göre de incelenmiştir. Daha sonra metinlerde ve görsellerde kök değer olup olmadığı ve varsa hangi kök değer ya da değerlerin olduğu tespit edilmiş, bu tespiti ilişkin sayısal bilgiler tablo haline getirilerek bahse konu kök değerlerin metinlerde ve görsellerde nasıl yansıtıldığına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

4.1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarını Tanıtıcı Bilgiler ve Tanımlayıcı Düzeydeki Bulgular

Aşağıdaki görsellerde 4., 5., 6. ve 7.sınıflarda okutulan SBDK'larının kapakları bulunmaktadır (Şekil 4.1).

Şekil 4. 1. Sosyal Bilgiler ders kitaplarının kapak resimleri

Araştırmaya konu olan SBDK'larının kapaklarına sırasıyla bakıldığında; Zemininde turkuaz renk bulunan 4.sınıf ders kitabında lale figürlü daireler içerisinde resimlerin olduğu ve bu dairelerde sırasıyla “Çanakkale Savaşında Gazi Mustafa Kemal Atatürk”, “Doğa” ve “Tahıl ve Buğday” görsellerine; zemininde beyaz renk bulunan 5.sınıf ders kitabında, sırasıyla; Zeugma Mozaïği, Galata ve Kız Kuleleri,

Cami ve Eski Konak figürleriyle birlikte üzerinde Türk Bayrağı olan bir eski dönem gemisi şeklinde farklı resimlere / görsellere; açık sarı renkli 6.sınıf ders kitabında ise çift başlı Selçuklu Kartalı görseline ve açık sarı renkli 7.sınıf ders kitabında ise El Cezeri tarafından resmedilen Filli Su Saatidir. Kitaptaki görsellerin neredeyse tamamında tarihi figürlerin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Aşağıdaki tabloda (Tablo 4.1) sınıf düzeylerine göre, incelenen SBDK'larının *metinleri* hakkında bilgi bulunmaktadır.

Tablo 4. 1. Sınıflara göre SBDK'larının metinlerine ilişkin bilgiler

		4.sınıf	5.sınıf	6.sınıf	7.sınıf	Toplam	
		(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	%
Kitaptaki Metin Durumu	Metin Var	190	170	239	212	811	97,8
	Metin Yok	0	11	7	0	18	2,2
	Toplam	190	181	246	212	829	100,0
Metnin Sayfadaki Boyutu	Metin Yok	0	11	7	0	18	2,2
	Yarım Sayfadan Az	20	36	34	25	115	13,9
	Yarım Sayfa	14	14	52	37	117	14,1
	Yarım Sayfadan Fazla	17	54	68	66	205	24,7
	Tam Sayfa	139	66	85	84	374	45,1
	Toplam	190	181	246	212	829	100,0
Özellikler	Metin Yok	0	11	7	0	18	1,9
	Bilgi kutucuğu	8	14	21	7	50	5,3
	Düz metin	91	109	175	136	511	53,8
	Etkinlik	54	23	21	42	140	14,7
	Hikâye	3	1	1	1	6	0,6
	Genel Ağ Haberi	13	25	27	15	80	8,4
	Şiir	4	3	1	0	8	0,8
	Fıkra	0	1	0	0	1	0,1
	Ünite Değerlendirmesi	36	14	23	14	87	9,2
	Ünite Kapağı	7	14	14	14	49	5,2
	Toplam	216	215	290	229	950	100,0

Tablo 4.1. incelendiğinde; SBDK'larının 811 sayfasında metin bulunmakta (%98) ve 18 sayfasında (%2,2) ise metin bulunmamaktadır. 4. ve 7.sınıf SBDK'ının her sayfasında metin vardır. 5.sınıf SBDK'ının 11 sayfasında metin yoktur ve 11 sayfanın 7 sayfasında ünite kapağı ve 4 sayfasında ise etkinlik olduğu için metne yer verilmemiştir. 6.sınıf SBDK'ının ise 7 sayfasında ünite kapağı olduğu için metin bulunmamaktadır. Dolayısıyla metin açısından 4.sınıf SBDK'ının 190, 5.sınıf SBDK'ının 170, 6.sınıf SBDK'ının 239 ve 7.sınıf SBDK'ının ise 212 sayfa olmak üzere toplam 811 sayfa incelemeye tabi tutulmuştur.

Metinlerin sayfadaki boyutlarına bakıldığında; 374 sayfada tam, 205 sayfada yarım sayfadan fazla, 117 sayfada yarım sayfa, 115 sayfa ise yarım sayfadan az olacak şekildedir. Metinlerin büyük bir kısmı tam sayfa ve yarım sayfadan fazladır. Tam sayfa sayısı 4.sınıf SBDK'ında diğer sınıf düzeylerine göre neredeyse iki katı kadardır (f=139). Bu durum 4.sınıf ders kitabındaki harf puntolarının diğer kitaplara göre daha büyük olmasıyla açıklanabilir.

İncelenen sayfalardaki metinlerde farklı metin özelliğine sahip yazılar bulunmaktadır. Bir sayfada hem düz metin hem de genel ağ haberi bulunabilmektedir. Dolayısıyla sayı 829 değil, 950 olmuştur. Sayfadaki metin özelliklerine bakıldığında şunlar ifade edilebilir:

- *Bilgi kutucuğu*, sayfada bir kutu / çerçeve içerisinde düz metnin haricinde verilen bilgiler olup, kitapların tamamında 50 sayfada bilgi kutucuğuna yer verildiği ve en fazla 6.sınıf SBDK'ında vardır (f=21).
- *Düz metin*, kitabın konusunu anlatan ana metindir ve kitapların yarısı (%53,8) düz metinlerden oluşmuştur ve en fazla 6.sınıf SBDK'ında vardır (f=176).
- *Etkinlik*, öğrenciye sorular sorarak, uygulamalar ve aktiviteler yaptırarak anlatılan konuya öğrencinin de dâhil edilmek istendiği çalışmalar olup kitapların tamamında 140 sayfada etkinliğe yer verilmiştir. En çok 4.sınıf ders kitabında etkinliğe yer verildiği anlaşılmaktadır (f=54).
- *Hikâye*, hikâye tarzında / formatında bir anlatı olup konuyla ilgili başkalarınca yazılmış metin türüdür. SBDK'larında hikâyeye çok yer verilmediği (f=6)ve bu hikâyelerin 3'ünün 4.sınıf ders kitabında olduğu anlaşılmıştır.
- *Genel Ağ Haberleri*, internet üzerinden konuyla ilgili haberlerin yer aldığı metinlerdir ve kitapların tamamında 80 sayfada genel ağ haberine yer verildiği belirlenmiştir.
- *Şiir*, SBDK'ında çok yer verilmeyen metin türü olup toplamda 8 şiire yer verilmiştir.7.sınıf SBDK'ında hiçbir şiire yer verilmediği anlaşılmaktadır (f=0).

Kitaplar içerisinde sadece 5.sınıf SBDK’ında *fıkra*ya yer verilmiştir (f=1).

Ünite değerlendirmesi, her ünitenin sonunda üniteye işlenen konuların pekiştirilmesi amacıyla öğrencinin değerlendirildiği ve sorulardan oluşan kısımdır. SBDK’larında toplamda 87 sayfada ünite değerlendirmesi bulunmaktadır ve en fazla ünite değerlendirmesi 4.sınıf SBDK’ındadır (f=36).

Ünite kapağı ünitenin başında yer alıp ünite hakkında tanıtıcı bilgilerin yer aldığı sayfadır. Tüm SBDK’larında 7’şer ünite bulunmaktadır ve 4.sınıf SBDK’ında ünite kapağına 1 sayfa, diğerlerinde ise 2’şer sayfa yer ayrılmıştır. Sınıflara göre bu üniteler, üniteye işlenen öğrenim alanları ve ünite başlıkları aşağıda verilmiştir (Tablo 4.2).

Tablo 4. 2. Sınıflara göre ünite başlıkları

Üni te	Öğrenme Alanı	4.sınıf SBDK	5.sınıf SBDK	6.sınıf SBDK	7.sınıf SBDK
1	Birey ve Toplum	Farklıyız, Arkadaşız	Toplum İçinde Ben	Biz ve Değerlerimiz	İletişim ve İnsan İlişkileri
2	Kültür ve Miras	Geçmişte Biz	Ülkem, Kültürüm ve Tarihim	Tarihe Yolculuk	Türk Tarihine Yolculuk
3	İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Sosyal ve Doğal Çevremiz	Yaşadığımız Yer	Yeryüzünde Yaşam	Nüfus ve Yerleşme
4	Bilim, Teknoloji ve Toplum	Zaman İçinde Teknoloji	Teknoloji ve Yaşam	Bilim ve Teknoloji Hayatımızda	Zaman İçinde Bilim
5	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ekonomik Faaliyetler	Üretimden Tüketime	Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim	Ekonomi ve Sosyal Hayat
6	Etkin Vatandaşlık	Ben Bir Vatandaşım	Toplum İçin Çalışanlar	Yönetime Katılıyorum	Yaşayan Demokrasi
7	Küresel Bağlantılar	Dünya Ailesi	Küresel Etkileşim	Uluslararası İlişkilerimiz	Ülkeler Arası Köprüler

Aşağıdaki tabloda sınıflara göre, incelenen SBDK’larının görselleri hakkında sayısal bilgiler bulunmaktadır (Tablo 4.3).

Tablo 4. 3. Sınıflara göre SBDK'larının görsellerine ilişkin bilgiler

		4.sınıf	5.sınıf	6.sınıf	7.sınıf	Toplam	
		(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	%
Sayfada Görsel Olup Olmadığı	Görsel Yok	58	33	43	33	167	20,1
	Görsel Var	132	148	203	179	662	79,9
	Toplam	190	181	246	212	829	100,0
Görselin Sayfadaki Boyutu	Görsel Yok	58	33	43	33	167	20,1
	Tam Sayfa	4	23	13	9	49	5,9
	Yarım Sayfadan Fazla	6	20	30	13	69	8,3
	Yarım Sayfa	42	59	45	26	172	20,7
	Yarım Sayfadan Az	80	46	115	131	372	44,9
	Toplam	190	181	246	212	829	100,0
Görselin Sayfadaki Konumu	Görsel Yok	58	33	43	33	167	20,1
	Tam sayfa / Tam sayfaya yakın	10	43	43	22	118	14,2
	Üst tarafında	51	51	81	40	223	26,9
	Ortasında	37	24	30	52	143	17,2
	Altında	23	22	25	27	97	11,7
	Hem alt hem üst tarafta	11	8	24	38	81	9,8
	Toplam	190	181	246	212	829	100,0

Tablo 4.3 incelendiğinde; SBDK'larının (829 sayfa) 661 sayfasında görsel bulunmakta (%80) ve 167 sayfada (%20) ise görsel bulunmamaktadır. En fazla görsel 6.sınıf SBDK'ındadır çünkü 6.sınıf SBDK'ının diğer kitaplara göre sayfa sayısı daha fazladır (f=246 sayfa).

Görsellerin *sayfadaki boyutları* toplamda;49 sayfada tam, 69 sayfada yarım sayfadan fazla, 172 sayfada yarım sayfa, 372 sayfada ise yarım sayfadan az olacak şekildedir. *Metinlerin* büyük bir kısmı tam sayfa ve yarım sayfadan fazla iken, görsellerde durum tam tersidir yani *görsellerin* büyük bir kısmı yarım sayfa ve yarım sayfadan az boyuttadır. 4.sınıf SBDK'ında tam sayfa görselin az olması (f=4), diğer SBDK'larında ünite kapaklarının ikişer sayfa ve görsellerin tam sayfa şeklinde verilmesinden kaynaklanmaktadır.

Görsellerin *sayfadaki konumlarına* bakıldığında ise toplamda; 118 sayfada tam sayfa / tam sayfaya yakın, 223 sayfada üst kısımda, 143 sayfada orta kısımda, 97 sayfada alt kısımda ve 81 sayfada hem üst hem de alt tarafta konumlandığı anlaşılmaktadır. SBDK'larında görsellerinin daha fazla üst tarafta yer aldığı (f=223

ve %26,9) ve böylece vurgulanmak istenen mesaja daha fazla dikkat çekmek istendiği şeklinde yorumlanabilir.

Yapılan bu araştırmada SBDK'nın geneline metinlerin hâkim olduğu (%98) ve bu metinlerin çoğunlukla yarım sayfadan fazla- tam sayfa (%70) şeklinde ve düz metin (%54) olarak verildiği belirlenmiştir. Kitapta yer alan metinlere göre az olsa da SBDK'larında görsellerin de kullanıldığı (%70), bu görsellerin çoğunlukla yarım sayfa- yarım sayfadan az (%67) ve üst kısımda (%27) bulunduğu görülmüştür. Dolayısıyla SBDK'larının genel olarak metin merkezli ders kitabı niteliği taşıdığı söylenebilir.

Aşağıdaki tabloda bahse konu metin ve görsellerde değerlerin bahsedilme durumuna ilişkin bilgiler bulunmaktadır (Tablo 4.4)

Tablo 4. 4. Sınıflara göre SBDK'ı metin ve görsellerin değerden bahsetme durumu

	4.sınıf	5.sınıf	6.sınıf	7.sınıf	Toplam	
METİN	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	%
Değerden Bahsediliyor	146	137	189	180	652	80,0
Değerden Bahsedilmiyor	44	33	50	32	159	20,0
GÖRSEL	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	%
Değerden Bahsediliyor	96	77	98	106	377	57,0
Değerden Bahsedilmiyor	36	71	105	73	285	43,0
TOPLAM (Metin ve Görsel)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	%
Değerden Bahsediliyor	242	214	287	286	1029	70,0
Değerden Bahsedilmiyor	80	104	155	105	444	30,0

SBDK'larının metinlerinde 652 sayfada değerden bahsedilirken (%80), 159 sayfada ise değerden bahsedilmemektedir (%20). Kitap sayfa sayısının fazla olmasından dolayı 6.sınıf SBDK'ı metinlerinde değerden bahsedilme durumu daha çoktur (f=189). Bununla birlikte diğer SBDK'larının metinlerinde de fazla sayıda değerden bahsedildiği anlaşılmaktadır.

SBDK'larının görsellerinde 377 sayfada değerden bahsedilirken (%57), 285 sayfadaki (%43) görselin değerden bahsetmediği belirlenmiştir. 6.sınıf SBDK'ında yer alan görsellerin, değerden bahsetmeyenlerin sayısı (f=105), bahsedenlerden daha fazladır (f=98). Görsellerinde oransal olarak en fazla değere vurgu yaptığı anlaşılan kitap 4.sınıf SBDK'ıdır. SBDK'larının görsellerine göre metinlerinde daha fazla

değerden bahsedildiği anlaşılmaktadır. Bir başka anlatımla, SBDK'larında incelemesi yapılan değerler olgusunun daha *çok metin* ve daha *az görsel* nitelikte olduğu ifade edilebilir. Sonuç olarak gerek metin gerekse görsel açıdan yapılan toplam değerlendirmede, SBDK'larının %70'inde kök değerlerden bahsedildiği tespit edilmiştir.

4.2.Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Kök Değerler

SBDK'larının metin ve görsellerinde yüksek oranda değerden bahsedildiği belirlenmiş olup, bu değerlerin 10 kök değer açısından incelemesi aşağıda belirtilen tablolarda yapılmıştır.

Tablo 4.5'de SBDK'larında tespit edilen kök değerlerin metin ve görsellere göre frekans ve yüzde bilgilerine yer verilmiştir. Kök değerler, sayı olarak en çoktan en aza göre sıralanmıştır.

Tablo 4. 5. SBDK'larında belirlenen kök değerlerin metin ve görsellere göre rakamsal bilgileri

	METİN		GÖRSEL		TOPLAM	
	(f)	%	(f)	%	(f)	%
Vatanseverlik	292	24,1	152	27,4	444	25,2%
Sorumluluk	273	22,6	119	21,5	392	22,2%
Saygı	181	15	100	18,1	281	15,9%
Adalet	132	10,9	33	6	165	9,4%
Özdenetim	112	9,3	41	7,4	153	8,7%
Yardımseverlik	94	7,8	37	6,7	131	7,4%
Sevgi	33	2,7	32	5,8	65	3,7%
Dürüstlük	43	3,6	14	2,5	57	3,2%
Dostluk	35	2,9	20	3,6	55	3,1%
Sabır	15	1,2	6	1,1	21	1,2%
TOPLAM	1210		554		1764	100

Tablo 4.5 incelendiğinde, SBDK'larında kök değerler içerisinde toplamda en fazla geçen kök değer vatanseverlik (f=444, %25) en az geçen kök değer ise sabır (f=21, %1,2) olduğu anlaşılmaktadır. Vatanseverlik, sorumluluk ve saygı kök değerleri, tüm kök değerlerin %63,3'ünü teşkil etmektedir. Dolayısıyla SBDK'larında bu üç kök değer baskın bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Adalet, özdenetim ve yardımseverlik kök değerleri ise tüm kök değerler içerisindeki oranı %25,5'dir ve bu üç kök değer ise SBDK'larında orta düzeyde olduğu ifade

edilebilir. Kalan dört kök değer olan sevgi, dürüstlük, dostluk ve sabır ise tüm kök değerler içerisinde %11,2 oranında olup, düşük düzeyde SBDK'larında yer aldığı görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda (Tablo 4.6), metin ve görseller ayrı olmak üzere SBDK'larının sınıflara göre sayısal bilgileri bulunmaktadır.

,Tablo 4. 6. Sınıflara göre SBDK'larının metin ve görsellerinde geçen kök değerler

	4.sınıf	5.sınıf	6.sınıf	7.sınıf	Toplam	
METİN	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	%
Vatanseverlik	38	39	118	97	292	24,1
Sorumluluk	56	68	58	91	273	22,6
Saygı	48	24	37	72	181	15,0
Adalet	12	32	32	56	132	10,9
Özdenetim	36	27	23	26	112	9,3
Yardımseverlik	14	11	34	35	94	7,8
Dürüstlük	3	13	14	13	43	3,6
Dostluk	7	10	13	5	35	2,9
Sevgi	10	9	6	8	33	2,7
Sabır	3	4	4	4	15	1,2
METİN TOPLAM	227	237	339	407	1210	100,0
GÖRSEL	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	%
Vatanseverlik	27	16	52	57	152	27,4
Sorumluluk	33	37	21	28	119	21,5
Saygı	28	16	19	37	100	18,1
Özdenetim	16	6	8	11	41	7,4
Yardımseverlik	6	9	10	12	37	6,7
Adalet	10	8	7	8	33	6,0
Sevgi	14	6	7	5	32	5,8
Dostluk	9	4	4	3	20	3,6
Dürüstlük	1	8	3	2	14	2,5
Sabır	3	2	1	0	6	1,1
GÖRSEL Toplam	147	112	132	163	554	100,0
GENEL TOPLAM	374	349	471	570	1764	100,0

Tablo 4.6 incelendiğinde, SBDK'nın metinlerinde 10 kök değerden toplamda 1210 kez, görsellerde ise toplamda 554 kez bahsedildiği anlaşılmaktadır. Kök değerlerden bahsettiği değerlendirilen görsellerin sayısı (f=554), metinde geçenlerin (f=1210) yaklaşık yarısı kadardır. SBDK'larının toplamında hem metinlerde (f=298) hem de görsellerde (f=152) en çok geçen kök değer vatanseverlik (f=152), hem metinlerde (f=15) hem de görsellerde (f=6) en az geçen kök değer sabırdır. Metin (f=407) ve görsellerinde (f=163) en fazla kök değerın geçtiği kitap 7.sınıf SBDK'ıdır. Kök değerlerin sıralaması, sınıf düzeyine göre farklılık göstermektedir.

Örneğin, sorumluluk kök değeri 4. ve 5.sınıf SBDK’ında ilk sırada yer alırken, vatanseverlik kök değeri 6. ve 7.sınıf SBDK’ı en fazla geçen kök değeridir. Bununla birlikte SBDK’larının tamamında hem metin hem de görsel kısımda yardımseverlik, dürüstlük, dostluk, sevgi ve saygı kök değerleri diğer kök değerlere göre sayıca daha az geçerken; vatanseverlik, sorumluluk, saygı, adalet ve özdenetim sayıca daha fazla geçmektedir.

Dolayısıyla genel olarak SBDK’larında yüksek oranda değerden bahsedilmekle (%70) birlikte, kök değerler açısından bakıldığında bazı kök değerlerin (vatanseverlik, sorumluluk, saygı) bazı kök değerlerden (sevgi, dürüstlük, dostluk ve sabır) daha fazla / yoğunluklu bahsedildiği anlaşılmaktadır.

4.2.1. Dördüncü Sınıf Ders Kitabının Kök Değerler Açısından İncelenmesi

Aşağıdaki tabloda 4.sınıf SBDK’nın metinlerinde ve görsellerinde geçen kök değerlere ilişkin rakamsal bilgiler bulunmaktadır (Tablo 4.7).

Tablo 4. 7. Dördüncü sınıf SBDK metin ve görsellerinde geçen kök değer sayıları

4.sınıf SBDK	METİN		GÖRSEL		TOPLAM	
Kök Değerler	(f)	%	(f)	%	(f)	%
Sorumluluk	56	24,7	33	22,4	89	23,8
Saygı	48	21,1	28	19,0	76	20,3
Vatanseverlik	38	16,7	27	18,4	65	17,4
Özdenetim	36	15,9	16	10,9	52	13,9
Sevgi	10	4,4	14	9,5	24	6,4
Adalet	12	5,3	10	6,8	22	5,9
Yardımseverlik	14	6,2	6	4,1	20	5,3
Dostluk	7	3,1	9	6,1	16	4,3
Sabır	3	1,3	3	2,0	6	1,6
Dürüstlük	3	1,3	1	0,7	4	1,1
Toplam	227	100,0	147	100	374	100,0

Dördüncü sınıf SBDK’ında 374 kez geçtiği belirlenen kök değerler incelendiğinde; (1) sorumluluk, (2) saygı, (3) vatanseverlik, (4) özdenetim, (5) sevgi, (6) adalet, (7) yardımseverlik, (8) dostluk, (9) sabır kök değerinin sıralandığı belirlenmiştir. Tüm kök değerler açısından toplamda sorumluluk, saygı, vatanseverlik ve özdenetim kök değerlerinin toplama oranı %75,4’tür. Bu, 4.sınıf

SBDK'nın metin ve görsellerinde büyük oranda bu dört kök değerin tekrar ettiği anlamına gelmektedir. Kalan diğer 6 kök değerlerin (sevgi, adalet, yardımseverlik, dostluk, sabır ve dürüstlük) kitabın metin ve görsellerine yansıma oranı ise %24,6'dır.

Toplamda tüm kök değerlerin kitaptaki *metinlerde* geçme sıklığı 227'dir. Sorumluluk, saygı, vatanseverlik ve özdenetim kök değerlerinin 4.sınıf SBDK'ındaki *metinlerde* geçme sıklığı toplama göre oranı ise %78'dir. Kalan diğer 6 kök değerin (yardımseverlik, adalet, sevgi, dostluk, sabır, dürüstlük) kitabın *metinlerinde* geçme sıklığı ise toplama göre %22'dir.

Kök değerlerin kitaptaki *görsellerde* geçme sıklığı ise 147'dir. Sorumluluk, saygı, vatanseverlik ve özdenetim kök değerlerinin 4.sınıf SBDK'ındaki *görsellerde* geçme sıklığının toplama göre oranı ise %71'dir. Kalan diğer 6 değerin (yardımseverlik, adalet, sevgi, dostluk, sabır, dürüstlük) kitabın görsellerinde geçme sıklığı toplama göre %29'dur. Dolayısıyla 4.sınıf SBDK'ında sorumluluk, saygı, vatanseverlik ve özdenetim kök değerlerinin ağırlıklı olarak bulunduğu belirtilebilir.

Aşağıdaki tabloda 4.sınıf SBDK'ında yer alan kök değerlerin ünitelere göre frekans ve yüzdeleri verilmiştir (Tablo 4.8).

Tablo 4. 8. Dördüncü sınıf SBDK'ındaki kök değerlerin ünitelere göre sayıları

Kök Değerler	Ünite 1		Ünite 2		Ünite 3		Ünite 4		Ünite 5		Ünite 6		Ünite 7	
	(f)	%	(f)	%	(f)	%	(f)	%	(f)	%	(f)	%	(f)	%
Adalet	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	21	28,8	1	3
Dostluk	4	6,3	2	3,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	10	25
Dürüstlük	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	2	4,1	2	2,7	0	0
Özdenetim	10	15,6	1	1,5	19	39,6	11	32,4	8	16,3	3	4,1	0	0
Sabır	0	0,0	1	1,5	0	0,0	2	5,9	1	2,0	2	2,7	0	0
Saygı	19	29,7	15	22,7	0	0,0	2	5,9	4	8,2	7	9,6	15	38
Sevgi	9	14,1	1	1,5	6	12,5	5	14,7	13	26,5	7	9,6	2	5
Sorumluluk	8	12,5	11	16,7	16	33,3	11	32,4	17	34,7	16	21,9	4	10
Vatanseverlik	4	6,3	20	30,3	2	4,2	2	5,9	2	4,1	9	12,3	5	13
Yardımseverlik	10	15,6	15	22,7	5	10,4	1	2,9	2	4,1	6	8,2	3	8
Toplam	64	100	66	100	48	100	34	100	49	100	73	100	40	100

4.sınıf SBDK'ında en fazla kök değeri 6.Ünite olan “Ben Bir Vatandaşım” ünitesi ve “Etkili Vatandaşlık” öğrenme alanındadır (f=73) ve en az kök değeri ise

4.Ünite olan “Zaman İçinde Teknoloji” ünitesi ve “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanındadır (f=34).

“Birey ve Toplum” öğrenme alanı içerisinde yer alan ve “Farklıyız, Arkadaşız” başlıklı 1. Ünite en fazla yer alan kök değer saygıdır (f=19). Bu ünite ve öğrenme alanında kazanılması öngörülen kök değerinin saygı ve sorumluluk olduğu Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında öngörülmüştür. “Kültür ve Miras” öğrenme alanı içerisinde yer alan ve “Geçmişte Biz” başlıklı 2. Ünite en fazla yer alan kök değer vatanseverliktir (f=20). Bu ünite ve öğrenme alanında öngörülen kazanım ise vatanseverlik olduğu Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında belirtilmiştir. “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında yer alan ve 3. Ünite olan “Sosyal ve Doğal Çevremiz” ünitesinde en fazla yer alan kök değer özdenetimdir (f=19). 3.Ünite doğal çevreye duyarlılık değeriyle mekân algılama gibi becerilerin öğrenciler tarafından edinilmesi Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında ifade edilmiştir. “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında ve “Zaman İçinde Teknoloji” başlıklı 4. Ünite en çok geçen kök değer özdenetim ve sorumluluktur (f=11). Bu ünite bilimsellik ve doğal çevreye duyarlılık becerilerinin öğrenciler tarafından edinilmesi Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında planlanmıştır. “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında ve “Ekonomik Faaliyetler” başlıklı 5. Ünite en çok yer alan kök değer sorumluluktur (f=17). Bu öğrenme alanı işlenirken sorumluluk ve özdenetim değerlerinin öğrenciler tarafından edinilmesi gerektiği Sosyal Bilgiler öğretim programında belirtilmiştir. “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında ve “Ben Bir Vatandaşım” başlıklı 6. Ünite en fazla geçen kök değerler adalettir (f=21) ve sorumluluktur (f=16). Sosyal Bilgiler ders programında bu öğrenme alanı işlenirken sorumluluk ve bağımsızlık değerleri üzerinde durulacağı ifade edilmiştir. “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında ve “Dünya Ailesi” başlıklı 7. Ünite en çok yer alan kök değer saygı (f=15) olmuştur. Sosyal Bilgiler ders programında bu öğrenme alanında kültürel mirasa duyarlılık ve saygı gibi değerlerin öğrenciye kazandırılması amaçlandığı belirtilmiştir. 4.sınıf SBDK’ında belirlenen kök değerlerin, Millî Eğitim Bakanlığı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında (MEB, 2018) öğrenme alanlarında belirtilen değerlerle tamamen uyumlu olduğu belirtilebilir.

Aşağıdaki başlıklarda 4. SBDK'nın metinlerinde geçen 10 kök değerin tekrar etme sıklığı sayıca yüksek olandan düşük olana göre sıralanmış ve bahse konu kök değerin 4.sınıf SBDK'nın metin ve görsellerine nasıl yansıtıldığının örneklerine yer verilmiştir.

1.Sorumluluk

4.sınıf SBDK'nda metin kısımlarında sorumluluk kök değeri 56, görsellerde ise 33 olmak üzere toplamda 89 kez geçmektedir (Tablo 4.9) ve tüm kök değerler içerisindeki oranı %23,8'dir (Tablo 4.7).

Tablo 4. 9. Dördüncü sınıf SBDK'nda sorumluluk kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	6	0	11	10	17	11	1	56
Görsel	4	1	5	4	13	5	1	33
Toplam	10	1	16	14	30	16	2	89

En fazla “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında ve “Ekonomik Faaliyetler” başlıklı 5. Ünite de sorumluluk kök değeri yer almıştır (f=30). Bu öğrenim alanında ve ünite de, sorumluluk değerine vurgu yapılması Sosyal Bilgiler dersi öğretim programına da uymaktadır (MEB, 2018). Kitabın tüm ünite ve öğrenme alanlarında (2.Ünite metin kısımları hariç) sorumluluk kök değeri geçmektedir ve aşağıda sorumluluk kök değerinin 4.sınıf SBDK'na yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“Bizler, büyüdüğçe ailemize ve toplumumuza karşı sorumluluklarımızı daha iyi fark eder ve yeni arkadaşlar ediniriz” (MEB, 2023a, s.17).

“Görevlerimizi başarı ile yerine getirdiğimizde sorumluluk sahibi bireyler oluruz” (MEB, 2023a, s.22).

“Bizlerin doğal kaynakların korunması konusunda sorumluluk alması yani bilinçli tüketiciler olmamız gerekmektedir” (MEB, 2023a, s.139).

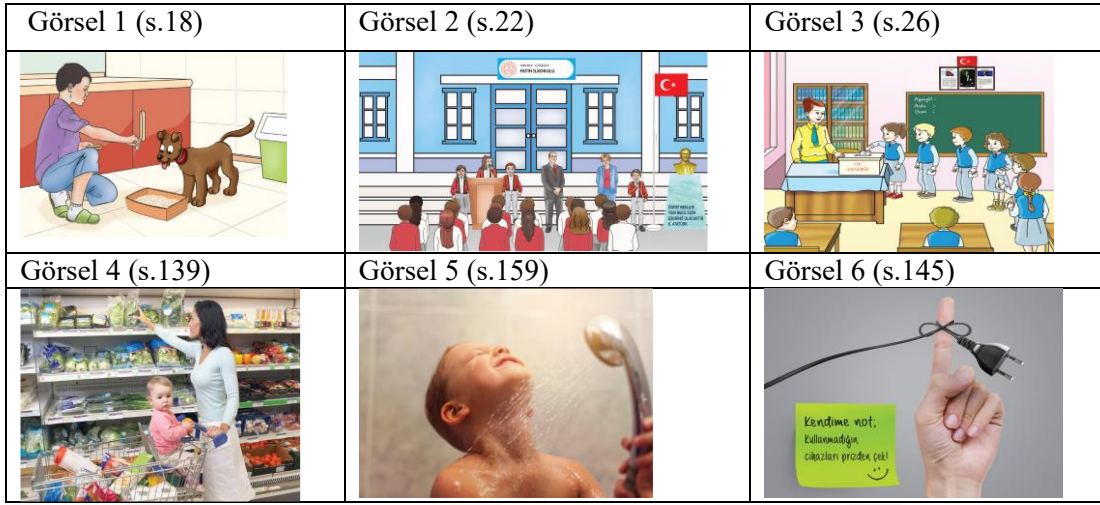
“Her hak ve özgürlüğün beraberinde bir sorumluluk getirdiğini de bilmeliyiz” (MEB, 2023a, s.159).

“Sorumluluk sahibi bir birey olmak çok önemli bir özelliktir (MEB, 2023a,160).

“Bir öğrenci ve vatandaş olarak sorumluluk sahibi olduğumuzda, kurallara uyduğumuzda, haklarımızı bilip onlara sahip çıktığımızda, insanlara karşı sevgi ve saygı beslediğimizde, vatanımızı sevdiğimizde, çalışan ve düzenli olduğumuzda, özgürlüğümüze sahip çıkacak bireyler olarak yetişiyoruz demektir” (MEB, 2023a, s.167).

Sorumluluk kök değeri, kitaptaki *etkinliklerde* sorulara yansıtılarak, öğrencide sorumluluk hakkında farkındalık oluşması beklenmiştir. Örneğin, “Bu kişi sorumluluk sahibi bir bireydir, dediğiniz kişiler ne gibi özelliklere sahiptir? Sorumluluk sahibi olmak neden önemlidir?” (MEB, 2023a, s.159) ve “yalnızca yaptıklarımızdan değil, yapmadıklarımızdan da sorumluyuz sözüyle anlatılmak istenen nedir?” (MEB, 2023a, s. 160) sorularıyla öğrencilerin sınıf içerisinde fikirlerini söylemeleri istenmiştir. Kitapta yer alan *hikâyede* sorumluluk kök değerine yer verilmiştir. “Hepimizin Sorumluluğu” adlı hikâyede sokak hayvanlarına sahip çıkmanın herkesin sorumluluğu olduğu üzerinde durulmuştur (MEB, 2023, s.160). *Ünite Değerlendirme* sorularında sorumluluk kök değeri ile ilgili sorular sorulmuştur. Örneğin 6. Ünitenin, değerlendirme sorularında öğrencilerin “....,kişinin gerçekleştirdiği tüm eylemlerin sonuçlarını üstlenebilmesidir” (MEB, 2023a, s.171) ifadesindeki boşluğa *sorumluluk* kök değerini getirmeleri beklenmiştir.

Sorumluluk kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1’de diğer canlılara karşı sorumluluktan, Görsel 2’de görev alma sorumluluğundan; Görsel 3’de ise yönetime seçme hakkını kullanarak katılma sorumluluğundan bahsedilmektedir. Görsel 4’de bilinçli tüketiciler olma sorumluluğuna, Görsel 5’de bireysel sorumluluklarımız ve Görsel 6’da ise tasarrufa dikkat etme sorumluluğuna değinildiği belirlenmiştir (MEB, 2023a, s.18, 22, 26, 139, 159,145).

Şekil 4. 2. Dördüncü sınıf SBDK’ında sorumluluk kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

2. Saygı

4.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında saygı kök değeri 48, *görsellerde* ise 28 olmak üzere toplamda 76 kez geçmektedir (Tablo 4.10) ve tüm değerler içerisindeki oranı %20,3’dür (Tablo 4.7).

Tablo 4. 10. Dördüncü sınıf SBDK’ında saygı kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	16	9	0	1	3	4	15	48
Görsel	5	14	1	1	0	5	2	28
Toplam	21	23	1	2	3	9	17	76

En fazla “Kültür ve Miras” öğrenme alanında ve “Geçmişte Biz” başlıklı 2. Ünite de saygı kök değeri yer almıştır (f=23). Ayrıca “Birey ve Toplum” öğrenme alanında ve “Farklıyız, Arkadaşız” başlıklı 1. Ünite de saygı kök değerine fazlasıyla yer verilmiştir (f=21). Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında 1.Ünite de saygı ve sorumluluk gibi değerlerin öğrencide oluşması gerektiği belirtilmiştir (MEB, 2018). Metin açısından 3.Ünite, görsel açıdan 5.Ünite de saygı kök değerine verilmemiş olsa da kalan diğer ünitelerin tamamında saygı kök değeri geçtiği anlaşılmaktadır. Aşağıda *saygı* kök değerinin 4.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“Demokrasiyi yaşam biçimi hâline getirmiş insanlar, çevrelerindeki farklı fikirlerdeki insanlara saygılı olurlar ve onların bu fikirleri savunması konusunda rahatsızlık duymazlar” (MEB, 2023a, s.26).

“Çocuk olarak haklarımızı bilmemiz yeterli değildir. Haklarımızı korumamız ve arkadaşlarımızın haklarını da gözetip saygı duymamız gerekir” (MEB, 2023a, s.157).

“Bu nedenle aslında kendi kültürümüze olduğu kadar farklı kültürlerle de saygı duymalıyız.” (MEB, 2023a, s.195)

“Bizden farklı özelliklere sahip bireylere saygı duyduğumuzda aramızda gelişen iletişimin niteliğinin arttığını görürüz” (MEB, 2023a., s.28).

4.sınıf SBDK’ındaki etkinliklerde saygı kök değerine yer verilmiştir. Örneğin bir etkinlikte öğrencilerden “kültürel kolajlar” yapmaları ve “Herkesin saygıyı hak ettiği ve farklı kültürlerden çok şey öğrenebileceğimiz fikrini vurgulayan örnek kolaj çalışmaları okul yönetiminden izin alınarak okulun farklı yerlerinde sergilenmesi” (MEB, 2023a, s.197) istenmiştir. Kitaptaki bir başka etkinlikte öğrencilerin “İnsanlar ve Bitkiler” adlı parçayı okumaları ve “Verilen metni okuyarak farklılıklara saygı duymanın önemini düşününüz. Ardından konuyla ilgili sloganlar hazırlayarak sınıf panosuna asınız” (MEB, 2023a, s.29) denilerek öğrencilerin saygı kök değeri hakkında aktivite yapmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Kitaptaki bilgi kutucuğuna saygı kök değerinin yansıtıldığı görülmüştür. Örneğin bir bilgi kutucuğunda “farklı kültürlerle saygı duymak ve kendi kültürümüze sahip çıkmamız önemlidir” (MEB, 2023a, s.197) ifadesine yer verilmiştir. 4.sınıf SBDK’ındaki Ünite Değerlendirme alıştırmalarda da saygıyla ilgili sorulara yer verilmiştir. Örneğin 1. Ünite Değerlendirmesinde “Bireyler arası farklılıklara saygı duymakla ilgili bir şiir, öykü ya da gazete haberi bularak yazınız” denilerek öğrencilerin saygı kök değeriyle ilgili farkındalığı oluşması sağlanmaya çalışılmıştır. Kitapta genel ağ haberinde de saygı kök değerine yer verilmiştir. “Adana Büyükşehir Belediye Başkanlığı ve Beyrut Belediye Başkanlığı arasında kardeş şehir anlaşması” (MEB, 2023a, 195) ile ilgili internet haberini öğrencilerin okumaları ve kültürler arası saygı ile ilgili duygu ve düşüncelerini arkadaşlarıyla paylaşmaları istenmiştir. Kitapta “Leopar Lily” adlı hikâyede “renge farklı olan bir kaplanın” öyküsü anlatılmış ve öğrencilere farklılıklar ve saygı ile ilgili sorular sorulmuştur (MEB, 2023a, s.30). Saygı kök değeri

“Farklıyız” adlı şiirle de ifade edilmiştir (Şekil 4.3) ve şiirdeki saygı unsurlarına yönelik öğrencilerin cevaplayacağı sorular sorulmuştur (MEB, 2023a. s.27).

FARKLIYIZ Ceren sevgi dolu, Emre güzel sözlü, Fatih sarı saçlı, Arda siyah gözlü, Berat uzun boylu, Civan tombul yüzlü, Pelin’in hayal gücü geniş, Gökçe ise güçlü, Küçük Ömer duygu dolu, biraz da sulu gözlü, Şimdi size söyleyeyim, sözün özü: Hepimiz farklıyız, hepimiz arkadaşız. Tolgahan AYANTAŞ
--

Şekil 4. 3. Dördüncü sınıf SBDK’ında saygı kök değeriyle ilgili şiir

Saygı kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1’de “Başkalarının haklarına saygı duyma”, Görsel 2’de “Farklı renk ve kültürdeki insanlara saygı duyma”, Görsel 3’de, “Yaşlı bireylere saygı duyma”, Görsel 4’de “Özel gereksinimli çocukların özel olarak korunma ve saygı görme hakkına”, Görsel 5’de “Farklılıklara saygı duyma”, Görsel 6’da “Doğaya karşı saygı” temalarına 4.sınıf SBDK’ında yer verilerek saygı kök değeri yansıtıldığı değerlendirilmiştir (MEB, 2023a, s. 157, 28, 44, 156, 155, 162).

Görsel 1 (s.157) 	Görsel 2 (s.28) 	Görsel 3 (s.44)
Görsel 4 (s.156) 	Görsel 5 (s.155) 	Görsel 6 (s.162)

Şekil 4. 4. Dördüncü sınıf SBDK’ında saygı kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

3. Vatanseverlik

4.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında vatanseverlik kök değeri 38, *görsellerde* ise 27 olmak üzere toplamda 76 kez geçmektedir (Tablo 4.11) ve tüm değerler içerisindeki oranı %17,4’dür (Tablo 4.7).

Tablo 4. 11. Dördüncü sınıf SBDK’ında vatanseverlik kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	2	20	1	2	0	9	4	38
Görsel	2	11	5	1	0	5	3	27
Toplam	4	31	6	3	0	14	7	65

En fazla “Kültür ve Miras” öğrenme alanında ve “Geçmişte Biz” başlıklı 2.Ünitede vatanseverlik kök değeri yer almış olup (f=31) bu Sosyal Bilgiler dersi öğretim programıyla uyumludur (MEB, 2018). Vatanseverlik kök değerine hem metin hem de görsellerde sadece 5. Ünitede (Ekonomik Faaliyetler başlıklı ünite ve Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanı) yer verilmemiş, diğer ünitelerde vatanseverlik kök değerinden bahsedilmiştir. Aşağıda vatanseverlik kök değerinin 4.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“Milyonlarca vatansever, Anadolu’nun kurtuluşu için sayısız mücadele vermiş ve büyük fedakârlıklar yapmıştır” (MEB, 2023a, s.56).

“Güzel vatanımızın her köşesinde tarihî bir alan ve hatıralarla dolu bir köşe bulmak mümkündür. Tarihî öneme sahip bu bileşenlerin tamamı bize millî kültürümüzü yansıtır” (MEB, 2023a, s.42).

“Vatanın kurtuluşu için halkımız tarafından örgütlenen Kuva-yı Millîye birlikleri düşman kuvvetleri ile etkin mücadele edilebilmesi için düzenli orduda toplanmıştır” (MEB, 2023a, s.54).

“Bilindiği gibi ülkemizde pek çok teknolojik ürünün Türkçe tanıtma ve kullanma kılavuzuyla satılması zorunludur” (MEB, 2023a, s.120).

“Ülkemizi, bayrağımızı ve başta özgürlüğümüz olmak üzere tüm değerlerimizi korumalıyız” (MEB, 2023a, s. 167).

Vatanseverlik kök değeri, kitaptaki etkinliklerde sorulara yansıtılarak, öğrencide vatanseverlik hakkında farkındalık oluşması beklenmiştir. Örneğin, “Yaşadığınız yerin tarihinde ön plana çıkan bir Millî Mücadele kahramanının yaşam öyküsünü araştırıp defterinize yazınız” (s.57) ve “Bayrak şiirini okuyunuz. Bayrak şiirinde hangi millî değerlerimizden bahsedilmektedir? Şiiri okurken neler hissettiğinizi arkadaşlarınızla paylaşınız” (MEB, 2023a, s.170) denilerek

vatanseverlik kök değeri hakkında öğrencilere bilinç kazandırılmak istendiği değerlendirilmiştir.

Ünite Değerlendirme sorularında vatanseverlik kök değeri ile ilgili sorular sorulmuştur. Örneğin 2. Ünitenin, değerlendirme sorularında öğrencilere “Millî Kültürümüzün temeli olan dilimiz Türkçenin gelişim dönemlerini genel ağdan araştırınız. Ulaştıklarınızı yazınız” (s.59) ve “Vatanımızda özgür yurttaşlar olarak yaşamamızı neye borçluyuz? Kısaca açıklayınız” (MEB, 2023a, s.171) gibi sorular sorulmuştur. Aşağıdaki görselde (Şekil 4.6) görüleceği üzere bir başka ünite değerlendirme sorusunda ise, millî mücadelede kahramanlık göstererek öne çıkan isimlerin Türkiye haritasında hangi bölgelerde faaliyet gösterdikleri öğrencilerden araştırarak bulup yazmaları istenmiştir (MEB, 2023a, s.63)

Savaşılan Devlet: Cephesi	Savaşılan Devlet: Cephesi	Savaşılan Devlet: Cephesi
Şehir: Öne Çıkan Millî Kahramanlar:	Şehir: Öne Çıkan Millî Kahramanlar:	Şehir: Öne Çıkan Millî Kahramanlar:
Şehir: Öne Çıkan Millî Kahramanlar:	Şehir: Öne Çıkan Millî Kahramanlar:	
Şehir: Öne Çıkan Millî Kahramanlar:	Şehir: Öne Çıkan Millî Kahramanlar:	
Şehir: Öne Çıkan Millî Kahramanlar:		
Şehir: Öne Çıkan Millî Kahramanlar:		

Şekil 4. 5. Dördüncü sınıf SBDK’ında vatanseverlik kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu

Millî mücadele kahramanlarından Hasan Tahsin (MEB, 2023a, s.52) ve Türkiye’nin teknoloji atılım fuarı TEKNOFEST 2022 (MEB, 2023a, s.117) ile *genel ağ haberleri* üzerinden vatanseverlik kök değerine yer verilmiştir. Vatanseverlik kök değeri kitapta yer alan *şiiirlere* de yansımış ve Arif Nihat Asya’nın “Bayrak” adlı şiirine Türk Bayrağı görseliyle sayfanın tamamında yer verilmiştir (MEB, 2023a, s.170).

4.Özdenetim

4.sınıf SBDK’ında metin kısımlarında özdenetim kök değeri 36, görsellerde ise 16 olmak üzere toplamda 52 kez geçmektedir (Tablo 4.12) ve tüm değerler içerisindeki oranı %13,9’dur (Tablo 4.7).

Tablo 4. 12. Dördüncü sınıf SBDK’ında özdenetim kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	7	1	10	9	7	2	0	36
Görsel	3	0	9	2	1	1	0	16
Toplam	10	1	19	11	8	3	0	52

En fazla “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında ve “Sosyal ve Doğal Çevremiz” başlıklı 3.ünite de özdenetim kök değeri geçtiği belirlenmiştir (f=19). Bu öğrenme alanında öğrencilerin doğal çevreyi algılama ve yorumlama gibi beceriler edinmesi beklenmiştir (MEB, 2018) ve elde edilen verilerle uyumlu olduğu anlaşılmıştır. Özdenetim kök değerine 7. Ünite de ve 2. Ünitenin de görselinde hiç yer verilmemiştir (f=0). Kalan diğer ünitelerde öz denetim kök değerinden bahsedilmiştir. Aşağıda *özdenetim* kök değerinin 4.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“İnsanlar, mesleklerini ilgi ve yetenekleri doğrultusunda seçerler. İlgi ve yeteneklerine uygun olmayan işlerde başarılı olma olasılıkları düşer” (MEB, 2023a, s.21).

“Biz öğrencilerin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda takip ettiği bazı etkinlikler vardır. Bu ve bunlara benzer birçok etkinlikte bizler ilgi ve yeteneklerimizi gösterir ve bunları geliştiririz” (MEB, 2023a, s.162).

“Geceleri ise yönümüzü Kutup Yıldızı sayesinde bulabiliriz” (MEB, 2023a, s.68).

“Satın alacağımız gıdaların tazeliğini kontrol etmenin en güvenilir yolu üretim ve son kullanma tarihlerine bakmaktır. Son kullanma tarihi, ürünün tüketilebileceği son günü gösterir. Son kullanma tarihi geçmiş olan ürünleri almamalı ve tüketmemeliyiz” (MEB, 2023a, s.140)

“Ben Emre. Konuşkan bir insanım, duygularımı belli ederim. Arkadaşlarım sakın bir insan olduğumu söyler. Resim yapmayı ve müzik

dinlemeyi çok severim. Arkadaşlarım resme yeteneğim olduğunu söyler”
(MEB, 2023a, s.24).

Özdenetim kök değeri, kitaptaki *etkinliklerde* sorulara yansıtılarak, öğrencide özdenetim hakkında farkındalık oluşması istenmiştir. Örneğin “Yakın çevrenizde ziyaret ettiğiniz yerlerde dikkatinizi çeken özellikler nelerdir? (MEB, 2023a, s.76) ve “Okula giderken hangi elbiseleri giyeceğinize nasıl karar veriyorsunuz? Havanın nasıl olacağını bilmenin sağladığı faydalar nelerdir?” (MEB, 2023a, s.80) gibi sınıf içi aktivitelerle öğrencilerin yakın çevreleri, hava koşulları ve havaya göre giyim gibi konularda farkındalıklarının artırılması amaçlanarak özdenetimlerinin gelişmesi istenmiştir. Ayrıca öğrencilerin paralarını temel ihtiyaçlarını belirleyerek nasıl planlamaları gerektiği üzerinde (Şekil 4.7) durularak özdenetim kök değerinden bahsedilmiştir (MEB, 2023a, s.143).

8. Etkinlik

Yiğit

Yiğit Efe'nin aylık harçlığı 150 TL'dir. Bu parayı kullanarak Yiğit Efe'nin bir haftalık temel ihtiyaçlarını (yiyecek, kırtasiye vb.) düşünerek aşağıdaki alana bütçesini planlayınız.

Gelir: 150 TL	Gider
	Kalan para:

Görsel 5.28 Yiğit Efe

Şekil 4. 8. Dördüncü sınıf SBDK’ında özdenetim kök değeriyle ilgili bütçe planlama etkinliği

Öğrencilerde gıda tüketimiyle ilgili “Tüketici Gıda Etiketlerini Okumalı” başlıklı (MEB, 2023a, s.140) ve zaman yönetimiyle ilgili “Zaman İsrafı Nasıl Önlenebilir?” başlıklı (MEB, 2023a, s.119) gibi *genel ağ haberleriyle* öğrencilerde öz farkındalık oluşması istenmiştir.

Ünite Değerlendirme sorularında özdenetim kök değeri ile ilgili sorular sorulmuştur. Örneğin, 1. Ünitenin, değerlendirme sorularında trafikte acil bir duruma müdahale eden doktorun kimliğini gösterdikten sonra yaralıya müdahale etmesi olayı anlatıldıktan sonra “meslek tanıtım kartı hangi işlevi görmüştür” diye sorulmuş ve öğrencilerden “kişisel ve mesleki açıdan kimliğine ilişkin tanıtıcı bilgi sunmuştur”

cevabını işaretlemeleri beklenmiştir (MEB, 2023a, s.33). Böylece hayati durumlara müdahalede tanıtıcı kimlik bilgilerinin sunulmasıyla ilgili bir özdenetim farkındalığı oluşturulmak istendiği belirlenmiştir.

Özdenetim kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Öğrencilerin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda takip edeceği etkinliklerden koro Görsel 1’de; halk oyunları etkinliği Görsel 2’de; bilinçli tüketici için gıdalarda nelere bakılması gerektiği Görsel 3’de; deney yaparken güvenlik önlemlerinin alınması gerektiği Görsel 4’de; yeteneklerimizi keşfetmemiz gerektiği Görsel 5’de; yön bulmaya yarayan araçlardan birisinin de yosun tutmuş ağaçlar olduğu Görsel 6’da belirtilmiştir (MEB, 2023a, s. 162, 21, 141, 115, 23, 67).

Görsel 1 (s.162)	Görsel 2 (s.21)	Görsel 3 (s.141)
		
Görsel 4 (s.115)	Görsel 5 (s.23)	Görsel 6 (s.67)
		

Şekil 4. 9. Dördüncü sınıf SBDK’ında özdenetim kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

5. Sevgi

4.sınıf SBDK’ında metin kısımlarında sevgi kök değeri 10, görsellerde ise 14 olmak üzere toplamda 24 kez geçmektedir (Tablo 4.13) ve tüm değerler içerisindeki oranı %6,4’dür (Tablo 4.7).

Tablo 4. 13. Dördüncü sınıf SBDK’ında sevgi kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	5	0	1	1	0	2	1	10
Görsel	3	6	0	1	1	3	0	14
Toplam	8	6	1	2	1	5	1	24

Sevgi kök değeri, metinden (f=10) daha çok görsellerde (f=14) bulunmaktadır. En fazla “Birey ve Toplum” öğrenme alanında ve “Farklıyız, Arkadaşız” başlıklı 1.Ünitede sevgi kök değeri geçmiştir (f=8). Bu öğrenme alanında öğrencilerin başkalarıyla empati kurabilmesi üzerinde durulması beklenmiş (MEB, 2018) dolayısıyla elde edilen verilerle uyumlu olduğu belirlenmiştir. Görsel olarak en fazla “Kültür ve Miras” öğrenme alanı olan 2.Ünitede (Geçmişte Biz) sevgi kök değerine yer verilirken (f=6), metinde bu ünite ve öğrenme alanında sevgi kök değerine hiç yer verilmemiştir (f=0). Sevgi kök değerine ünitelerde çok yer verilmediği görülmektedir. Aşağıda sevgi kök değerinin 4.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“... insanlara karşı sevgi ve saygı beslediğimizde, vatanımızı sevdiğimizde, çalışkan ve düzenli olduğumuzda, özgürlüğümüze sahip çıkacak bireyler olarak yetişiyoruz demektir” (MEB, 2023a, s.167).

“Yardıma muhtaç, sağlığı bozulmuş hayvanlara yardım etmek istiyorum. Çünkü hayvanları çok seviyorum” (MEB, 2023a, s.17).

“Tatil dönüşü annem beni okula yazdırdı. Okulumu gördüğüm ilk andan beri çok sevdim. Öğretmenimi çok iyi dinledim” (MEB, 2023a, s.16).

23 Nisan şenlikleri kapsamında Meksika’dan Türkiye’ye gelen Rosalinda ile Cemile arasındaki yaşananların anlatıldığı *etkinlikte* “sevgi” dolu sözler geçmektedir (MEB, 2023a, s.196). Kitaptaki başka *etkinlikte*, eskiden kartpostallar ve mektupların yazıldığı şimdilerde ise internetten indirilen hazır mesajların gönderildiği belirtilerek “Sizce hangisi daha sevgi dolu, sıcak ve samimidir? Hangisine daha çok emek verilmiştir? Bu durum teknolojik gelişmelerin olumsuz etkileri arasında örneklendirilebilir mi?” (MEB, 2023a, s.108) diye sorularak öğrencilerin fikirlerini yazması istenmiştir. Böylece mektup ile sevgimizi daha samimi bir şekilde ifade edebileceğimiz üzerinde durularak sevgi kök değerinden bahsedilmiştir.

Ünite değerlendirme soruları kısmında (6.Ünite Ben Bir Vatandaşım) sevgi kök değeri şu şekilde yansıtılmıştır.

8. I. Vatanına sahip çıkar.	
II. Milletine sevgi duyar.	
III. Hak ve özgürlüklerine sahip çıkar.	
Özgürlüğüne önem veren bir birey yukarıdakilerden hangisine dikkat etmelidir?	
A) I-II	B) II-III
C) I-III	D) I-II-III

Şekil 4. 10. Dördüncü sınıf SBDK’ında sevgi kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu

Sevgi kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsellerin tamamında (Görsel 1, 2, 3, 4, 5 ve 6) çocuk üzerinden sevgi kök değerinin sunulduğu anlaşılmaktadır (MEB, 2023a, s.17, 40, 41, 44, 130, 155).

Görsel 1 (s.17)	Görsel 2 (s.40)	Görsel 3 (s.41)
		
Görsel 4 (s.44)	Görsel 5 (s.130)	Görsel 6 (s.155)
		

Şekil 4. 11. Dördüncü sınıf SBDK’ında sevgi kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

6. Adalet

4.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında adalet kök değeri 12, *görsellerde* ise 10 olmak üzere toplamda 22 kez geçmektedir (Tablo 4.14) ve tüm değerler içerisindeki oranı %5,9’dur (Tablo 4.7).

Tablo 4. 14. Dördüncü sınıf SBDK’ında adalet kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	0	0	0	0	0	11	1	12
Görsel	0	0	0	0	0	10	0	10
Toplam	0	0	0	0	0	21	1	22

Adalet kök değeri sadece 6. Ünite (f=21) ve 7.Ünitenin de *metin* kısmında (f=1) geçtiği belirlenmiştir. En fazla, “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında ve “Ben Bir Vatandaşım” başlıklı 6.Ünite *adalet kök değerine* yer verildiği anlaşılmaktadır. Bu veri, MEB (2018) Sosyal Bilgiler dersi öğretim programıyla uyumludur. Aşağıda *adalet kök değerinin* 4.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“Adil, özgür ve barış içinde, insanların eşit ve başkalarına devredilemez haklara sahip olduğu 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesiyle ilan edilmiştir” (MEB, 2023a, s.154).

“Her birey on sekiz yaşına kadar çocuk olarak kabul edilir. Her çocuk vazgeçilmez haklara sahiptir” (MEB, 2023a, s.155-156).

“Darbeler toplumların on yıllarca geriye gitmesine neden olur. Çünkü özgürlükler kısıtlanır, adalet duygusu zedelenir ve demokrasinin ilkeleri uygulanamaz olur” (MEB, 2023a, s. 169).

Kitaptaki *etkinliklerde* *adalet kök değerine* yer verilmiştir. Örneğin “aşağıda verilen alana, sahip olduğunuz hakların dokunulamaz ve devredilemez olduğunu vurgulayan sloganlar yazınız” (MEB, 2023a, s. 157) ve “hazırladığınız insan hakları belgesini arkadaşlarınıza tanıtınız, ardından onlardan bu belgeye ilişkin görüşlerini isteyiniz ve insan hakları belgenizin özelliklerine ilişkin fikirlerinizi söyleyiniz” (MEB, 2023a, s.197) denilerek *adalet kök değerinin* pekiştirilmesi istenmiştir. Bir başka *etkinlikte* öğrencilerin aşağıda görselde (Şekil 4.12) belirtilen ölçeği gülücük

işaretiyle işaretlemeleri istenerek hak ve özgürlükler üzerinden adalet kök değerinden bahsedildiği değerlendirilmiştir (MEB, 2023a, s. 174).

Tutum Ölçeği

Aşağıdaki tutum ölçeğinde size uygun olan seçeneği işaretleyiniz.

😊 : Katılıyorum.
😐 : Kararsızım.
😞 : Katılmıyorum.

İfadeler	😊	😐	😞
Her insanın doğuştan devredilemez ve vazgeçilemez haklara sahip olduğunu düşünüyorum.			
Evrensel barışın, toplumların uyum içinde çalışması ve gelişmesinin insan haklarına saygıyla olacağını biliyorum.			
İnsan haklarının, her insanın bu haklara saygı göstermesiyle korunabileceğinin bilincindeyim.			
İnsan hakları devletler tarafından korunmalı ve her devlet vatandaşına bu konuda güvence vermelidir.			
Herkes insan haklarına saygı göstermek zorundadır.			
Tüm insanlar özgür ve eşit doğmuştur.			
İnsan haklarının geliştirilmesi için toplum ve devlet el ele çalışmalıdır.			

Şekil 4. 12. Dördüncü sınıf SBDK’ında hak ve özgürlüklerle ilgili tutum ölçeği etkinliği

Ünite değerlendirme alıştırmalarında ise adalet kök değeri örnek olarak sorulara şu şekilde yansıtılmıştır.

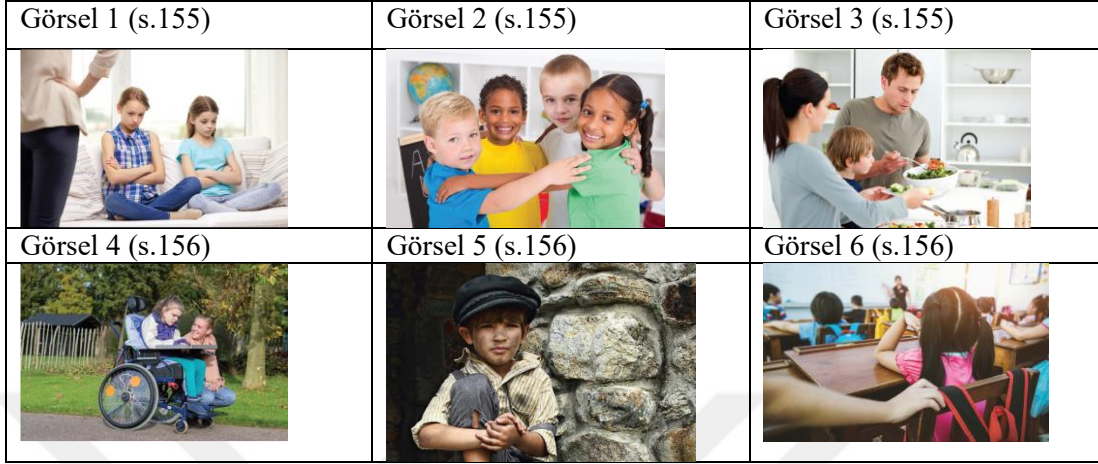
A. Aşağıda verilen ifadelerden doğru olanların yanına (D), yanlış olanların yanına (Y) yazınız. Yanlış olduğunu düşündüğünüz ifadelerin doğrularını, altlarında verilen boşluklara yazınız.

1. Çocuklar ancak yetişkin olduklarında temel haklara sahip olur. (...)
2. İstmeden de olsa birini kırdığımızda özür dilememiz gerekir. (...)
3. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’ye göre çocuklar işlerde çalıştırılabilir. (...)
4. Eğitsel ve sosyal etkinliklere katılmak sosyalleşmemizi sağlar. (...)
5. Bir birey olarak ülkemizin bağımsızlığı için yapabileceklerimiz vardır. (...)

Şekil 4. 13. Dördüncü sınıf SBDK’ında adalet kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu

Adalet kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin maddelerinin görselleştirildiği resimlerde; Görsel 1 “Hiç kimse çocukların onurunu kıramaz, onlara kötü davranamaz, onları küçük düşüremez, özel hayatına karışamaz”, Görsel 2 “Çocuk hakları; doğum yerleri, ten renkleri ve konuştukları dil ne olursa olsun bütün çocukları kapsar”, Görsel 3 “Her çocuğun, ailesiyle birlikte yaşama hakkı vardır”, Görsel 4 “Özel gereksinimli çocukların özel olarak korunma ve saygı görme hakkı vardır”, Görsel 5 “Çocuklar,

yetişkinler gibi çalıştırılmazlar” ve Görsel 6 “İlköğretim parasız ve hiçbir ayrım gözetmeksizin tüm çocuklar için hak ve zorunludur” ifadelerinin görsellere yansımaları şeklinde verildiği belirlenmiştir (MEB, 2023a, s. 155, 156).

Şekil 4. 14. Dördüncü sınıf SBDK’ında adalet kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

7. Yardımseverlik

4.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında yardımseverlik kök değeri 14, *görsellerde* ise 6 olmak üzere toplamda 20 kez geçmektedir (Tablo 4.15) ve tüm değerler içerisindeki oranı %5,3’dür (Tablo 4.7).

Tablo 4. 15. Dördüncü sınıf SBDK’ında yardımseverlik kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	5	1	4	0	2	1	1	14
Görsel	2	0	1	0	2	0	1	6
Toplam	7	1	5	0	4	1	2	20

Yardımseverlik kök değeri en fazla (f=7) Birey ve Toplum” öğrenme alanında ve “Farklıyız, Arkadaşız” başlıklı 1.Ünitede geçtiği tespit edilmiştir. Öğrenme alanı “Bilim, Teknoloji ve Toplum” olan “Zaman İçinde Teknoloji” başlıklı 4. Ünitede ise yardımseverlik kök değerinden hiç bahsedilmemiştir (f=0). Aşağıda *yardımseverlik* kök değerinin 4.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“Yoksul insanlarla kaynaklarımızı paylaşmalıyız. Bakım ve desteğe muhtaç bireyler ve kronik sağlık sorunu yaşayan hastalar için de toplumsal bilinç oluşturmamız” (MEB, 2023a, s.26).

“(AKUT) Arama Kurtarma Teşkilatı her yıl, kaybolan pek çok insana yardım etmektedir” (MEB, 2023a, s.70).

“Bu malzemelerin bir kısmı, afet ve acil durum ekipleri gelene kadar afetten etkilenen insanlara yardımcı olmamızı da sağlayabilir” (MEB, 2023a, s.91).

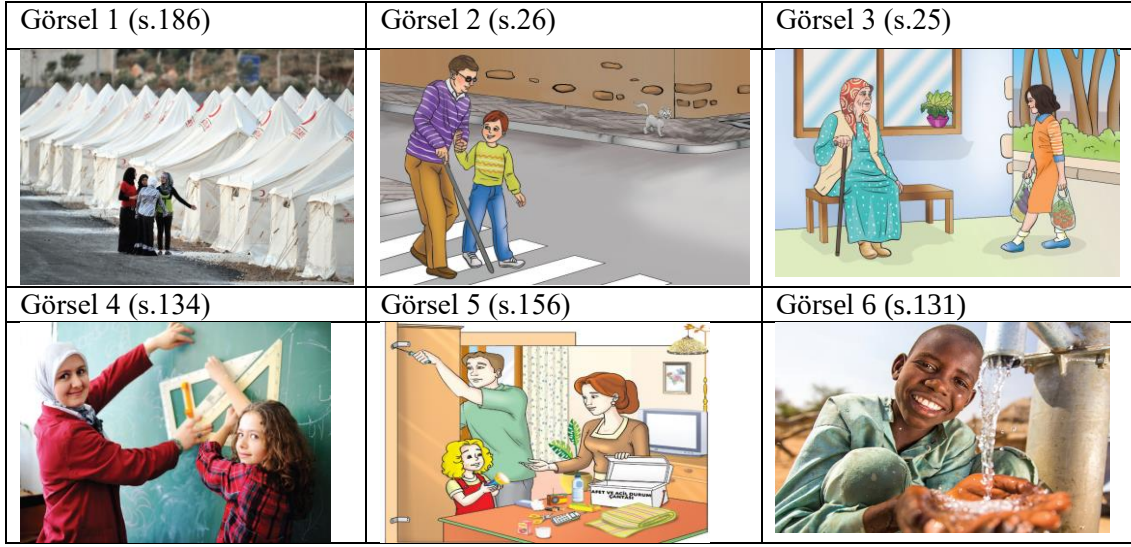
“Suriyeli komşularımız, ülkemize geldikten sonra onlara daha iyi nasıl yardımcı olunabileceğine ilişkin planlamalar yapılmıştır” (MEB, 2023a, s.186).

“Ben büyüyünce veteriner olmak istiyorum. Yardıma muhtaç, sağlığı bozulmuş hayvanlara yardım etmek istiyorum” (MEB, 2023a, s.17).

“Çok iyi komşularımız vardı. Birbirimizle yardımlaşırđık” (MEB, 2023a, s.44)

Kitapta “Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi” (MEB, 2023a, s.28), “AKUT” (MEB, 2023a, s.70), “Afrika’da Su Kuyusu” (MEB, 2023a, s.131) ve “İsraf etme, ihya et” (MEB, 2023a, s.145), “6 Şubat Depremi” (MEB, 2023a, s.164) başlıklı *genel ağ haberlerinde* yardımseverlik kök değerinden bahsedilmiştir. *Ünite değerlendirme* sorularında da yardımseverlik kök değerine yer verilmiştir. Örneğin; 1.Ünitenin değerlendirme sorusunda “Toplumdaki dezavantajlı bireylere yönelik proje önerileri yazınız” (MEB, 2023a, s. 31) denilerek öğrencide yardımseverlik ile ilgili farkındalık oluşması istenmiştir.

Yardımseverlik kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1’de Suriye’den ülkemize iltica etmek zorunda kalanların Kızılay çadırlarında ikamet ettirildiği, Görsel 2’de görme engelli bireye bir çocuğın yaya geçidinden karşıya geçirdiği, Görsel 3’de yaşlı bireye ihtiyaçlarının getirildiği, Görsel 4’de öğretmene tahtada geometrik şekilleri tutma, Görsel 5’de acil yardım çantasının hazırlanmasında ailesine destek olmak isteyen çocuk ve Görsel 6’da açılan su kuyusuyla mutlu olan Afrikalı bir çocuk görüntüleriyle yardımseverlik kök değeri yansıtılmak istendiği değerlendirilmiştir (MEB, 2023a, s.186, 26, 25, 134, 156, 131).

Şekil 4. 15. Dördüncü sınıf SBDK’ında yardımseverlik kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

8. Dostluk

4.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında dostluk kök değeri 7, *görsellerde* ise 9 olmak üzere toplamda 16 kez geçmektedir (Tablo 4.16) ve tüm değerler içerisindeki oranı %4,3’dür (Tablo 4.7).

Tablo 4. 16. Dördüncü sınıf SBDK’ında dostluk kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	1	0	0	0	0	0	6	7
Görsel	3	2	0	0	0	0	4	9
Toplam	4	2	0	0	0	0	10	16

Dostluk kök değeri, metinden (f=7) daha çok görsellerde (f=9) bulunmaktadır. En fazla “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında ve “Dünya Ailesi” başlıklı 7.Ünitede dostluk kök değerinden bahsedilmiştir (f=10). Dolayısıyla 4.sınıf SBDK’ında dostluk kök değeri, bireysel değil daha çok ülkeler arasında kurulan dostluk köprüleri bağlamında ele alındığı belirtilebilir. Dostluk kök değeri, 3, 4, 5, 6. Ünitelerin hiçbirinde geçmemiştir (f=0). Aşağıda *dostluk* kök değerinin 4.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“Türkiye’nin doğusunda yer alan komşularından biri de Azerbaycan’dır. Bakü, kardeş ülke Azerbaycan’ın başkentidir” (MEB, 2023a, s.184)

“Türkiye tıpkı komşu ülkelerle arasındaki ilişkilerde olduğu gibi kardeş ülke olarak tabir ettiği altı bağımsız Türk Devleti ile de çok yakın ilişki içerisinde” (MEB, 2023a, s.187).

Kitaptaki etkinliklerde dostluk kök değerine öğrencilere çeşitli aktiviteler yaptırılarak yer verilmiştir. Örneğin “Kardeş ülkelerimiz olan Türk Cumhuriyetleriyle ilişkilerimizin daha iyi gelişebilmesi için neler yapılması gerekir?” (MEB, 2023a, s.188) sorusu ve “Aşağıda verilen tabloyu kardeş Türki Cumhuriyetlerden birini seçerek ve onunla ilgili araştırma yaparak doldurunuz” (MEB, 2023a, s.198) denilerek, kardeşlik bağlamında dostluk kök değerine yer verildiği değerlendirilmiştir. “Adana Beyrut Kardeş Şehir” (MEB, 2023a, s.195) genel ağ haberinde dostluk kök değerinden bahsedilmiştir.

Ünite değerlendirme soruları kısmında (7.Ünite Dünya Ailesi) dostluk kök değeri şu şekilde yansıtılmıştır.

C. Aşağıda verilen soruların yanıtlarını defterinize yazınız.

1. Türkiye ve İran’ın dostluğunun bir simgesi olan Özsoy Operası’nı araştırarak bulduğunuz bilgileri defterinize yazınız.
2. TİKA’nın faaliyet alanlarını araştırarak defterinize yazınız.
3. Dünya barışının korunması için Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan projelere örnekler yazınız.

Şekil 4. 16. Dördüncü sınıf SBDK’ında dostluk kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu

Dostluk kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1, 2, 3 ve 4’de “dostluk kök değeri” çocukların kendi aralarında oynadıkları oyunlar üzerinden verildiği değerlendirilmiştir. Kitapta dost ve kardeş ülkelerden bahsedilen metinlerde, Türki Cumhuriyetlere ait görseller bulunmaktadır ve Görsel 5’de Azerbaycan’dan görüntü ve bayrağı, Görsel 6’da ise Türkmenistan Bayrağı örnek olarak verilmiştir (MEB, 2023a, s.23, 33, 50, 193, 184, 188).

Görsel 1 (s.23)	Görsel 2 (s.33)	Görsel 3 (s.50)
		
Görsel 4 (s.193)	Görsel 5 (s.184)	Görsel 6 (s.188)
		

Şekil 4. 17. Dördüncü sınıf SBDK’ında dostluk kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

9. Sabır

4.sınıf SBDK’ında metin kısımlarında sabır kök değeri 3, görsellerde ise 3 olmak üzere toplamda 6 kez geçmektedir (Tablo 4.17) ve tüm değerler içerisindeki oranı %1,6’dır (Tablo 4.7).

Tablo 4. 17. Dördüncü sınıf SBDK’ında sabır kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	0	1	0	1	1	0	0	3
Görsel	0	0	0	1	0	2	0	3
Toplam	0	1	0	2	1	2	0	6

1, 3 ve 7. Ünite de sabır kök değerinden hiç bahsedilmediği anlaşılmıştır (f=0). 4’üncü ve 6’ıncı ünite de 2, 2’inci ve 5’inci ünite de ise 1 kez sabır kök değeri yer almıştır.

Sabır kök değerinin geçtiği ilk yer, ürün tasarlama aşamalarının anlatıldığı *düz metin* içerisinde ve “Ürün geliştirme sürecinde çalışmalar her zaman yolunda gitmeyebilir. Başarıya ulaşmak için düzenli çalışmalı ve sabırlı olmalıyız” (MEB, 2023a, s.115) denilerek sabır kök değerinden bahsedilmiştir. Sabır kök değerinin yansıtıldığı bir diğer yer ise Tolgahan Ayantaş tarafından kaleme alınan “Bir Pirinç Tanesi” adlı kısa *hikâye* olmuştur. Hikâyede bir pirinç tanesini düşüren anneannenin, pirinç tanesini *sabırla* arayışına dayanamayan gencin öyküsüne yer verilmiştir

(MEB, 2023a, s.150). Sabır kök değerinin geçtiği bir diğer yer ise kitabın *ünite değerlendirme* soruları kısmındadır (2.Ünite Geçmişte Biz) ve sabır kök değeri şu şekilde yansıtılmıştır (MEB, 2023a, s.61):

9. Yurdumuz düşmanların işgallerine uğramaya başlayınca başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere birçok vatansever buna karşı çıkmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın çağrısına uyarak vatanın kurtuluşu için emek veren ismi bilinen ve bilinmeyen milyonlarca kahramanımız vardır.

Buna göre Millî Mücadele kahramanlarının ortak özellikleri hangileridir?

I. Sabırlı olmak
II. Azimli olmak
III. Çalışkan olmak

A) I-II
B) II-III
C) I-III
D) I-II-III

Şekil 4. 18. Dördüncü sınıf SBDK'ında sabır kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu

Sabır kök değerinden bahsedildiği değerlendirilen 3 görselin olduğu belirlenmiştir ve bu 3 görsele aşağıda yer verilmiştir. Ürün geliştirmede başarıya ulaşmak için düzenli çalışmalı ve sabırlı olunması gerektiği kitapta Görsel 1'deki resim ile desteklenmiştir. Görsel 2'de sağlık çalışanlarının mesleki sabrı, Görsel 3'de ise başkalarının haklarını ihlal etmemek için kantin sırasında “sabırla” bekleyen öğrencilerin görselleştirildiği görülmektedir (MEB, 2023a, s.115, 155, 157).

Şekil 4. 19. Dördüncü sınıf SBDK'ında sabır kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

10. Dürüstlük

4.sınıf SBDK'ında *metin* kısımlarında dürüstlük kök değeri 3, *görsellerde* ise 1 olmak üzere toplamda 4 kez geçmektedir (Tablo 4.18) ve tüm değerler içerisindeki oranı %1,1'dir (Tablo 4.7).

Tablo 4. 18. Dördüncü sınıf SBDK’ında dürüstlük kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	0	0	0	0	1	2	0	3
Görsel	0	0	0	0	1	0	0	1
Toplam	0	0	0	0	2	2	0	4

1,2,3,4 ve 7. Ünitelerin hiçbirinde dürüstlük kök değerine yer verilmemiştir (f=0). “Ekonomik Faaliyetler” başlıklı 5.Ünitede 2 kez ve “Ben Bir Vatandaşım” başlıklı ünite 2 kez dürüstlük kök değerinden bahsedilmiştir. Aşağıda *dürüstlük* kök değerinin 4.sınıf SBDK’ında geçtiği yerler belirtilmiştir.

“Ailemize karşı istek ve ihtiyaçlarımızı belirtirken dürüst olmalı, gereksiz harcamalardan kaçınmalıyız” (MEB, 2023a, s.132).

“Sorumluluk sahibi bireyler güvenilir insanlar olarak kabul edilirler” (MEB, 2023a, s.160).

Kitapta *ünite değerlendirme* (6.Ünite Ben Bir Vatandaşım) sorularında “sorumluluk sahibi bireylerin taşımaması gereken özellikler hangisidir” denilmiş ve şıklar içerisine “*güvenilmez olurlar*” maddesi yerleştirilerek, tersten bir şekilde sorumluluk sahibi insanların *güvenilir* olması gerektiği vurgulanmıştır (MEB, 2023a, s.172).

Dürüstlük kök değerinden bahsedildiği değerlendirilen sadece 1 görselin olduğu belirlenmiştir. “Ailemize karşı istek ve ihtiyaçlarımızı belirtirken *dürüst* olmalı, gereksiz harcamalardan kaçınmalıyız” metninin geçtiği sayfada aşağıdaki görsele yer verilmiş (Şekil 4.20) ve çanta değil mont ihtiyacının olduğu ifadesi görselleştirilmiştir (MEB, 2023a, s.132).

Şekil 4. 20. Dördüncü sınıf SBDK’ında dürüstlük kök değeriyle ilgili görsel

4.2.2. Beşinci sınıf ders kitabının kök değerler açısından incelenmesi

Aşağıdaki tabloda 5.sınıf SBDK'nın metinlerinde ve görsellerinde geçen kök değerlere ilişkin rakamsal bilgiler bulunmaktadır (Tablo 4.19).

Tablo 4. 19. Beşinci sınıf SBDK metin ve görsellerinde geçen kök değer sayıları

5.sınıf SBDK	METİN		GÖRSEL		TOPLAM	
Kök Değerler	(f)	%	(f)	%	(f)	%
Sorumluluk	68	28,7	37	33,0	105	30,1
Vatanseverlik	39	16,5	16	14,3	55	15,8
Adalet	32	13,5	8	7,1	40	11,5
Saygı	24	10,1	16	14,3	40	11,5
Özdenetim	27	11,4	6	5,4	33	9,5
Dürüstlük	13	5,5	8	7,1	21	6,0
Yardımseverlik	11	4,6	9	8,0	20	5,7
Sevgi	9	3,8	6	5,4	15	4,3
Dostluk	10	4,2	4	3,6	14	4,0
Sabır	4	1,7	2	1,8	6	1,7
Toplam	237	100,0	112	100,0	349	100,0

Beşinci sınıf SBDK'nda 349 kez geçtiği belirlenen kök değerler incelendiğinde; (1) sorumluluk (2) vatanseverlik, (3) adalet, (4) saygı, (5) özdenetim, (6) dürüstlük, (7) yardımseverlik, (8) sevgi, (9) dostluk ve (10) sabır kök değerinin sıralandığı belirlenmiştir. Tüm kök değerler açısından toplamda sorumluluk, vatanseverlik, adalet ve saygı kök değerlerinin toplama oranı %68,9'dur. Bu, 5.sınıf SBDK'nın metin ve görsellerinde büyük oranda bu dört kök değerinin tekrar ettiği anlamına gelmektedir. Kalan diğer 6 kök değerlerin (özdenetim, dürüstlük, yardımseverlik, sevgi, dostluk ve sabır) kitabın metin ve görsellerine yansıma oranı ise %31,1'dir.

Toplamda tüm kök değerlerin kitaptaki *metinlerde* geçme sıklığı 237'dir. Sorumluluk, vatanseverlik, adalet ve saygı kök değerlerinin 5.sınıf SBDK'nda geçme sıklığı toplama göre oranı ise %68,8'dir. Kalan diğer 6 kök değerinin (özdenetim, dürüstlük, yardımseverlik, sevgi, dostluk ve sabır) kitabın metinlerinde geçme sıklığı toplama göre %31,2'dir. Dolayısıyla 5.sınıf SBDK'nda sorumluluk, vatanseverlik, adalet ve saygı kök değerlerinin ağırlıklı olarak bulunduğu belirtilebilir.

Aşağıdaki tabloda 5.sınıf SBDK’ında yer alan kök değerlerin ünitelere göre frekans ve yüzdeleri verilmiştir (Tablo 4.20).

Tablo 4. 20. Beşinci sınıf SBDK’ındaki kök değerlerin ünitelere göre sayıları

Kök Değerler	Ünite 1		Ünite 2		Ünite 3		Ünite 4		Ünite 5		Ünite 6		Ünite 7	
	(f)	%	(f)	%	(f)	%	(f)	%	(f)	%	(f)	%	(f)	%
Adalet	21	31,3	3	6,7	0	0,0	0	0,0	7	15,6	9	17,0	0	0,0
Dostluk	0	0,0	3	6,7	0	0,0	4	6,6	0	0,0	0	0,0	7	15,6
Dürüstlük	0	0,0	0	0,0	0	0,0	18	29,5	3	6,7	0	0,0	0	0,0
Özdenetim	1	1,5	0	0,0	8	24,2	8	13,1	15	33,3	0	0,0	1	2,2
Sabır	1	1,5	2	4,4	0	0,0	3	4,9	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Saygı	8	11,9	4	8,9	0	0,0	4	6,6	1	2,2	2	3,8	11	24,4
Sevgi	11	16,4	6	13,3	8	24,2	9	14,8	2	4,4	7	13,2	3	6,7
Sorumluluk	16	23,9	10	22,2	10	30,3	12	19,7	8	17,8	17	32,1	11	24,4
Vatanseverlik	4	6,0	15	33,3	3	9,1	0	0,0	8	17,8	11	20,8	7	15,6
Yardımseverlik	5	7,5	2	4,4	4	12,1	3	4,9	1	2,2	7	13,2	5	11,1
Toplam	67	100	45	100	33	100	61	100	45	100	53	100	45	100

5.sınıf SBDK’ında en fazla kök değer 1.Ünite olan “Toplum İçinde Ben” ünitesinde ve “Birey ve Toplum öğrenme alanındadır (f=67) ve en az kök değer ise 3.Ünite olan “Yaşadığımız Yer” ünitesi ve “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanındadır (f=33).

“Birey ve Toplum” öğrenme alanında ve “Toplum İçinde Ben” başlıklı 1.Ünitede en fazla geçen kök değer sorumludur (f=16). Bu ünite ve öğrenme alanında kazanılması öngörülen kök değerinin sorumluluk olduğu Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında öngörülmüştür. “Kültür ve Miras” öğrenme alanında ve “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” başlıklı 2.Ünitede en fazla geçen kök değer vatanseverliktir (f=15) ve Sosyal Bilgiler dersi öğretim programıyla bu veri uyumludur. “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında ve “Yaşadığımız Yer” başlıklı 3.Ünitede en fazla yer alan kök değer sorumludur (f=10). Ayrıca özdenetim (f=8) ve sevgi (f=8) kök değeri de diğerlerine göre daha fazla geçmektedir ve bu Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında öngörülen bir durumdur. “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında ve “Teknoloji ve Yaşam” başlıklı 4.Ünitede en çok geçen kök değer dürüstlüktür (f=18). Bu veri, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında da öngörülen ile uyumludur. “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenim

alanında ve “Üretimden Tüketime” adlı 5.Ünitede en çok bulunan kök değer özdenetimdir (f=15) ve bu veri, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programıyla örtüşür niteliktedir. “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında ve “Toplum İçin Çalışanlar” başlıklı 6.Ünitede en fazla yer alan kök değer sorumluluktur (f=17) ve bu veri, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programıyla uyumlu değildir. “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında ve “Küresel Etkileşim” başlıklı 7.Ünitede en çok geçen kök değer saygı ve sorumluluktur (f=11) bu veri, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programıyla uyumlu değildir. 5.sınıf SBDK’ında belirlenen kök değerlerin, Millî Eğitim Bakanlığı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında (MEB, 2018) öğrenme alanlarından “Etkin Vatandaşlık” ve Küresel Bağlantılar” hariç genel itibarıyla uyumlu olduğu belirtilebilir.

Aşağıdaki başlıklarda 5.SBDK’ının metinlerinde geçen 10 kök değerın tekrar etme sıklığı sayıca yüksek olandan düşük olana göre sıralanmış ve bahse konu kök değerin 5.sınıf SBDK’ının metin ve görsellerine nasıl yansıtıldığının örneklerine yer verilmiştir.

1.Sorumluluk

5.sınıf SBDK’ında metin kısımlarında sorumluluk kök değeri 68, görsellerde ise 37 olmak üzere toplamda 105 kez geçmektedir (Tablo 4.21) ve tüm kök değerler içerisindeki oranı %30,1’dir (Tablo 4.19).

Tablo 4. 21. Beşinci sınıf SBDK’ında sorumluluk kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	15	1	10	12	6	13	11	68
Görsel	11	1	8	7	2	7	1	37
Toplam	26	2	18	19	8	20	12	105

En fazla “Birey ve Toplum” öğrenme alanında ve “Toplum İçinde Ben” başlıklı 1. Ünitede sorumluluk kök değeri yer almıştır (f=26). Bu öğrenim alanında ve ünite, sorumluluk değerine vurgu yapılması Sosyal Bilgiler dersi öğretim programına da uymaktadır (MEB, 2018). Kitabın tüm ünite ve öğrenme alanlarında sorumluluk kök değeri geçmektedir ve aşağıda *sorumluluk* kök değerinin 5.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklere yer verilmiştir

“Yer aldığımız gruplardaki rollerimizin gereklerini yerine getirmek sorumluluk olarak isimlendirilir. Sonuç olarak rollerimize uygun davrandığımızda o rolle ilgili sorumluluklarımızı yerine getirmiş oluruz” (MEB, 2023, s.20).

“Ailede hepimizin görev ve sorumlulukları vardır” (MEB, 2023b, s.21).

“Ülkemizde afet ve acil durumlara ilişkin hizmetleri yürütmek ve kuruluşlar arasındaki koordinasyonu sağlamak Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının (AFAD) sorumluluğundadır” (MEB, 2023b, s.88).

“Bu insanların yaşadığı sorunlara çözüm bulunması sadece sığınan ülkenin değil bütün insanlığın sorumluluğundadır” (MEB, 2023b, s.141).

“Kanundan yararlanabilmek için bazı sorumluluklarımızı yerine getirmeliyiz” (MEB, 2023b, s.144).

“Devletimiz bu gibi toplumsal ihtiyaçlarımızı karşılamakla sorumludur” (MEB, 2023b, s.152).

Sorumluk kök değeri, kitaptaki *etkinliklerde* sorulara yansıtılarak, öğrencide sorumluluk hakkında farkındalık oluşması beklenmiştir. Örneğin, “Ödevinizde yararlandığınız kaynakları belirtiyor musunuz? Neden?” (MEB, 2023b, s.112) ve “Ailenizdeki rolünüze göre (abla, ağabey, kardeş, çocuk gibi) haklarınızı ve sorumluluklarınızı yazınız” (MEB, 2023b, s. 21) gibi sorular sorularak sınıf içerisinde sorumluluk hakkında öğrencilerden fikirlerini söylemeleri istenmiştir. Kitapta yer alan *hikâyede* sorumluluk kök değerine yer verilmiştir. Küçük Çivi adlı hikâyede bir gemide küçük bir çivinin dahi önemli görevinin olduğu ve o çivi çıktığında geminin paramparça olabileceği anlatıldıktan sonra öğrencilere “Küçük çivi sorumluluğunu yerine getirmezse ne gibi sonuçlar ortaya çıkar?” (MEB, 2023, s.18) gibi sorular yöneltilerek sorumluluk kök değerinin pekişmesi sağlanmıştır. *Bilgi kutucuklarında* sorumluluk kök değeriyle ilgili olarak; “Sosyal Bilgiler dersi, demokratik yaşam tarzını, hak ve sorumluluklarımızı bilmemiz iyi bir vatandaş olmamızı sağlar” (MEB, 2023b, s.13) ve “gruplarda rollerimiz ve sorumluluklarımız vardır” (MEB, 2023b, s.31) ifadelerine yer verilmiştir. “Sığınmacı Barınma Ünitesi” (MEB, 2023b, s.141). başlıklı genel ağ haberiyle sosyal sorumluluk projelerine örnekler verilmiştir. *Ünite Değerlendirme* sorularında sorumluluk kök değeri ile ilgili

sorular sorulmuştur. Örneğin 1. Ünitenin değerlendirme sorularından doğru / yanlış sorusunda “Katıldığımız gruplarda haklarımız olabilir fakat sorumluluklarımızı yerine getirmeyebiliriz”, “İstediğimiz mesleği seçmek sorumluluklarımızdan biridir” (MEB, 2023b, s.32) ifadelerine öğrencilerin ilkinde yanlış, ikincisine doğru demesi beklenmiştir.

Sorumluluk kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1’de çevreye karşı sorumluluğa, Görsel 2’de rollerde alınan sorumluluğa; Görsel 3’de aileye yönelik sorumluluğa; Görsel 4’de okula gitme sorumluluğuna, Görsel 5’de yardıma muhtaç olanlara karşı sorumluluğa ve Görsel 6’da ise doğal çevreye yönelik sorumluluğa değinildiği belirlenmiştir (MEB, 2023b, s.14, 19, 21, 22, 27, 48).

Görsel 1 (s.14)	Görsel 2 (s.19)	Görsel 3 (s.21)
		
Görsel 4 (s.22)	Görsel 5 (s.27)	Görsel 6 (s.48)
		

Şekil 4. 21. Beşinci sınıf SBDK’ında sorumluluk kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

2. Vatanseverlik

5.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında vatanseverlik kök değeri 39, *görsellerde* ise 16 olmak üzere toplamda 55 kez geçmektedir (Tablo 4.22) ve tüm değerler içerisindeki oranı %15,8’dir (Tablo 4.19).

Tablo 4. 22. Beşinci sınıf SBDK’ında vatanseverlik kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	3	15	0	0	6	8	7	39
Görsel	1	9	0	0	2	4	0	16
Toplam	4	24	0	0	8	12	7	55

En fazla “Kültür ve Miras” öğrenme alanında ve “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” başlıklı 2.Ünitede vatanseverlik kök değeri yer almış olup (f=24) bu Sosyal Bilgiler dersi öğretim programıyla uyumludur (MEB, 2018). Vatanseverlik kök değerine 3. Ünitede (İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanı), 4. Ünitede (Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanı) ve 7.Üniteden de (Küresel Bağlantılar) görsellerinde hiç yer verilmemiştir (f=0). Aşağıda vatanseverlik kök değerinin 5.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“Ülkemiz, çok çeşitli doğal güzelliklere sahiptir. Doğal güzelliklerimizin yanında tarihî eserler yönünden de oldukça zengin bir mirasa sahibiz” (MEB, 2023b, s.45).

“Türküler ülkemizin farklı yörelerinin kültürel özelliklerini yansıtır. Türk’e ait anlamına gelen türkü milletimize özgüdür” (MEB, 2023b, s.54).

“Türkler gayet az yerler. Sofra zevkine pek az düşkünlüdürler. Bir parça ekmekle beraber tuz, soğan ve yoğurt bulurlarsa yemek için başka şey aramazlar.” (MEB, 2023b, s.54).

“Millî Mücadele’de milletimiz başarısız olsaydı ay yıldızlı bayrağımız yerine ülkemizi işgal eden devletlerin bayrakları gökyüzünde dalgalanacaktı. Millî Marşımız yerine onların marşları okunacaktı. Bayrağımız, İstiklâl Marşımız, Türkçemiz, başkentimiz, paramız, Meclisimiz bizim bağımsızlığımızın ve millî egemenliğimizin sembolleridir” (MEB, 2023b, s.164).

“İstiklal Şairimiz Mehmet Akif Ersoy halkı işgaller konusunda uyarmak ve Millî Mücadele’ye destek olmalarını sağlamak için Anadolu’yu dolaştı” (MEB, 2023b, s. 165).

Kitaptaki etkinliklerde öğrencilere çeşitli sorular sorularak vatanseverlik kök değeri ile ilgili bilinç oluşması sağlanmaya çalışılmıştır. Örneğin; “Ülkemizi her yıl milyonlarca yabancı turist ziyaret etmektedir. Ülkemizi neden çok sayıda yabancı

turist ziyaret etmektedir?” (MEB, 2023b, s. 45), “Millî egemenlik ve bağımsızlık denildiğinde aklınıza neler geliyor?” (MEB, 2023b, s.164) ve “Türk bayrağı ya da İstiklâl Marşı ile ilgili duygularınızı şiir, yazı veya resimle anlatınız” (MEB, 2023b, s.166) gibi aktivitelerle vatanseverlik kök değeri hakkında öğrencilerde farkındalık oluşması istendiği değerlendirilmiştir. Kitaplarda yer alan *bilgi kutucuklarında* da vatanseverlik kök değerine fazlasıyla yer verildiği anlaşılmıştır. Örneğin “Kültürümüzün, tarihimizin öğrenilmesi ulusal bilincimizi geliştirir” (MEB, 2023b, s.13) ve “Bayrağımızı özel günlerde evlerimize, iş yerlerimize asıyoruz. Okulda karşısına geçip İstiklâl Marşımızı okuyoruz. Oturulan veya ayakla basılan yerlere koymuyoruz. Daima temiz tutuyor ve ona her baktığımızda şehitlerimizi hatırlıyoruz” (MEB, 2023b, s. 165) ifadeleriyle vatanseverlik kök değerinden bahsedilmiştir. “Dünya gül yağı üretiminin yüzde 65’ini Isparta karşıladı” (MEB, 2023b, s.175) ve “Türk Meyveleri Dünya Sofralarını Süsleyecek” (MEB, 2023b, s.177) gibi başlıklarla *genel ağ haberlerinde* vatanseverlik kök değerinden bahsedilmiştir. Vatanseverlik kök değeri kitapta yer alan *şiiirlere* de yansımış ve Arif Nihat Asya’nın “Bayrak” adlı şiirine bayrak görseliyle birlikte yer verilmiştir (MEB, 2023b, s.164). *Ünite Değerlendirme* sorularında vatanseverlik kök değeri ile ilgili sorular sorulmuştur ve aşağıdaki görselde bir örneğine yer verilmiştir (MEB, 2023b, s.169)

5. Atalarım gökten yere İndirmişler ay yıldızı Bir buluta sarmışlar ki Rengi şafaktan kırmızı Hasan Âli Yücel Yukarıdaki şiirde şair bağımsızlık sembollerimi- zin hangisinden söz etmektedir? A) Başkent B) Bayrak C) Millî Marş D) TBMM

Şekil 4. 22. Beşinci sınıf SBDK’ında vatanseverlik kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu

Vatanseverlik kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1’de “Türk Bayraklarını sallayan çocuklar”, Görsel 2’de “Kahramanlığı anlatan Efe Oyunu”, Görsel 3’de “Spor müsabakası öncesinde okunan istiklal marşı merasimi”, Görsel 4’de “Gök okulu öğrencilerinin mezuniyet töreni”, Görsel 5’de “İlk Meclis”, Görsel 6’da ise “Türk Bayrağı” görselleri üzerinden vatanseverlik kök değerinden bahsedildiği belirlenmiştir (MEB, 2023b, s. 26, 53, 165, 137, 150, 164).

Görsel 1 (s.26)	Görsel 2 (s.53)	Görsel 3 (s.165)
		
Görsel 4 (s.137)	Görsel 5 (s.150)	Görsel 6 (s.164)
		

Şekil 4. 23. Beşinci sınıf SBDK’ında vatanseverlik kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

3. Adalet

5.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında adalet kök değeri 32, *görsellerde* ise 8 olmak üzere toplamda 40 kez geçmektedir (Tablo 4.23) ve tüm değerler içerisindeki oranı %11,5’dir (Tablo 4.19).

Tablo 4. 23. Beşinci sınıf SBDK’ında adalet kök değerinin ünitelere göre sayısı

Adalet	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	15	2	0	0	7	8	0	32
Görsel	6	1	0	0	0	1	0	8
Toplam	21	3	0	0	7	9	0	40

Adalet kök değeri “Birey ve Toplum” öğrenme alanında ve “Toplum İçinde Ben” başlıklı 1.Ünitede en fazla geçtiği belirlenmiştir (f=21). Üçüncü, dördüncü ve yedinci ünite ile 5.Ünitenin görsellerinde adalet kök değeri hiç geçmemiştir (f=0). Bu veri, MEB (2018) Sosyal Bilgiler dersi öğretim programıyla uyumlu değildir, çünkü bu öğrenme alanı işlenirken bilimsellik, aile birliğine önem verme ve sorumluluk gibi değerlerden bahsedilmesi öngörülmüştür. Aşağıda *adalet* kök değerinin 5.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“Bir grupta rol alarak bazı haklar elde ederiz.” (MEB, 2023b, s.20).

“Yaşama hakkı yetişkinlerin olduğu gibi çocukların da en önemli haklarından” (MEB, 2023b, s.23).

“Dünyadaki bütün çocuklar din, dil, ırk, renk, cinsiyet ayrımı olmaksızın eşit haklara sahiptir” (MEB, 2023b, s. 25).

“Ülkemizde çocukların haklarını kullanmasına olanak sağlanmaktadır”
(MEB, 2023b, s. 26).

“Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir” (MEB, 2023b, s. 161).

Kitaptaki *etkinliklerde* adalet kök değerine yer verilmiştir. Örneğin “Hangi haklarınızı özgürce kullanıyorsunuz aşağıya yazınız” (MEB, 2023b, s. 27) ve “Hak ve özgürlüklerimizden hangilerini biliyorsunuz? Bu hak ve özgürlüklere sahip olmak sizce neden önemlidir? Açıklayınız” (MEB, 2023b, s.161) şeklinde sorular sorulmuştur. Bir başka *etkinlikte* ise aşağıdaki görsele yer verilerek öğrencilerin afiş hakkındaki düşünceleri ve Mezopotamya duvar panosunu inceleyerek üst sırada oturanlar ile alt tarafta çalışanların kimler olduğu sorularak adalet kök değeri hakkında farkındalık oluşması istenmiştir.

Şekil 4. 24. Beşinci sınıf SBDK’ında adalet kök değeriyle ilgili afiş ve pano

Kitapta bazı iş yerlerinde çocukların kayıt dışı bir şekilde çalıştırıldığı ile ilgili *genel ağ haberine* yer verilmiştir (MEB, 2023b, s.30). *Bilgi kutucuğunda* “Haklarımı ve Sorumluluklarımı” biliyorum ifadesi verildikten sonra çeşitli haklar sayılmıştır (MEB, 2023b, s.31). *Ünite değerlendirme* alıştırmalarında ise “Çocuklar hangi haklarını kullanmakta güçlük çekiyorlar? Örnekler veriniz? (MEB, 2023b, s.32) gibi sorular sorularak adalet kök değerine yer verildiği görülmüştür.

Adalet kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1’de adalet mülkün temeli yazan mahkeme salonu, Görsel 2’de Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin maddelerinden eğitim hakkı, Görsel 3’de çocuk yaşta çalışmak zorunda kalan bir çocuk, Görsel 4’de Nijer toplama kampında bir çocuk, Görsel 5’de Irak mülteci kampında bir aile, Görsel 6’da mülteci kampında bir çocuk üzerinden adalet kök değeri ifade edildiği değerlendirilmiştir (MEB, 2023b, s. 153, 25, 30, 29, 28, 27).

Görsel 1 (s.153)	Görsel 2 (s.25)	Görsel 3 (s.30)
Görsel 4 (s.29)	Görsel 5 (s.28)	Görsel 6 (s.27)

Şekil 4. 25. Beşinci sınıf SBDK’ında adalet kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

4. Saygı

5.sınıf SBDK’ında metin kısımlarında saygı kök değeri 24, görsellerde ise 16 olmak üzere toplamda 40 kez geçmektedir (Tablo 4.23) ve tüm değerler içerisindeki oranı %11,5’dir (4.19).

Tablo 4. 24. Beşinci sınıf SBDK’ında saygı kök değerinin ünitelere göre sayısı

Saygı	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	6	2	0	3	0	2	11	24
Görsel	3	2	0	3	0	3	5	16
Toplam	9	4	0	6	0	5	16	40

Saygı kök değeri en fazla (f=16), “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında 7.Ünitede (Küresel Etkileşim) geçmiştir. Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında kültürel mirasa duyarlılık değerinin öğrencide oluşması öngörülmüş, dolayısıyla elde edilen veriyle uyumlu olduğu belirtilebilir. Saygı kök değeri üçüncü ve beşinci üniteye hiçbir şekilde geçmemiştir (f=0). Aşağıda saygı kök değerinin 5.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“Dünyadaki bütün çocuklar din, dil, ırk, renk, cinsiyet ayrımı olmaksızın eşit haklara sahiptir” (MEB, 2023b, s.24)

“Dinî bayramlarda pek çok geleneği yerine getiririz. Büyüklerimizi ziyaret eder, büyüklerimizin ellerini öperiz (MEB, 2023b, s.50).

“Sizler de düşüncelerinizi özgürce açıklama hakkına sahipsiniz. Bu hakkınızı kullanırken başkalarına saygısızlık etmemeli, onların haklarını çiğnememelisiniz.” (MEB, 2023b, s.163).

“Turizmin gelişmesi ve turist sayısının aynı oranda artması, farklı kültürlerden insanların barış içerisinde yaşamasına önemli bir katkıdır” (MEB, 2023b, 180).

5.sınıf SBDK’ındaki *etkinliklerde* saygı kök değerine yer verilmiştir. İnsanlığa özellikle de bilme katkı sağlayanlardan “Edison, Bruno, İbni Haldun ve Gözde Durmuş” (MEB, 2023b, s.110) ve “Louis Pasteur, Marie Curie, Gazi Yaşargil, Aziz Sancar’dan” (MEB, 2023b, s.183) bahsedilerek ve “Darüşşafaka, TEMA, TOHUM Otizm Vakfı, Türkiye Güçsüzler ve Kimsesizler Yardım Vakfı” (MEB, 2023b, s.155) hakkında bilgiler vererek bu kişi ve kuruluşların saygın işler yaptıkları üzerinde durulmuştur. Kitapta “İnsanlığın ortak mirasını korumak tüm uluslara ait bir görevdir” (MEB, 2023b, s.187) olduğu belirtilmiş, ortak mirasa “Göbekli Tepe gibi mekânlar”, “Aziz Sancar gibi bilim adamları”, “Oğuz Kaan destanı gibi edebi eserler”, “Mona Lisa gibi sanat eserleri”, “Divriği Ulu Camisi, Mostar Köprüsü ve Efes Antik Kenti gibi mimari yapıtlar”, “Hillier Gölü gibi doğal yerler” (MEB, 2023b, s. 182-186) gibi örnekler verilmiş ve ortak mirası korunması ile saygı duyulması gerektiği vurgulanmıştır. Kitaptaki *bilgi kutucuğunda* saygı kök değerine “insana saygılı olmanın toplumsal ilişkilerdeki önemini fark ederiz” (MEB, 2023b, s.13) şeklinde, ülkemizde saygı ve sevgi içerisinde yaşayan bir İngiliz ile ilgili (MEB, 2023b, 181) *genel ağ haberinde* saygı kök değerinden bahsedilmiştir. 5.sınıf SBDK’ındaki *Ünite Değerlendirme* alıştırmalarında saygıyla ilgili sorulara yer verilmiştir. Örneğin “Haklarımızı kullanırken başkalarının haklarına... göstermeliyiz” (MEB, 2023b, s.32) boşluk doldurma sorusunda öğrencilerin boşluğa saygı kelimesini yazmaları beklenmiştir. Bir başka örnek ise aşağıdaki görselde verilmiştir (MEB, 2023b, s.190).

5. Bir turist gezerken o ülkenin insanlarını ve kültürünü de tanır. Turizm sayesinde insanlar birbirini tanır, karşılıklı olarak birbirlerine sevgi ve saygı duyarlar. Buna göre turizmin yararları arasında; I. Ülkeler arası dostluk köprülerinin kurulması II. Ön yargıların ortadan kalkması III. Devletler arası yakınlaşma ve işbirliğinin gelişmesi durumlarından hangileri gösterilebilir? A) I ve II B) II ve III C) I ve III D) I,II ve III
--

Şekil 4. 26. Beşinci sınıf SBDK’ında saygı kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu

Saygı kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1’de “Farklılıklara saygı duyma”, Görsel 2’de “Saygıyı ikramla belli etme”, Görsel 3’de, “Kutsallara olan saygıyı”, Görsel 4’de “Özel gereksinimli çocukların özel olarak korunma ve saygı görme hakkına”, Görsel 5’de “Farklı kültürlerle saygı duyma”, Görsel 6’da “Doğaya karşı saygı” temalarına 4.sınıf SBDK’ında yer verilerek saygı kök değeri yansıtıldığı değerlendirilmiştir (MEB, 2023b, s. 157, 28, 44, 156, 155, 162).

Görsel 1 (s.24)	Görsel 2 (s.28)	Görsel 3 (s.56)
		
Görsel 4 (s.25)	Görsel 5 (s.180)	Görsel 6 (s.162)
		

Şekil 4. 27. Beşinci sınıf SBDK’ında saygı kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

5.Özdenetim

5.sınıf SBDK’ında metin kısımlarında özdenetim kök değeri 27, görsellerde ise 6 olmak üzere toplamda 33 kez geçmektedir (Tablo 4.25) ve tüm değerler içerisindeki oranı %9,5’dir (4.19).

Tablo 4. 25. Beşinci sınıf SBDK’ında özdenetim kök değerinin ünitelere göre sayısı

Özdenetim	Ünite 1 (f)	Ünite 2 (f)	Ünite 3 (f)	Ünite 4 (f)	Ünite 5 (f)	Ünite 6 (f)	Ünite 7 (f)	Toplam (f)
Metin	1	0	8	7	11	0	0	27
Görsel	0	0	0	1	4	0	1	6
Toplam	1	0	8	8	15	0	1	33

En fazla “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında ve “Üretimden Tüketime” başlıklı 5. Ünite de özdenetim kök değeri geçtiği belirlenmiştir (f=15). Bu öğrenme alanında öğrencilerin araştırma ve girişimcilikle ilgili beceriler edinmesi beklenmiştir ve elde edilen bu veriyle uyumludur (MEB, 2018). Özdenim kök değerinden ikinci ve altıncı ünite de ve birinci ve üçüncü ünitenin görsel kısmında, yedinci ünitenin de metin kısmında hiç bahsedilmediği anlaşılmıştır (f=0). Aşağıda özdenetim kök değerinin 4.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“Gruplarda herkesin görevleri olur. Bunların yerine getirilmesi önemlidir. Kendimizi düşünelim, bulunduğumuz her grupta farklı rollerimizden söz edebiliriz. Örneğin; ailemizde çocuk, okulumuzda öğrenci, basketbol takımında oyuncu olabiliriz” (MEB, 2023b, s.19).

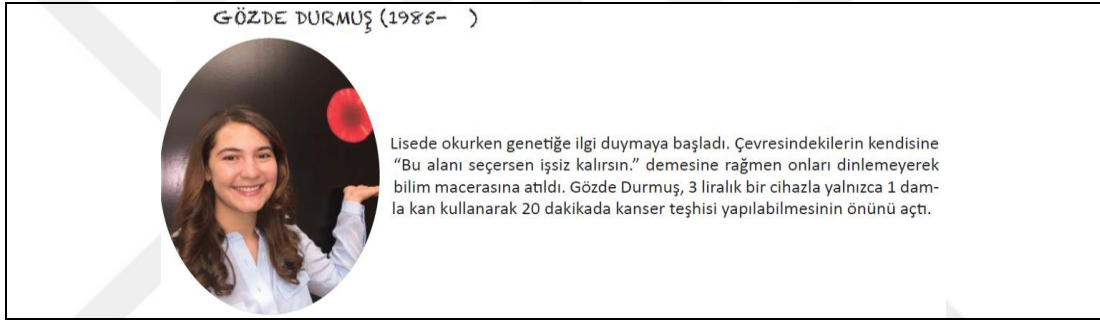
“Hava durumu günlük yaşamımızı çeşitli şekillerde etkiler. Bu yüzden evimizden dışarı çıkmadan önce ya da bazı işlerimizi planlarken hava durumunu takip etmeliyiz” (MEB, 2023b, s.70).

“Meslek seçiminde insanın kendisini fark etmesi önemlidir” (MEB, 2023b, s.125).

“Tükettiğimiz yiyecekler, okulda oturduğumuz sıralar, giydiğimiz kıyafetler, oyuncaklar ve birçok araç ve ürün bize ulaşana kadar pek çok aşamadan geçer” (MEB, 2023b, s.132).

Özdenetim kök değeri, kitaptaki etkinliklerde sorulara yansıtılarak, öğrencide özdenetim hakkında farkındalık oluşması istenmiştir. Örneğin “İçinde yaşadığınız toplumun ne gibi ihtiyaçları vardır, bu ihtiyaçların karşılanması konusunda neler yapabilirsiniz?” (MEB, 2023b, s.140); “Yaşadığınız yerde etkili olan iklimi ve bu ikliminin hayatınıza etkisini aşağıdaki başlıklara göre değerlendirerek yazınız” (MEB, 2023b, s.75), “Teknolojik ürünleri kullanırken nelere dikkat ediyorsunuz”

(MEB, 2023b, s.97) ve “Engellilerin hayatını kolaylaştırmak için neler yapmayı düşünürsünüz?” (MEB, 2023b, s.141) gibi sınıf içi aktivitelerle öğrencilerin kendisini, yakın çevresini, hava koşullarını fark etmeleri sağlanarak özdenetimlerinin gelişmesi beklenmiştir. “Keçiboynuzundan Elde Edilen Karışım” (MEB, 2023b, s.140), “26 yaşındaki Türk mucit Mehmet Türker’in icat ettiği cihaz, engellilerin umudu oldu” (MEB, 2023b, s.141), “Avrupa Ürün Tasarım Ödülleri yarışmasının sonuçları açıklandı” (MEB, 2023b, s.141) gibi *genel ağ haberlerinde* öğrencilerde üretim ve tasarım ile ilgili bir öz farkındalık oluşması istenmiştir. *Bilgi kutucuklarında* da özdenetim kök değerine yer verildiği anlaşılmıştır ve aşağıda kendini tanıyıp gerçekleştiren genç mucit ile ilgili bilgi kutucuğu örneği bulunmaktadır (MEB, 2023b, s.141)

Şekil 4. 28. Beşinci sınıf SBDK’ında özdenetim ile ilgili bilgi kutucuğu örneği

Ünite Değerlendirme sorularında özdenetim kök değeri ile ilgili sorular sorulmuştur ve aşağıdaki görselde bunun örneği verilmiştir (MEB, 2023b, s.116).

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere ilgili kelimeleri yazınız.

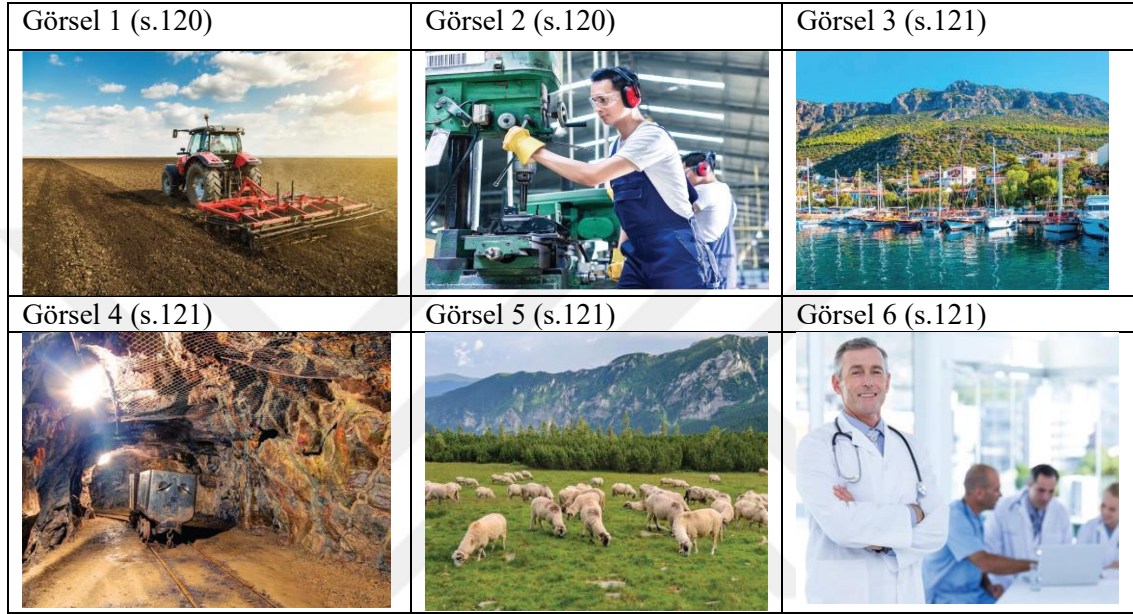
kaynakça	deney ve gözlem	kimlik hırsızlığı	teknoloji	icat	meraklı	https	virüs	resmî
----------	-----------------	-------------------	-----------	------	---------	-------	-------	-------

1. Güvenilir bilgi veren Genel Ağ sitelerinin başında siteler gelir.
2. kişisel bilgilerimizin kötü niyetli kişilerin eline geçmesidir.
3. İnternette indirilen dosyalarda tehlikesi olabilir.
4. Alışveriş sitelerinin güvenli olup olmadığının bir göstergesi de adres çubuğunda yazmasıdır.
5. alanındaki gelişmeler ile iletişim, ulaşım, ev işleri gibi pek çok alanda yaşamımız kolaylaştı.
6. Bilim insanları ve mucitler çalışmalarında yaparak sorularına cevap ararlar.
7. Bilim insanları ve mucitleri araştırmaya yönelten özellikleri olmalıdır.
8. Araştırmalarımızda yazmak çalışmamızın güvenilir olduğunu gösterir.

Şekil 4. 29. Beşinci sınıf SBDK’ında özdenetim kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu

Özdenetim kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1’de “Verimli topraklara ve elverişli iklime sahip, sulama imkânları olan yerler tarım için elverişli”; Görsel 2’de “Ulaşım elverişli ve büyük şehirlerin yakınındaki yerler fabrikalar kurmak için uygun”; Görsel 3’de “Yaz mevsiminin

uzun sürdüğü denize kıyısı olan yerler turizm faaliyetleri için elverişli”; Görsel 4’de “Madenler bakımından zengin yerlerde madencilğe elverişli”; Görsel 5’de “Çayırların geniş yer kapladığı yerler hayvancılık için elverişli”; Görsel 6’da “Nüfusu fazla olan yerlerde sağlık, eğitim, ulaşım gibi hizmet sektörlerine uygun” olduğu görsellerle desteklenmiştir ve böylelikle öğrencide farkındalık sağlanmaya çalışılmıştır (MEB, 2023b, s. 120, 121).

Şekil 4. 30. Beşinci sınıf SBDK’ında özdenetim kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

6. Dürüstlük

5.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında dürüstlük kök değeri 13, *görsellerde* ise 8 olmak üzere toplamda 21 kez geçmektedir (Tablo 4.26) ve tüm değerler içerisindeki oranı %6,0’dır (4.19).

Tablo 4. 26. Beşinci sınıf SBDK’ında dürüstlük kök değerinin ünitelere göre sayısı

Dürüstlük	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	0	0	0	10	3	0	0	13
Görsel	0	0	0	8	0	0	0	8
Toplam	0	0	0	18	3	0	0	21

En fazla “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanı ve “Teknoloji ve Yaşam” başlıklı 4. Ünite de dürüstlük kök değerine yer verildiği anlaşılmaktadır (f=18). Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında 4.Ünite de öğrencilerin beceri

kazanımı oluşması gerektiği belirtilmiştir (MEB, 2018) ve bu veri ile uyumludur. Ayrıca dürüstlük kök değerinin “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında ve 5.Ünitenin (Üretimden Tüketime) metin kısmında geçmekte (f=3) ancak görsellerinde bulunmamaktadır (f=0). Bu iki ünite hariç, diğer ünitelerin hiçbirinde (Ünite 1, 2, 3, 6 ve 7) dürüstlük kök değerinden bahsedilmemiştir (f=0). Aşağıda *dürüstlük* kök değerinin 5.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“Genel Ağ’da ulaştığımız bilgilerin önemli bir kısmı kontrolden geçmiş değildir” (MEB, 2023b, s.101).

“Genel Ağ’da doğru ve güvenilir bilgiye ulaşmanın yolları şunlardır...(MEB, 2023b, s.102).

“Genel Ağ’da yaşımıza uygun olmayan pek çok içerikle karşılaşabiliriz. Arkadaş gibi görünen kötü niyetli insanlar karşımıza çıkabilir. Kimlik bilgilerimizin çalınması anlamına gelen kimlik hırsızlığı başımıza bunun gibi birçok sorun açabilir” (MEB, 2023b, s.104).

“Eşyalar gibi fikirler de değerlidir. Nasıl bir eşyayı sahibinden izinsiz kullanmıyorsak, kitaplardan da yararlanırken yazarını belirtmeliyiz. Çünkü bu eserler yazarların fikirleridir” (MEB, 2023b, s.113).

Yapılan bir etkinlikte öğrencilerden bir araştırma konusu belirlemeleri, bu konu hakkında genel ağda araştırma yapmaları ve bu haberin doğru, güvenilir olup olmadığını başka kaynaklardan kontrol etmeleri istenmiştir. Böylece öğrencilerde dürüstlük kök değerinin oluşması sağlanmaya çalışıldığı değerlendirilmiştir (MEB, 2023b, s.103). Başka bir etkinlikte ise genel ağ haberlerinin güvenilir olmadığı örnek bir haber ile de öğrencilere anlatılmıştır (MEB, 2023b, s.101). *Genel ağ haberinde* dürüstlük kök değeri, sanal âlemde hastalık tedavisiyle ilgili bilgilerin güvenilir olamayacağı (MEB, 2023b, s.101) ve internet üzerinden mesafeli alışverişlere dikkat edilmesi gerektiği (MEB, 2023b, s.101) ile ilgili yaşanmış olaylar haberleştirilerek verilmiştir. Kitapta *ünite değerlendirme* sorularında (5.Ünite) “Bir ürünün etiket fiyatı ile kasa fiyatı arasında fark olduğunda, hangi fiyat düşükse kasada o ödenir” (MEB, 2023b, s.148) denilmiş ve öğrenciden bu önermenin yanlış (Y) olarak kodlaması beklenmiştir ve böylece dürüstlük kök değerinden bahsedilmiştir. Ayrıca kitapta Teknoloji ve Yaşam başlıklı 4.Ünitede (Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme

alanı) aşağıdaki karikatüre yer verilerek, öğrencilerin kendine ve sorumluluklarına karşı dürüst olması gerektiği vurgulanmıştır (MEB, 2023b, s.105).

Şekil 4. 31. Beşinci sınıf SBDK’ında dürüstlük kök değeriyle ilgili karikatür

Dürüstlük kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1 ve 2 genel ağdaki haberlerin çok kolay manipüle edilebileceği ve görsellerin teknoloji sayesinde rahatlıkla farklı anlamlara gelecek şekilde değiştirilebileceğini yansıtmaktadır. Görsel 3, 4, 5 ve 6’da genel ağ kullanımına çok dikkat edilmesi gerektiği, dürüst olmayan insanların insanları aldatabileceği ve güvenilir bilgi kaynağı almadığı resmedildiği değerlendirilmiştir (MEB, 2023b, s.101, 102, 104, 105, 106).

Görsel 1 (s.101)	Görsel 2 (s.101)	Görsel 3 (s.102)
Görsel 4 (s.104)	Görsel 5 (s.105)	Görsel 6 (s.106)

Şekil 4. 32. Beşinci sınıf SBDK’ında dürüstlük kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

7. Yardımseverlik

5.sınıf SBDK’ında metin kısımlarında yardımseverlik kök değeri 11, görsellerde ise 9 olmak üzere toplamda 20 kez geçmektedir (Tablo 4.27) ve tüm değerler içerisindeki oranı %5,7’dir (Tablo 4.19).

Tablo 4. 27. Beşinci sınıf SBDK’ında yardımseverlik kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	2	0	4	0	1	4	0	11
Görsel	1	0	3	0	2	3	0	9
Toplam	3	0	7	0	3	7	0	20

Yardımseverlik kök değeri en fazla (f=7), “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında ve “Yaşadığımız Yer” başlıklı 3.Ünitede ve “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında ve “Toplum İçin Çalışanlar” başlıklı 6.Ünitede geçmektedir. 3.Ünitede doğal çevreye duyarlılık ve dayanışma, 6.Ünitede ise sosyal katılım gibi becerilerinin gelişmesi Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında belirtilmiştir (MEB, 2018) ve bu veriler bu programla uyumludur. Aşağıda yardımseverlik kök değerinin 5.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“UNICEF dünyanın her yerinde herhangi bir ayırım yapmadan çocuklara yardım etmektedir” (MEB, 2023b, s.27).

“Afetlerden sonra milletimiz başta arama, kurtarma çalışmaları olmak üzere her alanda büyük bir dayanışma gösterir. Devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları ve halkımız elbirliğiyle yaraları sarar” (MEB, 2023b, s.87).

“Afetlerde AFAD, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler ve özel sektör ile iş birliği içinde çalışmalar gerçekleştirilir. Bu kurumlar afet bölgesinde sağlık, güvenlik, ulaşım, eğitim, barınma gibi pek çok ihtiyacı karşılamak üzere çalışmalar yaparlar” (MEB, 2023b, s.88).

“Ülkemizde afetlerde yardımcı olmak üzere kurulan birçok sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır (MEB, 2023b, s.89).

“Sivil toplum kuruluşları (STK) birçok insana yardım ederler. Toplumsal birliktelik ve dayanışmayı artırırılar” (MEB, 2023b, s.154).

Kitapta *etkinlikte* çeşitli alanlarda yardım faaliyeti gösteren sivil toplum kuruluşlarıyla ilgili bilgiler verilmiştir (MEB, 2023b, s.155). Yardımseverlik değeri *genel ağ haberlerine* şu şekilde yansıtılarak verilmiştir (MEB, 2023b, s.87).

Şekil 4. 33. Deprem sonrası yapılan yardımlarla ilgili gazete haberleri

Yardımseverlik kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1’de depremde göçük altında kalanlara yardım eden görevliler; Görsel 2’de toplumsal yardım kuruluşları olan STK; Görsel 3’de otizmli çocuklara yardım eden vakıf; Görsel 4’de deprem bölgesinde görev alan yardım kuruluşları; Görsel 5’de vatandaşların ve STK’ların düzenlediği yardım kampanyası ve Görsel 6’da ise yolda kalan araca yardım görüntüleriyle yardımseverlik kök değeri yansıtılmak istendiği değerlendirilmiştir (MEB, 2023b, s.87,154, 25, 88, 89, 131).

Görsel 1 (s.87)	Görsel 2 (s.154)	Görsel 3 (s.25)
Görsel 4 (s.88)	Görsel 5 (s.89)	Görsel 6 (s.131)

Şekil 4. 34. Beşinci sınıf SBDK’ında yardımseverlik kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

8. Sevgi

5.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında sevgi kök değeri 9, *görsellerde* ise 6 olmak üzere toplamda 15 kez geçmektedir (Tablo 4.28) ve tüm değerler içerisindeki oranı %4,3’dür (Tablo 4.19).

Tablo 4. 28. Beşinci sınıf SBDK’ında sevgi kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	0	5	0	2	0	0	2	9
Görsel	2	2	0	1	1	0	0	6
Toplam	2	7	0	3	1	0	2	15

Sevgi kök değeri en fazla (f=7) “Kültür ve Miras” öğrenme alanında ve “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” başlıklı 2. Ünite de geçmiştir. Sosyal Bilgiler ders programında bu öğrenme alanında öğrencilerde Türkçeyi güzel kullanma, estetik ve kültürel mirasa duyarlılık değerlerinin oluşması planlanmış ve bu veri ile uyumlu olduğu değerlendirilmiştir. Sevgi kök değerinden üçüncü, altıncı ünite de ve birinci, beşinci ünite de *metin* kısmında, yedinci ünite de *görsel* kısımda hiç bahsedilmemiştir (f=0). Aşağıda *sevgi* kök değerinin 5.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“Ailemle farklı ülkelere seyahat etmeyi seviyorum” (MEB, 2023b, s.179).

“Teknoloji hayatımızı birçok alanda kolaylaştırdı. Dünyanın neresinde olursa olsun sevdiklerimizle iletişim kurabiliyoruz” (MEB, 2023b, s.96).

“Evimize gelen misafirlerimizi en iyi şekilde ağırlamaya çalışırız. Onlara ikramlarda bulunuruz” (MEB, 2023b, s.58).

“Türkülerin her birinin bir hikâyesi vardır. Göç, askerlik, sevgi, hasret gibi pek çok konu türküye dönüşmüştür” (MEB, 2023b, s.54).

“Akşam oturmaları dediğimiz bir güzellik vardı. Çocuklar oyunlar oynar, büyükler demli çay kıvamında sıcak sohbetler ederdi” (MEB, 2023b, s.98).

Kitapta “Çay” adlı *şiiirde* sevgi kök değerinden muhabbet olarak bahsedilmiştir (MEB, 2023b, s.59).

Çay

Kimi onda kimi bunda tat bulur
Bizim keyfimiz de çay ile olur
Bu çay muhabbetten rengini alır
Ama tadı veren duman diyorlar
Çorba bitsin çaylar nerde diyoruz
Devadır bu çaylar derde diyoruz
Çok fazla içmek de istemiyoruz
Bir günde kırk bardak filan diyorlar

Serdar Tuncer

Şekil 4. 35. Beşinci sınıf SBDK’ında sevgi kök değeriyle ilgili şiir

7.Ünitenin *ünite değerlendirme* soruları kısmında sevgi kök değeri şu şekilde yansıtılmıştır (MEB, 2023b, s.190).

5. Bir turist gezerken o ülkenin insanlarını ve kültürünü de tanır. Turizm sayesinde insanlar birbirini tanır, karşılıklı olarak birbirlerine sevgi ve saygı duyarlar.

Buna göre turizmin yararları arasında;

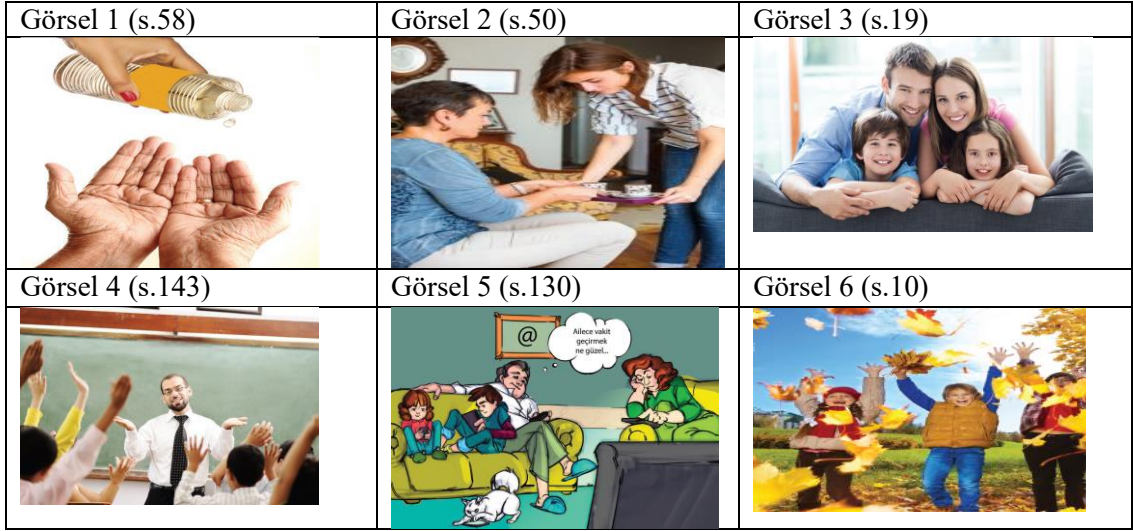
I. Ülkeler arası dostluk köprülerinin kurulması
II. Ön yargıların ortadan kalkması
III. Devletler arası yakınlaşma ve işbirliğinin gelişmesi

durumlarından hangileri gösterilebilir?

A) I ve II B) II ve III C) I ve III D) I,II ve III

Şekil 4. 36. Beşinci sınıf SBDK’ında sevgi kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu

Sevgi kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1 ve 2’de sevdiklerimize kolonya ve kahve ikramı; Görsel 3’te anne – baba, Görsel 4’de ise öğretmen üzerinden çocuklara yönelik sevgileri; Görsel 5’de teknolojinin sevgiyi azalttığı; Görsel 6’da ise sevinçli çocuklar üzerinden sevgi kök değerinin görselleştirildiği değerlendirilmiştir (MEB, 2023b, s.58, 50, 19, 143, 130,10).

Şekil 4. 37. Beşinci sınıf SBDK’ında sevgi kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

9. Dostluk

5.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında dostluk kök değeri 10, *görsellerde* ise 4 olmak üzere toplamda 14 kez geçmektedir (Tablo 4.28) ve tüm değerler içerisindeki oranı %4,0’dür (Tablo 4.19).

Tablo 4. 29. Beşinci sınıf SBDK’ında dostluk kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	0	2	0	3	0	0	5	10
Görsel	0	1	0	1	0	0	2	4
Toplam	0	3	0	4	0	0	7	14

Dostluk kök değeri en fazla (f=7), “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında ve “Küresel Etkileşim” başlıklı 7.Ünitede yer almıştır. Farklı ülke insanların yakından tanınması Sosyal Bilgiler dersi programında öngörülmüştür (MEB, 2018) ve bu veriyle uyumludur. Dostluk kök değeri; birinci, üçüncü, beşinci ve altıncı ünitelerde hiçbir şekilde bahsedilmemiştir (f=0). Aşağıda *dostluk* kök değerinin 5.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“İnsanları bir araya getiren bayramlar birlik ve beraberliğimizi güçlendirir. Dostluk ilişkilerini geliştirir, hoşgörü ve yardımlaşmayı artırır” (MEB, 2023b, s.50).

“Farklı diller konuşmamıza, bambaşka kültürlere sahip olmamıza rağmen Erdem’le çok iyi anlaştık” (MEB, 2023b, s.179).

“Zamanını ekranlar karşısında geçiren bireylerin aileleriyle, arkadaşlarıyla iletişimleri giderek azalmaktadır” (MEB, 2023b, s.96).

Yapılan *etkinlikte* aşağıdaki görsel tam sayfa olarak verilmiş ve öğrencilere “Karikatürde teknoloji kullanımı ile ilgili neler vurgulanmaktadır?” (MEB, 2023b, s.97) sorusu sorulmuştur. Karikatürde teknolojinin iletişimi, arkadaşlığı ve dostluğu bitirecek duruma geldiği resmedilmiştir.

Şekil 4. 38. Teknolojinin dostluğa ve arkadaşlığa olan olumsuz etkisi

Öğrencilere *bilgi kutucuğunda* iki çocuk hakkında kısa bilgi verildikten sonra “Farklı kültürlere sahip bu iki çocuk hangi yolla tanışmış ve arkadaş olmuştur? Söyleyiniz?” (MEB, 2023b, s.179) sorusu ile dostluk kök değerine arkadaşlık üzerinden yer verildiği değerlendirilmiştir. *Genel ağ haberlerinde* ise “Meis Belediye Başkanının Açıklamaları” (MEB, 2023b, s.180) ve “Rize’nin Çamlıhemşin ilçesi Şenyuva köylüleri, komşuluk ilişkilerinin bozulacağı gerekçesiyle Sal yaylasına televizyon sokmadı” (MEB, 2023b, s.98) haberlerine yer verilmiştir. 7. Ünitenin *ünite değerlendirme* kısmında dostluk kök değeri ile ilgili şu sorular sorulmuştur (MEB, 2023b, s.190).

3. Günümüzde üretilen ürünlerin bir ülkeden başka bir ülkeye taşınması çok daha hızlı ve güvenli hâle gelmiştir.

Bunun nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Ticaretle uğraşanların artması
- B) Ulaşım araçlarının artması
- C) Ülkeler arası dostluğun gelişmesi
- D) Ülkelerin ihtiyaçlarının azalması

Şekil 4. 39. Beşinci sınıf SBDK’ında dostluk kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu

Dostluk kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1’de oyun oynayan iki arkadaş; Görsel 2’de uluslararası etkinliklerin kurduğu dostluk köprüleri; Görsel 3’te geçmişteki dost sofralarının minyatür sanatına yansımaları üzerinden dostluk kök değerinin anlatılmaya çalışıldığı belirlenmiştir (MEB, 2023b, s.179, 180, 57, 97).

Şekil 4. 40. Beşinci sınıf SBDK’ında dostluk kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

10. Sabır

5.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında sabır kök değeri 4, *görsellerde* ise 2 olmak üzere toplamda 6 kez geçmektedir (Tablo 4.28) ve tüm değerler içerisindeki oranı %1,7’dir (Tablo 4.19).

Tablo 4. 30. Beşinci sınıf SBDK’ında sabır kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	0	1	0	3	0	0	0	4
Görsel	1	1	0	0	0	0	0	2
Toplam	1	2	0	3	0	0	0	6

Sabır kök değerine en fazla (f=3) “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında ve “Teknoloji ve Yaşam” başlıklı 4 üniteye yer almıştır. Üçüncü, beşinci, altıncı ve yedinci üniteler ile birinci ünitenin *metin*, dördüncü ünitenin de *görsel* kısımlarında sabır kök değeri hiçbir şekilde bahsedilmemiştir (f=0).

Saygı kök değeri, kültürel özelliklerimizin anlatıldığı *düz metin* içerisinde geçmektedir. “Hereke halısının dokunması büyük bir sabır ve özveri gerektirir. Boyutuna göre değişmekle birlikte dokunması bazen yıllar sürmektedir” (MEB, 2023b, s.51) denilerek sabır kök değerinden bahsedilmiştir. Sabır kök değerinin geçtiği bir diğer yer ise *bilgi kutucuğunda* yer almıştır ve bilgi kutucuğunda bilim insanlarının sabırlı olması gerektiği belirtilmiştir (MEB, 2023b, s.115). Sabır kök değerinin yansıtıldığı bir diğer yer ise *ünite değerlendirme* soruları içerisinde ve

“Aşağıdaki ifadelerden hangileri mucitlerin ve bilim insanlarının ortak özellikleridir? İşaretleyiniz” sorusuna öğrencilerden “sabırlıdır” şıkkını işaretlemeleri beklenmiştir (MEB, 2023b, s.117).

Dostluk kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Kültürel özelliklerin anlatıldığı sayfada, halı ve kilim dokumanın çok büyük bir sabır gerektirdiğinde bahsedilerek aşağıdaki iki görsele yer verilmiştir (MEB, 2023b, s.115, 155).

Şekil 4. 41. Beşinci sınıf SBDK’ında sabır kök değeriyle ilgili görsel

4.2.3. Altıncı sınıf ders kitabının kök değerler açısından incelenmesi

Aşağıdaki tabloda 6.sınıf SBDK’nın metinlerinde ve görsellerinde geçen kök değerlere ilişkin rakamsal bilgiler bulunmaktadır (Tablo 4.31).

Tablo 4. 31. Altıncı sınıf SBDK metin ve görsellerinde geçen kök değer sayıları

6.sınıf SBDK	METİN		GÖRSEL		TOPLAM	
	(f)	%	(f)	%	(f)	%
Kök Değerler						
Vatanseverlik	118	34,8	52	39,4	170	36,1
Sorumluluk	58	17,1	21	15,9	79	16,8
Saygı	37	10,9	19	14,4	56	11,9
Yardımscverlik	34	10,0	10	7,6	44	9,3
Adalet	32	9,4	7	5,3	39	8,3
Özdenetim	23	6,8	8	6,1	31	6,6
Dürüstlük	14	4,1	3	2,3	17	3,6
Dostluk	13	3,8	4	3,0	17	3,6
Sevgi	6	1,8	7	5,3	13	2,8
Sabır	4	1,2	1	0,8	5	1,1
Toplam	339	100,0	132	100,0	471	100,0

Altıncı sınıf SBDK’ında 471 kez geçtiği belirlenen kök değerler incelendiğinde; (1) vatanseverlik, (2) sorumluluk, (3) saygı, (4) yardımseverlik, (5) adalet, (6) özdenetim, (7) dürüstlük, (8) dostluk, (9) sevgi ve (10) sabır kök değerinin sıralandığı belirlenmiştir. Tüm kök değerler açısından toplamda vatanseverlik, sorumluluk, saygı ve yardımseverlik kök değerlerinin toplama oranı %74’dür. Bu, 6.sınıf SBDK’nın metin ve görsellerinde büyük oranda bu dört kök değerini tekrar ettiği anlamına gelmektedir. Kalan diğer 6 kök değerlerin (adalet, özdenetim, dürüstlük, sevgi, dostluk ve sabır) kitabın metin ve görsellerine yansıma oranı ise %26’dır.

Toplamda tüm kök değerlerin kitaptaki *metinlerde* geçme sıklığı 339’dur. Vatanseverlik, sorumluluk, saygı ve yardımseverlik kök değerlerinin 6.sınıf SBDK’ı *metinlerinde* geçme sıklığı toplama göre oranı ise %72,9’dur. Kalan diğer 6 kök değerini (adalet, özdenetim, dürüstlük, dostluk, sevgi ve sabır) kitabın *metinlerinde* geçme sıklığı toplama göre %27,1’dir.

Kök değerlerin kitaptaki *görsellerde* geçme sıklığı ise 132’dır. Vatanseverlik, sorumluluk, saygı ve yardımseverlik kök değerlerinin 6.sınıf SBDK’ındaki *görsellerde* geçme sıklığının toplama göre oranı %77,3’tür. Kalan diğer 6 değerini (adalet, özdenetim, dürüstlük, dostluk, sevgi ve sabır) kitabın *görsellerinde* geçme sıklığı toplama göre %30,3’tür. Dolayısıyla 6.sınıf SBDK’ında vatanseverlik, sorumluluk, saygı ve yardımseverlik kök değerlerinin ağırlıklı olarak bulunduğu belirtilebilir.

Aşağıdaki tabloda 6.sınıf SBDK’ında yer alan kök değerlerin ünitelere göre frekans ve yüzdeleri verilmiştir (Tablo 4.32).

Tablo 4. 32. Altıncı sınıf SBDK’ındaki kök değerlerin ünitelere göre sayıları

Kök Değerler	Ünite 1		Ünite 2		Ünite 3		Ünite 4		Ünite 5		Ünite 6		Ünite 7	
	(f)	%	(f)	%	(f)	%	(f)	%	(f)	%	(f)	%	(f)	%
Adalet	6	6,4	3	2,7	0	0,0	2	5,9	0	0,0	28	27,5	0	0,0
Dostluk	8	8,5	1	0,9	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	8	11,4
Dürüstlük	1	1,1	1	0,9	0	0,0	11	32,4	0	0,0	0	0,0	4	5,7
Özdenetim	1	1,1	0	0,0	10	66,7	5	14,7	13	30,2	2	2,0	0	0,0
Sabır	1	1,1	2	1,8	0	0,0	0	0,0	2	4,7	0	0,0	0	0,0
Saygı	14	14,9	15	13,3	0	0,0	3	8,8	2	4,7	10	9,8	0	0,0
Sevgi	9	9,6	2	1,8	1	6,7	2	5,9	4	9,3	9	8,8	0	0,0
Sorumluluk	21	22,3	26	23,0	2	13,3	6	17,6	13	30,2	27	26,5	15	21,4
Vatanseverlik	17	18,1	50	44,2	2	13,3	5	14,7	8	18,6	20	19,6	26	37,1
Yardımseverlik	16	17,0	13	11,5	0	0,0	0	0,0	1	2,3	6	5,9	17	24,3
Toplam	94	100	113	100	15	100	34	100	43	100	102	100	70	100

6.sınıf SBDK’ında en fazla kök değer 1.Ünite olan “Biz ve Değerlerimiz” ünitesinde ve “Birey ve Toplum” öğrenme alanında (f=94) ve en az kök değer ise 3.Ünite olan “Yeryüzünde Yaşam” ünitesi ve “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında bulunmaktadır (f=15).

“Birey ve Toplum” öğrenme alanı içerisinde yer alan ve “Biz ve Değerlerimiz” başlıklı 1. Ünite en fazla yer alan kök değer sorumluluktur (f=21). Bu öğrenme alanında kazanılması öngörülen kök değer yardımseverlik olduğu Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında öngörülmüştür. “Kültür ve Miras” öğrenme alanı içerisinde yer alan ve “Tarihe Yolculuk” başlıklı 2. Ünite en fazla yer alan kök değer vatanseverliktir (f=50). Bu ünite ve öğrenme alanında öngörülen kazanım ise kültürel mirasa duyarlılık olduğu Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında belirtilmiştir. “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında yer alan ve 3. Ünite olan “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinde en fazla yer alan kök değer özdenetimdir (f=10). 3.Ünite doğal çevreye duyarlılık değeriyle mekân algılama gibi becerilerin öğrenciler tarafından edinilmesi Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında ifade edilmiştir. “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında ve “Bilim ve Teknoloji Hayatımızda” başlıklı 4. Ünite en çok geçen kök değer dürüstlüktür (f=11). Bu ünite ve öğrenme alanında öngörülen bilimsellik değeri olduğu Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında belirtilmiştir. Bu veri ile Sosyal Bilgiler dersi öğretim programıyla uyumlu olduğu belirtilebilir. “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenim alanında ve “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” başlıklı 5. Ünite en çok yer

alan kök değer sorumluluk ve özdenetimdir (f=13). Bu öğrenme alanı işlenirken sorumluluk ve özdenetim değerlerin öğrenciler tarafından edinilmesi gerektiği Sosyal Bilgiler ders öğretim programında belirtilmiştir. “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında ve “Yönetime Katılıyorum” başlıklı 6. Ünite en fazla geçen kök değerler adalettir (f=28) ve sorumluluktur (f=27). Sosyal Bilgiler ders programında bu öğrenme alanı işlenirken eşitlik değeriyle eleştirel düşünme değerleri üzerinde durulacağı ifade edilmiştir. “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında ve “Uluslararası İlişkilerimiz” başlıklı 7. Ünite en çok yer alan kök değer saygı (f=15) olmuştur. Sosyal Bilgiler ders programında bu öğrenme alanında kültürel mirasa duyarlılık değerlerin öğrencide kazandırılması amaçlandığı belirtilmiştir. Bu veri ile Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında planlanan uyumlu olduğu belirtilebilir. 6.sınıf SBDK’ında belirlenen kök değerlerin, Millî Eğitim Bakanlığı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında (MEB, 2018) öğrenme alanlarından “Birey ve Toplum” hariç genel itibariyle uyumlu olduğu belirtilebilir.

Aşağıdaki başlıklarda 6.SBDK’nın metinlerinde geçen 10 kök değerinin tekrar etme sıklığı sayıca yüksek olandan düşük olana göre sıralanmış ve bahse konu kök değerinin 6.sınıf SBDK’nın metin ve görsellerine nasıl yansıtıldığının örneklerine yer verilmiştir.

1. Vatanseverlik

6.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında vatanseverlik kök değeri 118, *görsellerde* ise 52 olmak üzere toplamda 170 kez geçmektedir (Tablo 4.33) ve tüm değerler içerisindeki oranı %36,1’dir (Tablo 4.31).

Tablo 4. 33. Altıncı sınıf SBDK’ında vatanseverlik kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1 (f)	Ünite 2 (f)	Ünite 3 (f)	Ünite 4 (f)	Ünite 5 (f)	Ünite 6 (f)	Ünite 7 (f)	Toplam (f)
Metin	12	50	2	5	8	20	21	118
Görsel	9	25	0	0	3	9	6	52
Toplam	21	75	2	5	11	29	27	170

Vatanseverlik kök değeri en fazla (f=75), “Kültür ve Miras” öğrenme alanında ve “Tarihe Yolculuk” başlıklı 2.Ünite geçmiştir. Bu öğrenim alanında ve ünite, vatanseverlik değerine vurgu yapılması Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında da geçmektedir (MEB, 2018). Vatanseverlik kök değeri her ünite

geçmektedir ancak üçüncü ve dördüncü ünitenin görsellerine (f=0) hiç yansımadağı anlaşılmaktadır. Ayrıca üçüncü (f=2) ve dördüncü (f=5) ünitelerde vatanseverlik kök değerine çok az yer verilmiştir. Aşağıda vatanseverlik kök değerinin 6.sınıf SBDK'ına yansımadağına ilişkin örneklere yer verilmiştir.

“Devlet adamları ile halkın karşılıklı görevlerinden, vatan sevgisinden, yaşam tarzlarından, sanat anlayışları ve geleneklerinden bahsedilmiştir” (MEB, 2023c, s.56).

“Türk toplumu olarak kültürel özelliklerimiz yani millî kültürümüz bizim millî kimliğimizdir” (MEB, 2023c, s.17).

“Türk milleti dünya tarihine damgasını vurmuş şanlı bir millettir” (MEB, 2023c, s.22)

“Türkler kendi zengin kültür ve medeniyetlerini İslamiyet ile harmanlayarak Türk-İslam medeniyetini oluşturdular” (MEB, 2023c, s.75).

“Ülkemiz gerek yer altı gerekse yer üstü kaynakları bakımından zengin bir ülkedir” (MEB, 2023c, s.122).

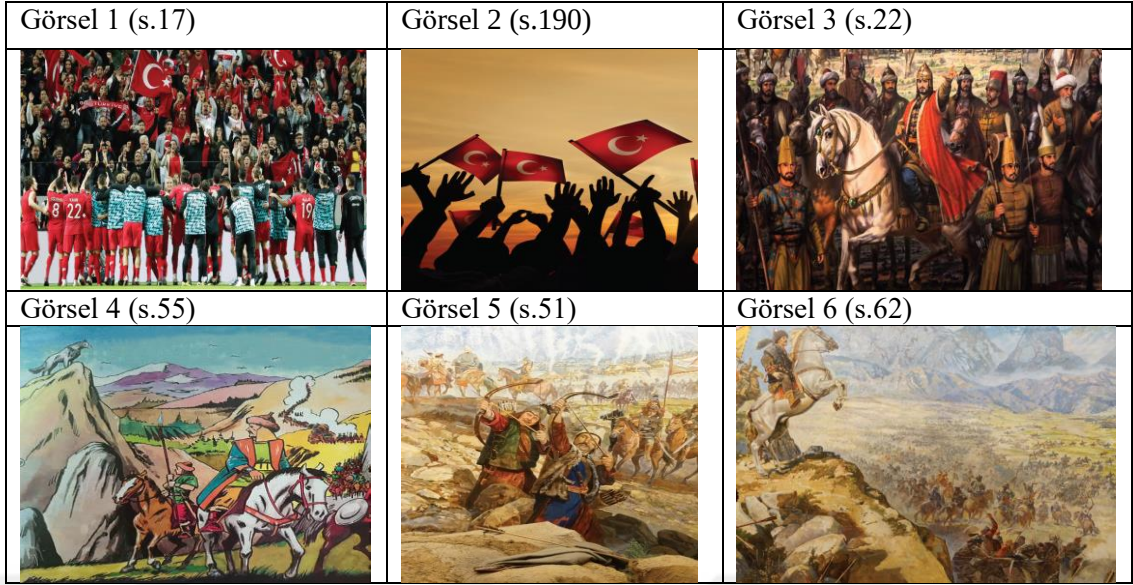
Kitaptaki etkinliklerde öğrencilere çeşitli sorular sorularak vatanseverlik kök değeri ile ilgili bilinç oluşması sağlanmaya çalışılmıştır. Örneğin “Millî takımlarımızın galibiyetlerinde millet olarak duyduğumuz ortak sevinci, millî birlik ve beraberlik açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?” (MEB, 2023c, s. 17), “Ordu-millet anlayışının Türk devletlerine askerî açıdan katkıları nelerdir?” (MEB, 2023c, s.75) ve “26 Ağustos 1071, Türklerin Anadolu'ya geliş tarihi değil; Türklerin Anadolu'ya hâkim oluş tarihidir ifadesinden yola çıkarak Anadolu'yu yurt edinme süreci ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?” (MEB, 2023c, s.82) gibi sorularla öğrencilerin vatanseverlik kök değeri hakkında farkındalık kazanmaları istenmiştir. Ayrıca aşağıdaki afişleri öğrencilerin inceleyerek Türkçenin toplumsal birlik oluşturmadağı rolü üzerine bir kompozisyon yazmaları istenmiştir (MEB, 2023c, s.21).

Şekil 4. 42. Türkçeye sahip çıkmakla ilgili afişler

Bilgi kutucuğunda başarılı olmuş kişilerden (Ferya Özel, Gizem Girişmen ve Yasemin Adar gibi) örnekler verilerek vatanseverlik kök değerinden bahsedilmek istenmiştir (MEB, 2023c, s.217). Bir başka *bilgi kutucuğunda* ise “Kök Türklere Ait Ergenekon Destanı” (MEB, 2023c, s. 55) metnine yer verilmiştir. “Yerli Otomobil İçin Beş Firma” (MEB, 2023c, s.140), “Dünyanın Beklediği Gözlemevi Erzurum’da!” (MEB, 2023c, s.141), “Manş Denizi’ni yüzerek geçen ilk Türk Kadın” (MEB, 2023c, s.220) ve “Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY)!” (MEB, 2023c, s.232) gibi *genel ağ haberleri* üzerinden vatanseverlik kök değerine yer verilmiştir. *Ünite değerlendirme* sorularında öğrencilere vatanseverlik kök değeriyle ilgili sorular sorulmuştur. Örneğin; “Vatandaşlık görevi olan vergilerimizi düzenli olarak vermediğimizde ne tür sorunlarla karşılaşabiliriz?” (MEB, 2023c, s.187) ve “Millî kültürümüzün popüler kültürden olumsuz yönde etkilenmesini önlemek için bize düşen görevler nelerdir? (MEB, 2023c, s.256) gibi sorular sorulmuş ve öğrencilerden cevaplar istenmiştir.

Vatanseverlik kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1’de “Millî takımlarımızın galibiyetlerinde millet olarak duyduğumuz ortak sevinci, millî birlik ve beraberlik” Görsel 2’de “Türk Bayrakları”, Görsel 3’de “Fatih Sultan Mehmet Han’ın İstanbul’a girişi”, Görsel 4’de “Ergenekon Destanı”, Görsel 5’de “Oğuz Kaan Destanı”, Görsel 6’da ise “Türeyiş Destanı” görselleri üzerinden vatanseverlik kök değerinden bahsedildiği belirlenmiştir (MEB, 2023c, s. 17, 190, 22, 55, 51, 62).

Şekil 4. 43. Altıncı sınıf SBDK’ında vatanseverlik kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

2.Sorumluluk

6.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında sorumluluk kök değeri 58, *görsellerde* ise 21 olmak üzere toplamda 79 kez geçmektedir (Tablo 4.34) ve tüm değerler içerisindeki oranı %16,8’dir (Tablo 4.31).

Tablo 4. 34. Altıncı sınıf SBDK’ında sorumluluk kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	12	1	2	6	10	18	9	58
Görsel	4	1	1	2	4	9	0	21
Toplam	16	2	3	8	14	27	9	79

Sorumluluk kök değerinden en fazla (f=27), “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında ve “Yönetime Katılıyorum” başlıklı 6.Ünitede bahsedilmiştir. Bu öğrenim alanında ve ünite, sorumluluk değerine vurgu yapılması Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında da geçmektedir (MEB, 2018). Her ünite, sorumluluk kök değerinden bahsedilmekle birlikte, ikinci (f=2) ve üçüncü (f=3) ünite, daha az geçmiş ve yedinci ünitenin görsellerinde ise sorumluluk kök değerine hiç yer verilmemiştir (f=0). Aşağıda *sorumluluk* kök değerinin 6.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklere yer verilmiştir.

“Kişi başkalarının haklarını ve özgürlüğünü dikkate alarak sorumlu davranmalıdır” (MEB, 2023c, s.39).

“Azra ve Yaren, Sosyal Bilgiler dersinde öğrenecekleri konu için Türkiye Cumhuriyeti’nin etkin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının neler olduğunu, bunların nasıl güvence altına alındığını araştırdılar” (MEB, 2023c, s.214).

“Kanunlara uyma, başkalarının haklarına saygılı olma, üzerine düşen sorumlulukları zamanında ve en iyi şekilde yerine getirme her vatandaşın uyması gereken temel kurallardır” (MEB, 2023c, s.215).

“Demokratik toplumda insanlar sosyal yaşam içerisinde birbirleriyle olan ilişkilerinde hak ve sorumluluk ilkelerine dikkat eder” (MEB, 2023c, s.209).

“Devlet, temel hak ve özgürlüklerin korunması konusunda kendi üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmekle beraber, Türk vatandaşlarına da bu konuda çeşitli ödevler yüklemiştir” (MEB, 2023c, s.213).

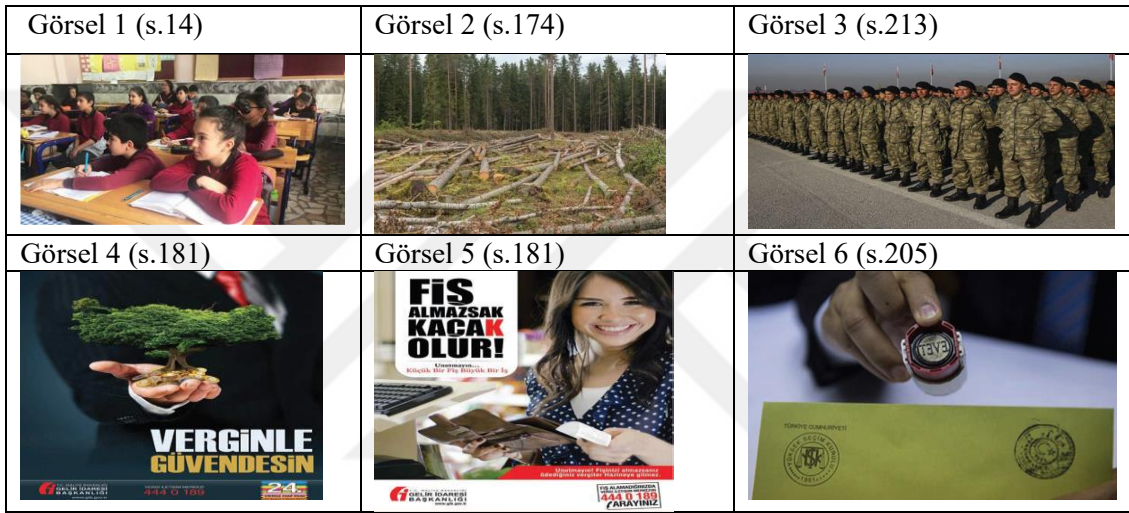
“Vergi vermek bir vatandaşlık görevidir” (MEB, 2023c, s.181).

“Nitekim toplum hayatı sorumluluklarımızı yerine getirmeyi gerektirir” (MEB, 2023c, s.212).

Sorumluk kök değeri, etkinliklerde yer bulmuştur. Örneğin; “Rolleri değiştikçe Hüseyin Bey’in sorumluluklarının da değişmesiyle ilgili neler söyleyebilirsiniz?” (MEB, 2023c, s.15), “Hak, özgürlük ve sorumluluk kavramlarının komşuluk ilişkilerindeki yeri ve önemi hakkında neler söyleyebilirsiniz?” (MEB, 2023c, s.39) ve “Hak ve sorumluluklarımızdan hangileri sizin için önceliklidir? Nedenleriyle tartışınız” (MEB, 2023c, s.213) gibi öğrencilere sorular sorularak sorumluluk kök değerini benimsemeleri istenmiştir. ‘Kayseri Millî Eğitim Müdürlüğü “Millî Üretelim Bilinçli Tüketelim Projesi” (MEB, 2023c, s.240). “Gösteri Ses Getirdi, Yol Genişletildi!” (MEB, 2023c, s.207) gibi genel ağ haberleri üzerinden sorumluluk kök değeri bahsedilmiştir. Ünite Değerlendirme sorularında sorumluluk kök değeri ile ilgili sorular sorulmuştur. Örneğin ünite değerlendirme sorusu ile öğrencilere “TBMM’nin yetki ve sorumluluklarının neler olduğunu yazınız” (MEB, 2023c, s.215); “Korsan ürünlerin topluma ve devlete olan zararlarını yazınız” (MEB, 2023c, s.156); “Vatandaşlık görevi olan vergilerimizi düzenli olarak

vermediğimizde ne tür sorunlarla karşılaşabiliriz?” (MEB, 2023c, s.188) gibi açık uçlu sorular sorulmuştur.

Vatanseverlik kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1’de eğitim - öğretim sorumluluğuna, Görsel 2’de doğal çevreye yönelik sorumluluğa; Görsel 3’de vatani görevi yerine getirme sorumluluğuna; Görsel 4’de veri verme sorumluluğuna, Görsel 5’de fiş alma sorumluluğuna ve Görsel 6’da ise yönetime katılma sorumluluğuna değinildiği belirlenmiştir (MEB, 2023c, s.14, 174, 213, 181, 205).

Şekil 4. 44. Altıncı sınıf SBDK’ında sorumluluk kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

3. Saygı

6.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında saygı kök değeri 37, *görsellerde* ise 19 olmak üzere toplamda 56 kez geçmektedir (Tablo 4.35) ve tüm değerler içerisindeki oranı %%11,9’dır (Tablo 4.31).

Tablo 4. 35. Altıncı sınıf SBDK’ında saygı kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	12	10	0	3	2	10	0	37
Görsel	3	9	0	0	1	4	2	19
Toplam	15	19	0	3	3	14	2	56

Saygı kök değeri en fazla (f=19), “Kültür ve Miras” öğrenme alanında ve “Tarihe Yolculuk” başlıklı 2.Ünitede bulunmaktadır. Bu öğrenme alanında ve ünite, kültürel mirasa duyarlılık değerinin öğrenciye benimsetilmesi gerektiği

Sosyal Bilgiler ders programında belirtilmektedir (MEB, 2018). Saygı kök değerine, üçüncü ünite ve dördüncü ünitenin görsellerinde hiç yer verilmemiştir (f=0). Aşağıda saygı kök değerinin 6.sınıf SBDK'ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“Toplumda oluşmuş kalıp yargılar, toplumdaki farklı cinsiyet, sosyoekonomik gruplara karşı olabileceği gibi farklı etnik, dinî gruplara karşı da olabilir (MEB, 2023c, s.27).

“Milletimiz tarih boyunca kurduğu devletlerin bünyesinde farklı dinleri, mezhepleri ve etnik kökenleri barındırmıştır” (MEB, 2023c, s.31).

“Farklılıklarımız birbirimizi tamamlayan zenginliklerimizdir” (MEB, 2023c, s.32).

“İnsanların akarsu, göl ve denizlere bıraktıkları kirli atık suları ve atık maddeler bu sulara yaşayan canlıların yok olmasına neden olmaktadır” (MEB, 2023c, 173).

“Toplum hayatı diğerlerinin haklarına saygıyı gerektirir (MEB, 2023c, 212).

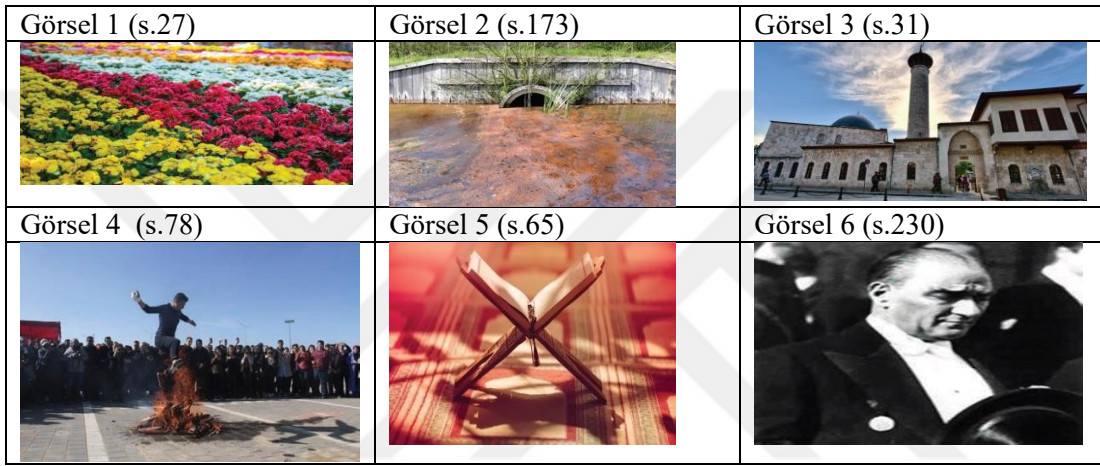
“Kanunlara uyma, başkalarının haklarına saygılı olma, üzerine düşen sorumlulukları zamanında ve en iyi şekilde yerine getirme her vatandaşın uyması gereken temel kurallardır” (MEB, 2023c, 215). 226

“İslâmiyet öncesi Türk toplum hayatının ve yönetim anlayışının bir yansıması olarak kadının saygın ve etkin rolü İslamiyet sonrasında da devam etmiştir” (MEB, 2023c, 218).

6.sınıf SBDK'ındaki etkinliklerde saygı kök değerine yer verilmiştir. Örneğin, “Ülkemizi bir çiçek bahçesine benzetebilir miyiz? Bahçeyi toplumu oluşturan farklılıklar bütünü olarak düşünürsek neler söyleyebiliriz?” (MEB, 2023c, s.27) ve “Günümüzde insanların dinî, etnik ve mezhep ayrımı yapmadan bir arada barış ve huzur içinde yaşaması için gerekli olan hususlar nelerdir?” (MEB, 2023c, s.31) gibi sorularıyla saygı kök değeri ile ilgili öğrencilerde farkındalık oluşması istenmiştir. 6.sınıf SBDK'ındaki Ünite Değerlendirme alıştırmalarda da saygıyla ilgili sorulara yer verilmiştir. Örneğin, “... farklılıklara saygının önündeki en büyük engeldir” boşluk doldurma sorusunda öğrencilerin boşluğa önyargı kelimesini yazmaları; “... bizi bir araya getirip ortak duygularda buluşmamızı sağlar” ifadesindeki boşluğa ise

saygı kelimesini yazmaları beklenmiştir (MEB, 2023c, s.43). “Yaşamdan Bir Öykü” (MEB, 2023c, 29) gibi *genel ağ haberinde* de saygı kök değerinden bahsedilmiştir.

Saygı kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1’de “Çiçeklerdeki farklılık güzelliştir” anlatımı üzerinden farklılıklara saygı duyma”, Görsel 2’de “Çevreye saygı”, Görsel 3’de, “Farklı inançlara saygı”, Görsel 4’de “Geleneklere saygı”, Görsel 5’de “İnancın kutsal gördüğüne saygı”, Görsel 6’da “Kurucu lider Atatürk’e saygı” temalarına 6.sınıf SBDK’ında yer verilerek saygı kök değeri yansıtıldığı değerlendirilmiştir (MEB, 2023c, s. 27, 173, 31, 78, 65, 230).

Şekil 4. 45. Altıncı sınıf SBDK’ında saygı kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

4. Yardımseverlik

6.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında yardımseverlik kök değeri 34, *görsellerde* ise 10 olmak üzere toplamda 44 kez geçmektedir (Tablo 4.36) ve tüm değerler içerisindeki oranı %%9,3’dür (Tablo 4.31).

Tablo 4. 36. Altıncı sınıf SBDK’ında yardımseverlik kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	13	4	0	0	0	2	15	34
Görsel	5	0	0	0	0	0	5	10
Toplam	18	4	0	0	0	2	20	44

Yardımseverlik kök değeri en fazla (f=20), “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında ve “Uluslararası İlişkilerimiz” başlıklı 7.Ünitede yer almıştır. Yardımseverlik kök değeri, üçüncü, dördüncü ve beşinci ünitelerde ve ayrıca ikinci ve altıncı ünitenin görsellerinde hiç geçmemiştir (f=0). Bahse konu değer, birinci

ve yedinci ünitelerde yoğunluklu olarak bahsedildiği anlaşılmaktadır. Sosyal Bilgiler ders programında bu öğrenme alanı işlenirken dayanışma ve yardımseverlik gibi değerlerin öğrencide pekişmesi istenmiştir (MEB, 2018). Aşağıda yardımseverlik kök değerinin 6.sınıf SBDK'ına yansımalarına ilişkin örneklere yer verilmiştir.

“Çevremizde bulunan yardıma muhtaç kişilere yardım etmek ve destek olmak, dinimiz tarafından bize yüklenen bir görevdir” (MEB, 2023c, s.19).

“Yardımlaşma ve dayanışma, hayatımızın vazgeçilmez değerleridir” (MEB, 2023c, s.33).

“Türkler tarih boyunca yardımlaşma ve dayanışmanın en güzel örneklerini sergilemişlerdir” (MEB, 2023c, s.34).

“Ücretsiz aranabilen Alo 144 Sosyal Yardım Hattı ile sosyal yardıma ihtiyacı olan vatandaşlarımıza profesyonel destek sağlanmaktadır” (MEB, 2023c, s.37).

Yapılan etkinliklerde yardımseverlik kök değerine yer verilmiştir. Örneğin; “Toplumda yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamada vakıf kültürünün önemini araştırınız” (MEB, 2023c, s.34) ve “Sadaka taşlarına para bırakan ve buradan para alan kişilerin duyguları hakkında neler söyleyebilirsiniz?” (MEB, 2023c, s.35) denilerek yardımlaşma kök değerinin pekişmesi sağlanmıştır. *Bilgi kutucuğunda* “Kızılay”, “Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı”, “Türk Silahlı Kuvvetleri Mehmetçik Vakfı” ve “Darüşşafaka” hakkında bilgi verilerek sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyen kurum ve kuruluşların bazılarına örnekler verilmiştir (MEB, 2023c, s.37). “Asalet ve Merhametin Simgesi Sadaka Taşları!” (MEB, 2023c, s.35), “Tarihin Büyük İnsani Yardım Kampanyası!”(MEB, 2023c, s.36), “Öğrencilerin Simit Parası İhtiyaç Sahiplerini Sevindiriyor!”(MEB, 2023c, s.38), “Türkiye, 4 Milyon Mülteciye Kucak Açtı”(MEB, 2023c, s.241) gibi *genel ağ haberlerinde* yardımseverlik kök değerinden bahsedilmiştir. *Ünite değerlendirme* sorularında ise “... ihtiyaç sahiplerinin yiyecek, giyecek, yakacak, tedavi, ilaç vb. ihtiyaçlarının karşılıksız temin edilmesidir” (MEB, 2023c, s.43) cümlesindeki boşluğa “sosyal yardımlaşma” kavramının getirilmesi öğrenciden beklenmiştir. Bir başka soruda ise “Sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın

toplumumuzdaki önemi nedir? Yazınız” (MEB, 2023c, s.44) şeklinde açık uçlu sorular sorularak yardımseverlik kök değeri üzerinde durulmuştur.

Yardımseverlik kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1’de Afganistan’da yardım eden Türk askeri; Görsel 2’de Afrika’da yardım yapan STK; Görsel 3’de Kayseri’de imece usulü mantı yapımı; Görsel 4’de Suriyeli mülteci kampı; Görsel 5’de yardım kuruluşlarından Kızılay ve Görsel 6’da ise sadaka taşı görüntüleriyle yardımseverlik kök değeri yansıtılmak istendiği değerlendirilmiştir (MEB, 2023c, s.244, 241, 33, 235, 37, 35).

Şekil 4. 46. Altıncı sınıf SBDK’ında yardımseverlik kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

5. Adalet

6.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında vatanseverlik kök değeri 32, *görsellerde* ise 7 olmak üzere toplamda 39 kez geçmektedir (Tablo 4.37) ve tüm değerler içerisindeki oranı %8,3’dür (Tablo 4.31).

Tablo 4. 37. Altıncı sınıf SBDK’ında adalet kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	6	3	0	2	0	21	0	32
Görsel	0	0	0	0	0	7	0	7
Toplam	6	3	0	2	0	28	0	39

Adalet kök değeri en fazla (f=28) “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında ve “Yönetime Katılıyorum” başlıklı 6.Ünitede yer almıştır. Sosyal Bilgiler ders programında bu öğrenme alanı işlenirken eşitlik değerinin öğrencide pekişmesi istenmiştir (MEB, 2018). Üçüncü, beşinci ve yedinci ünite ile birinci ve ikinci ünitenin görsellerinde adalet kök değerinden hiç bahsedilmemiştir (f=0). Aşağıda *adalet kök değerinin 6.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.*

“Türk milleti ayak bastığı her yere barış, adalet ve medeniyet götürmüş, dünya milletlerine örnek olmuştur” (MEB, 2023c, s.22).

“Kişi toplumda kendi hakkını savunabilmeli ve özgürce hareket edebilmelidir” (MEB, 2023c, s. 39).

“İnsanlar dini, inancı, ekonomik gücü, cinsiyeti ya da ırkı ne olursa olsun yasalar önünde eşittir (MEB, 2023c, s. 193).

“Temel hak ve özgürlükler, anayasamız tarafından koruma altına alınmıştır(MEB, 2023c, s. 213).

“Cinsiyet ayrımcılığı, genel anlamda bireylere cinsiyetlerinden dolayı toplumda adaletsiz bir şekilde davranılmasıdır” (MEB, 2023c, s. 222).

Kitaptaki *etkinliklerde* adalet kök değerinden bahsedilmiştir. Örneğin “Cumhuriyet, monarşi ve oligarşi yönetimlerini insanların sahip olduğu hak ve özgürlükler açısından karşılaştırarak açıklayınız” (MEB, 2023c, s. 195) ve “Yargı yetkisinin bağımsız olması neden önemlidir?” (MEB, 2023c, s. 202) gibi sorularla adalet kök değeri üzerinde durulmuştur. “Kadın olmadan toplumun sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştiremeyeceğine inanıyoruz!” (MEB, 2023c, s.221)gibigenel ağda adalet kök değeri ile ilgili haberlere yer verilmiştir. 2.Ünitenin *ünite değerlendirme* alıştırmalarında ise aşağıdaki gibi sorularla adalet kök değerinin pekişmesi beklendiği değerlendirilmiştir (MEB, 2023c, s.102).

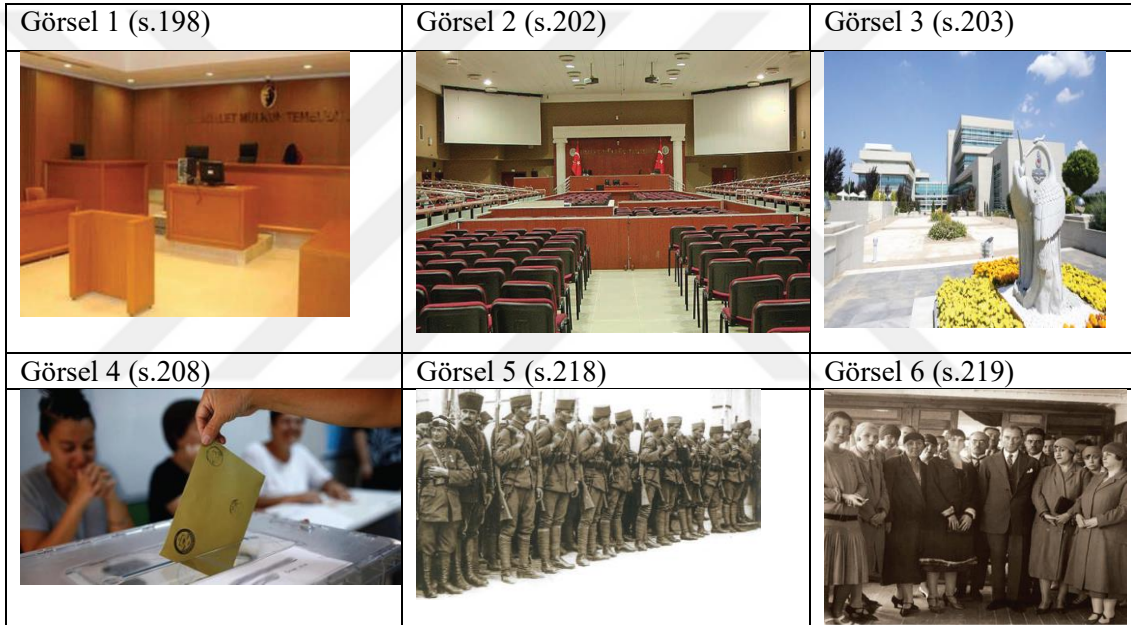
21. Hz. Ömer Dönemi’nde illere valiler ve kadılar atanmış, Hz. Osman Dönemi’nde ise Kur’an-ı Kerim çoğaltılarak devletin çeşitli bölgelerine gönderilmiştir.

Hz. Ömer ve Hz. Osman Dönemi’nde yapılan bu uygulamalar aşağıdakilerden hangisinin sonucu olduğunu gösterir?

- A) İslamiyet’in geniş alanlara yayılması
- B) Merkezi otoritenin gücünü kaybetmesi
- C) Ekonomik hayatın canlanması
- D) Adalet sisteminin geliştirilmek istenmesi

Şekil 4. 47. Altıncı sınıf SBDK’ında adalet kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu

Adalet kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1 ve 2’de mahkeme salonu, Görsel 3’de Anayasa Mahkemesi, Görsel 4’de seçme hakkı, Görsel 5 ve 6’da toplumsal eşitsizliğe maruz kalan kadına verilen önem üzerinden adalet kök değeri ifade edildiği değerlendirilmiştir (MEB, 2023c, s. 198, 202, 203, 208, 218, 219).

Şekil 4. 48. Altıncı sınıf SBDK’ında adalet kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

6.Özdenetim

6.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında özdenetim kök değeri 23, *görsellerde* ise 8 olmak üzere toplamda 31 kez geçmektedir (Tablo 4.22) ve tüm değerler içerisindeki oranı %6,6’dır (Tablo 4.19).

Tablo 4. 38. Altıncı sınıf SBDK’ında özdenetim kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	1	0	6	4	11	1	0	23
Görsel	0	0	4	1	2	1	0	8
Toplam	1	0	10	5	13	2	0	31

Özdenetim kök değeri en fazla (f=13), “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında ve “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” başlıklı 5. Üniteye yer almıştır. Sosyal Bilgiler ders programında bu öğrenme alanı işlenirken öğrencinin ilgi duyduğu mesleklerin gerektirdiği kişilik özelliklerini, becerileri ve eğitim sürecinin öğrencide pekişmesi istenmiştir (MEB, 2018). Özdenetim kök değerinden, ikinci ve yedinci ünitelerden ve ayrıca birinci ünitenin görsellerinde hiç bahsedilmemiştir (f=0). Aşağıda özdenetim kök değerinin 6.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“Yaşanılan iklim özelliklerine bağlı olarak giyindiğimiz kıyafetler, içinde yaşadığımız evlerin yapı malzemeleri ve ekonomik faaliyetler de çeşitlilik göstermektedir” (MEB, 2023c, s.125).

“Ülkeler sahip oldukları insan gücünü eğitim aracılığıyla nitelikli insan gücüne dönüştürdükleri ölçüde güçlü olurlar” (MEB, 2023c, s.182).

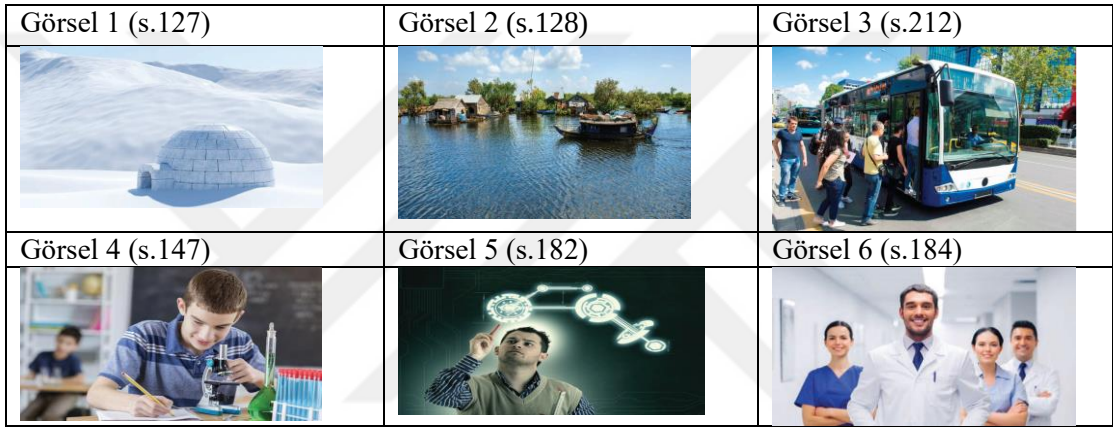
“Hayatımızın en önemli kararlarından birisi de meslek seçimidir” (MEB, 2023c, s.184).

“Her bireyin kendisine ait kişilik özellikleri vardır” (MEB, 2023c, s.185).

Kitapta etkinliklerde özdenetim kök değerinden bahsedilmektedir. Örneğin; “Sizden, aşağıda verilen mesleklerle ilgili resimler çizmeniz istenmektedir. Önemli olan seçtiğiniz mesleği çizerek anlatabilmenizdir” (MEB, 2023c, s.28), “Sizce aynı gün içerisinde Bodrum ve Ardahan’da neden farklı hava olayları yaşanmaktadır?” ve “Seçmeyi düşündüğünüz mesleği tabloda verilen açıklamalar doğrultusunda araştırınız” (MEB, 2023c, s.185) gibi sorularla öğrencinin kendisi ve çevresi hakkında farkındalığının artırılması amaçlandığı belirlenmiştir. 6.sınıf SBDK’ının *bilgi kutucuklarında* Hande isimli öğrencinin kendisi, yaşadığı yer ve bu yerin özellikleri hakkında bilgiler vermektedir (MEB, 2023c, s.126). Bir başka *bilgi kutucuğunda* ise köylerine rüzgâr türbinleri kuran öğrencinin ilgi ve yeteneğinden bahsedilmiştir (MEB, 2023c, s.178). Böylece öğrencilerin kendisi ve çevresi hakkındaki farkındalığı sağlanmaya çalışılmıştır. 5.Ünitenin, *ünite değerlendirme* sorularından boşluk doldurma sorusunda “Yaptığı mesleğin eğitimini almış, işinin gerektirdiği bilgi ve becerilere sahip kişiler ...oluşturur” ifadesindeki boşluğa öğrencilerin nitelikli insan gücü anlatımını getirmesi beklenmiş (MEB, 2023c, s.187) ve “Mesleğimizi seçerken kendimize sormamız gereken sorular nelerdir?

Açıklayınız” (MEB, 2023c, s.188) diye sorularak öğrencinin kendi özelliklerinin farkına varması konusunda düşünmesi sağlanmıştır.

Vatanseverlik kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1 ve 2’de “İklim ile yaşam tarzı arasında ilişki olduğu”, Görsel 3’de “Toplu taşıma aracının nasıl kullanılması gerektiği”, Görsel 4’de “Bilimsel araştırma disiplini”, Görsel 4’de “Madenler bakımından zengin yerlerde madencilğe elverişli”; Görsel 5’de “Nitelikli insan gücü”, Görsel 6’da “Meslek tercihleri” ile ilgili görseller olup ve görsellerle öğrencide farkındalık sağlanmaya çalışılmıştır (MEB, 2023c, s. 127, 128, 212, 147, 182, 184).

Şekil 4. 49. Altıncı sınıf SBDK’ında özdenetim kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

7. Dürüstlük

6.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında dürüstlük kök değeri 14, *görsellerde* ise 3 olmak üzere toplamda 17 kez geçmektedir (Tablo 4.39) ve tüm değerler içerisindeki oranı %3,6’dır (Tablo 4.31).

Tablo 4. 39. Altıncı sınıf SBDK’ında dürüstlük kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	1	1	0	9	0	0	3	14
Görsel	0	0	0	2	0	0	1	3
Toplam	1	1	0	11	0	0	4	17

Dürüstlük kök değeri en fazla (f=11), “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında ve “Bilim ve Teknoloji Hayatımızda” başlıklı 4.Üniteye yer almıştır. Sosyal Bilgiler ders programında bu öğrenme alanı işlenirken bilimsellik değerinin öğrencide pekişmesi istenmiştir (MEB, 2018). Üçüncü, beşinci ve altıncı üniteler ile

birinci ve ikinci ünitenin görsellerinde dürüstlük kök değerinden hiç bahsedilmemiştir (f=0). Aşağıda *dürüstlük* kök değerinin 6.sınıf SBDK'ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

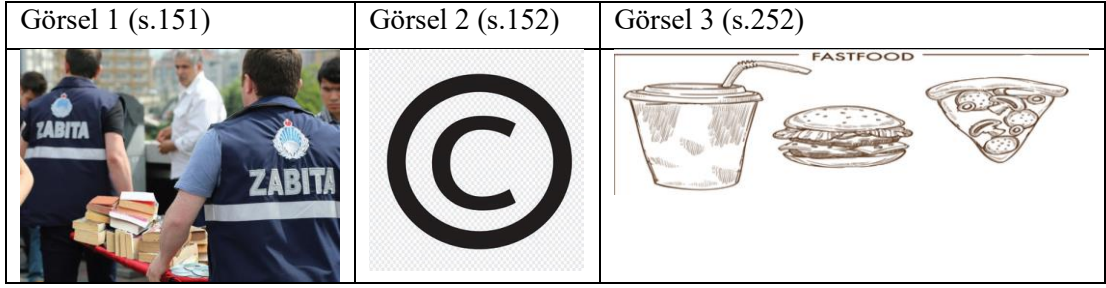
“Doğrunun yardımcısı Allah’tır, Aldatayım diyen aldanır vb. ifadeler İslam ahlakının önemli ilkeleri olan doğruluğu ve dürüstlüğü anlatmaktadır” (MEB, 2023c, s.19).

“Bazı insanlar büyük emeklerle ortaya çıkarılan ürünleri taklit edebilir, hatta kendi ürünleriymiş gibi satabilirler” (MEB, 2023c, s.150).

“Özellikle medya aracılığıyla gösterilen reklamlarla insanlar, popüler kültür ürünlerini tüketmeye yönlendirilmektedir” (MEB, 2023c, s.251).

Kitaptaki *etkinliklerde* dürüstlük kök değerinden bahsedilmiştir. Örneğin, “Yusuf Efe’nin araştırmasında kullandığı bilgiler ile yararlandığı kaynakları dipnot ve kaynakça şeklinde belirtmesi neden önemlidir?” (MEB, 2023c, s.149) ve “Bandrolün korsan ürünlerle mücadelede önemi nedir?” (MEB, 2023c, s.151) gibi sorularla öğrencilerde dürüstlük kök değerinin oluşması sağlanmaya çalışılmıştır. 4.Ünitenin *ünite değerlendirme* sorularında “Bilimsel araştırmalarda kullanılan kaynaklar ...belirtilmelidir” (MEB, 2023c, s.155) şeklinde sorulan boşluk doldurma sorusuna öğrencilerin “kaynakçada” ifadesini getirmeleri beklenmiştir. Ayrıca “Korsan ürünlerin topluma ve devlete olan zararlarını yazınız” ve “Korsan yayıncılığın önüne geçmek için etkin çözümler nelerdir” şeklinde açık uçlu soruya öğrencilerin düşüncelerini yazması istenmiştir (MEB, 2023c, s.156). “İstanbul’da 15 İlçede Korsan Yayınla Mücadele!”(MEB, 2023c, s.150) *genel ağ haberlerinde* dürüstlük kök değerinden bahsedilmiştir. *Bilgi kutucuğunda* ise dürüstlük kök değeri, kitabı korsanlar tarafından basılıp dağıtılan bir yazarın yaşadığı ve hissettiği olumsuzluklar üzerinden verilmek istenmiştir (MEB, 2023c, s.153).

Dürüstlük kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1’de korsanla mücadele, Görsel 2’de telif hakkı simgesi, Görsel 3’de ise popüler kültürün dayattığı hazır gıda üzerinden dürüstlük kök değerinden bahsedildiği değerlendirilmiştir (MEB, 2023c, s.151, 152, 252).

Şekil 4. 50. Altıncı sınıf SBDK’ında dürüstlük kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

8. Dostluk

6.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında dostluk kök değeri 13, *görsellerde* ise 4 olmak üzere toplamda 17 kez geçmektedir (Tablo 4.40) ve tüm değerler içerisindeki oranı %3,6’dır (Tablo 4.31).

Tablo 4. 40. Altıncı sınıf SBDK’ında dostluk kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1 (f)	Ünite 2 (f)	Ünite 3 (f)	Ünite 4 (f)	Ünite 5 (f)	Ünite 6 (f)	Ünite 7 (f)	Toplam (f)
Metin	4	1	0	0	0	0	8	13
Görsel	4	0	0	0	0	0	0	4
Toplam	8	1	0	0	0	0	8	17

Dostluk kök değerinin en çok (f=8), “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında ve “Uluslararası İlişkilerimiz” başlıklı 7.Ünite ile “Birey ve Toplum” öğrenme alanında ve “Biz ve Değerlerimiz” başlıklı 1.Ünitede yer almıştır. Sosyal Bilgiler ders programında bu öğrenme alanı işlenirken öğrencinin ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan ilişkilerini analiz etmesi ve insanlarla olan dayanışması öngörülmüştür (MEB, 2018). Dostluk kök değerinden; üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı ünite ile yedinci ünitenin görsellerinde hiç bahsedilmemiştir (f=0). Aşağıda *dostluk kök değerinin 6.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.*

“Zaferden sonra Araplar ve Türkler arasında başlayan dostluk ve iyi ilişkiler sayesinde Türkler İslam dinini yakından tanıma fırsatı bulmuştur” (MEB, 2023c, s.72).

“Türkiye tüm ülkelere dostluk, kardeşlik ve iş birliği elini uzatmıştır” (MEB, 2023c, s.231).

“Düğün törenlerimizde, bayram günlerinde dost ve akrabaların birbirlerini ziyaretlerin temelinde dinimizin çeşitli tavsiyeleri bulunmaktadır” (MEB, 2023c, s.18).

“Bu çerçevede, komşular ile ekonomik ve ticari ilişkilerinin geliştirilmesine büyük önem vermektedir” (MEB, 2023c, s.234).

Kitaptaki *etkinliklerde* dostluk kök değerine yer verilmiştir. Örneğin; “Komşuluk ilişkilerinin toplumsal birlik ve dayanışmaya katkıları hakkında neler söyleyebilirsiniz? (MEB, 2023c, s.19) ve “Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri ile kültürel, sosyal ve siyasi ilişkilerde üniversitelerin etkisini aşağıdaki kutucuklara yazınız” (MEB, 2023c, s.233) gibi sorular sorularak dostluk kök değerinin pekişmesi istenmiştir. Kitapta *bilgi kutucuğunda* yardımlaşma ve dayanışmanın yararlarından bahsedilerek, bunun kardeşlik ve dostluk duygularını geliştireceği üzerinde durulmuştur (MEB, 2023c, s.36). *Ünite değerlendirme* sorularında aşağıdaki örnekte olduğu gibi dostluk ile ilgili sorulara yer verilmiştir (MEB, 2023c, s.257). .

24. “Bizim dostumuz olan Sovyetler Birliği’nin idaresinde dili bir, inancı bir, özü bir kardeşlerimiz vardır. Onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız. Milletler buna nasıl hazırlanır? Manevi köprülerini sağlam tutarak. Dil bir köprüdür. İnanç bir köprüdür. Tarih bir köprüdür.”

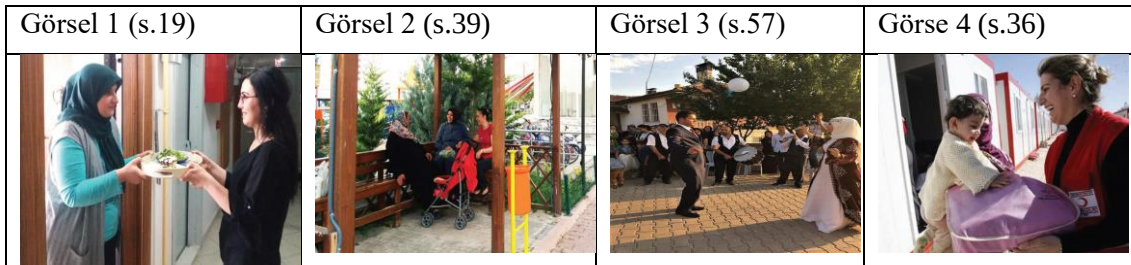
İsmet BOZDAĞ, “ Atatürk’ün Sofrası” s.26-27 (Düzenlenmiştir.)

Mustafa Kemal Atatürk’ ün bu sözlerine göre aşağıdakilerden hangisine ulaşamaz?

- A) Soydaşlarımızla bağlarımızı koparmamaya B) M. Kemal’in gelecekle ilgili düşüncelerine
C) Komşu devletlerin içişlerine müdahale etmeye D) Soydaşlarımıza sahip çıkmaya

Şekil 4. 51. Altıncı sınıf SBDK’ında dostluk kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu

Dostluk kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1 ve 2’de komşuluk; Görsel 3’de düğündeki dostluk; Görsel 4’te ise depremdeki komşuluk ilişkileri üzerinden dostluk kök değerinin anlatılmaya çalışıldığı belirlenmiştir (MEB, 2023c, s.19, 39, 57, 36).

Şekil 4. 52. Altıncı sınıf SBDK’ında dostluk kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

9. Sevgi

6.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında sevgi kök değeri 6, *görsellerde* ise 7 olmak üzere toplamda 13 kez geçmektedir (Tablo 4.41) ve tüm değerler içerisindeki oranı %2,8’dir (Tablo 4.31).

Tablo 4. 41. Altıncı sınıf SBDK’ında sevgi kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	5	1	0	0	0	0	0	6
Görsel	2	5	0	0	0	0	0	7
Toplam	7	6	0	0	0	0	0	13

Sevgi kök değeri; “Birey ve Toplum” öğrenme alanında ve “Biz ve Değerlerimiz” başlıklı 1.Ünite (f=7) ile “Kültür ve Miras” öğrenme alanında ve “Tarihe Yolculuk” başlıklı 2.Ünitede (f=6) geçmiş, diğer ünitelerin hiçbirinde sevgi kök değerine yer verilmemiştir (f=0). Sosyal Bilgiler ders programında bu öğrenme alanları işlenirken öğrencinin toplumsal birliktelik ve kültürel mirasa duyarlılık değerlerinin benimsenmesi öngörülmüştür (MEB, 2018). Aşağıda *sevgi kök değerinin 6.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle* yer verilmiştir.

“Sevgi, saygı, doğruluk, merhamet, cesaret, yardımseverlik, sorumluluk, adaletli olmak, vatan ve millet sevgisi gibi değerleri kazanmamızda dinimizin önemli bir yeri vardır” (MEB, 2023c, s.19).

“Aile bireyleri içerisinde saygı, sevgi, anlayış, paylaşma gibi değerlerin oluşmasında yardımlaşma ve dayanışma önemli rol oynar” (MEB, 2023c, s.34).

“Anadolu’nun yurt edinilmesinde mutasavvıflar etkili olmuştur. (MEB, 2023c, s.94).

“Yaratılanı severim Yaradan’dan ötürü” (MEB, 2023c, s.32).

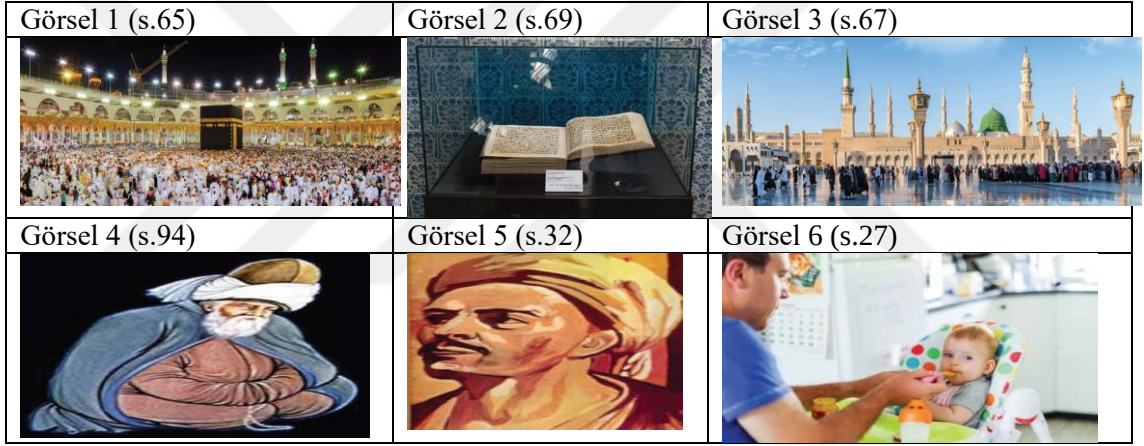
Kitaptaki *etkinlikte* öğrencilere “Anadolu'nun yurt edinilmesinde Anadolu insanını sevgi, birlik ve kardeşlik duyguları etrafında toplayan sufi ve düşünürleri araştırınız, araştırma sonucunu sınıfta paylaşınız” (MEB, 2023c, s.38) denilerek sevgi kök değerinin pekiştirilmesi istenmiştir. “Öğrencilerin Simit Parası İhtiyaç Sahiplerini Sevindiriyor!”(MEB, 2023c, s.38) başlıklı genel ağ haberinde sevgi kök

değerinden bahsedilmiştir. *Ünite değerlendirme* soruları kısmında sevgi kök değeri şu şekilde yansıtılmıştır (MEB, 2023c, s.94).

4. zekât, sadaka vb. sayesinde toplumsal dayanışmayı sağlayan, birey olarak sevgi, saygı gibi değerleri kazanmamızda da önemli rol oynayan kültürel bir öğedir.

Şekil 4. 53. Altıncı sınıf SBDK’ında sevgi kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu

Sevgi kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1’de Kâbe, Görsel 2’de Kuranı Kerim, Görsel 3’de Medine’yi Münevvere görselleriyle Görsel 4’de Mevlana, Görsel 5’de Yunus Emre resimleri ve Görsel 6’da ise bir babanın çocuğuna yemek yedirmesi görseliyle sevgi kök değerinin görselleştirildiği değerlendirilmiştir (MEB, 2023c, s.65, 69, 67, 94, 32, 27).

Şekil 4. 54. Altıncı sınıf SBDK’ında sevgi kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

10. Sabır

6.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında sabır kök değeri 4, *görsellerde* ise 1 olmak üzere toplamda 5 kez geçmektedir (Tablo 4.42) ve tüm değerler içerisindeki oranı %1,1’dir (Tablo 4.31).

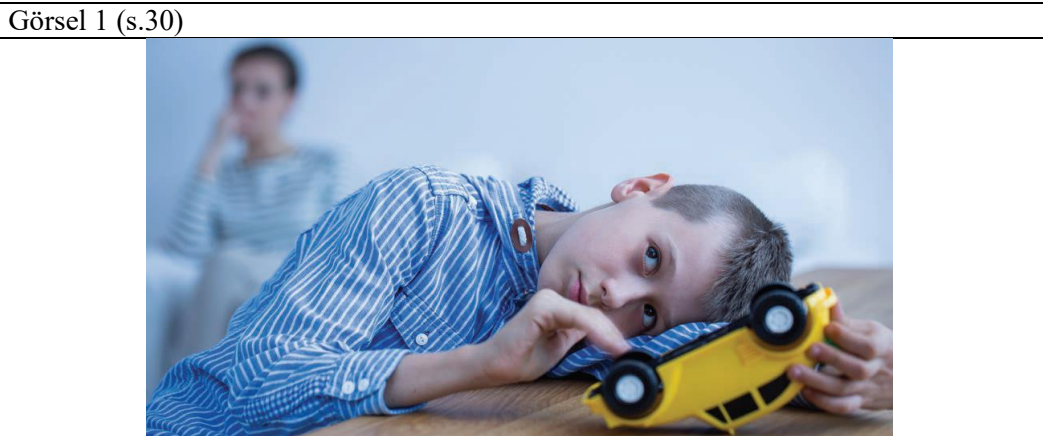
Tablo 4. 42. Altıncı sınıf SBDK’ında sabır kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1 (f)	Ünite 2 (f)	Ünite 3 (f)	Ünite 4 (f)	Ünite 5 (f)	Ünite 6 (f)	Ünite 7 (f)	Toplam (f)
Metin	0	2	0	0	2	0	0	4
Görsel	1	0	0	0	0	0	0	1
Toplam	1	2	0	0	2	0	0	5

Sabır kök değeri, “Kültürel Miras” öğrenme alanında ve “Tarihe Yolculuk” başlıklı 2.Ünitede (f=2) ve “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında ve “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” başlıklı 5.Ünitede geçmiştir (f=2). Ayrıca birinci ünitenin de görselinde sabır kök değerinden bahsedilmiştir (f=1). Diğer ünitelerin hiçbirinde sabır kök değeri geçmemiştir (f=0).

Sabır kök değeri, meslek seçimi yapılırken sabır gerektiren mesleklerin olduğu (MEB, 2023c, s.185); sürekli sabrı tavsiye eden mutasavvıfların Anadolu’nun yurt edinilmesinde etkili olduğu (MEB, 2023c, s.94) ve Türk Mitolojisi eserinde Böğü-Teginin sabırlı bir insan olduğu ifade edilerek (MEB, 2023c, s.62) sabır kök değerinden bahsedilmiştir. Sabır kök değerinin yansıtıldığı bir diğer yer ise *ünite değerlendirme* soruları içerisinde ve “Konuşkan ve sabırlı olan kişilerin tercih ettiği meslek hangisidir” sorusuna öğrencilerden “öğretmenlik” şikkını işaretlemeleri beklenmiştir (MEB, 2023c, s.187).

6.sınıf SBDK’nın görsellerinde sabır kök değerinden bahsedildiği değerlendirilen bir görsele rastlanılmıştır. Görsel 1’in verildiği metinde otizmlili çocuklara kendilerini geliştirmek için fırsat verilmesi ve sabredilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır (MEB, 2023c, s.30).

Şekil 4. 55. Altıncı sınıf SBDK’ında sabır kök değeriyle ilgili görsel

4.2.4. Yedinci sınıf ders kitabının kök değerler açısından incelenmesi

Aşağıdaki tabloda 7.sınıf SBDK'nın metinlerinde ve görsellerinde geçen kök değerlere ilişkin rakamsal bilgiler bulunmaktadır (Tablo 4.23).

Tablo 4. 43. Yedinci sınıf SBDK metin ve görsellerinde geçen kök değer sayıları

7.sınıf SBDK	METİN		GÖRSEL		TOPLAM	
Kök Değerler	(f)	%	(f)	%	(f)	%
Vatanseverlik	97	23,8	57	35,0	154	27,0
Sorumluluk	91	22,4	28	17,2	119	20,9
Saygı	72	17,7	37	22,7	109	19,1
Adalet	56	13,8	8	4,9	64	11,2
Yardımseverlik	35	8,6	12	7,4	47	8,2
Özdenetim	26	6,4	11	6,7	37	6,5
Dürüstlük	13	3,2	2	1,2	15	2,6
Sevgi	8	2,0	5	3,1	13	2,3
Dostluk	5	1,2	3	1,8	8	1,4
Sabır	4	1,0	0	0,0	4	0,7
Toplam	407	100,0	163	100,0	570	100,0

Yedinci sınıf SBDK'nda 570 kez geçtiği belirlenen kök değerler incelendiğinde; (1) vatanseverlik, (2) sorumluluk, (3) saygı, (4) yardımseverlik, (5) adalet, (6) özdenetim, (7) dürüstlük, (8) dostluk, (9) sevgi ve (10) sabır kök değerinin sıralandığı belirlenmiştir. Tüm kök değerler açısından toplamda vatanseverlik, sorumluluk, saygı ve adalet kök değerlerinin toplama oranı %78,2'dir. Bu, 7.sınıf SBDK'nın metin ve görsellerinde büyük oranda bu dört kök değerinin tekrar ettiği anlamına gelmektedir. Kalan diğer 6 kök değerlerin (özdenetim, dürüstlük, yardımseverlik, sevgi, dostluk ve sabır) kitabın metin ve görsellerine yansıma oranı ise %21,8'dir.

Toplamda tüm kök değerlerin kitaptaki *metinlerde* geçme sıklığı 407'dir. Vatanseverlik, sorumluluk, saygı ve adalet kök değerlerinin 7.sınıf SBDK'nda geçme sıklığı toplama göre oranı ise %77,7'dir. Kalan diğer 6 kök değer (yardımseverlik, özdenetim, dürüstlük, dostluk, sevgi ve sabır) kitabın *metinlerinde* geçme sıklığı toplama göre %22,3'dür.

Kök değerlerin kitaptaki *görsellerde* geçme sıklığı ise 163'dür. Vatanseverlik, sorumluluk, saygı ve adalet kök değerlerinin 7.sınıf SBDK'ndaki *görsellerde* geçme

sıklığının toplama göre oranı %79,8'dir. Kalan diğer 6 değer (yardımseverlik, özdenetim, dürüstlük, dostluk, sevgi ve sabır) kitabın görsellerinde geçme sıklığı toplama göre %20,2'dir. Dolayısıyla 6.sınıf SBDK'ında vatanseverlik, sorumluluk, saygı ve adalet kök değerlerinin ağırlıklı olarak bulunduğu belirtilebilir.

Aşağıdaki tabloda 7.sınıf SBDK'ında yer alan kök değerlerin ünitelere göre frekans ve yüzdeleri verilmiştir (Tablo 4.24).

Tablo 4. 44. Yedinci sınıf SBDK'ındaki kök değerlerin ünitelere göre sayıları

Kök Değerler	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7
(f %)	(f %)	(f %)	(f %)	(f %)	(f %)	(f %)	(f %)
Adalet	1 13,7	8 7,4	7 17,5	5 12,8	0 0,0	28 23,9	2 2,6
Dostluk	2 2,0	3 2,8	1 2,5	0 0,0	0 0,0	0 0,0	2 2,6
Dürüstlük	9 8,8	0 0,0	0 0,0	0 0,0	5 5,7	1 0,9	0 0,0
Özdenetim	1 13,7	0 0,0	0 0,0	0 0,0	15 17,2	1 0,9	7 9,1
Sabır	2 2,0	1 0,9	0 0,0	0 0,0	1 1,1	0 0,0	0 0,0
Saygı	2 19,6	10 9,3	2 5,0	6 15,4	10 11,5	12 10,3	17 22,1
Sevgi	8 7,8	1 0,9	5 12,5	0 0,0	4 4,6	8 6,8	10 13,0
Sorumluluk	2 19,6	32 29,6	15 37,5	12 30,8	25 28,7	33 28,2	11 14,3
Vatanseverlik	6 5,9	44 40,7	7 17,5	10 25,6	12 13,8	22 18,8	8 10,4
Yardımseverlik	7 6,9	9 8,3	3 7,5	6 15,4	15 17,2	12 10,3	20 26,0
Toplam	1 100	108 100	40 100	39 100	87 100	117 100	77 100

7.sınıf SBDK'ında en fazla kök değer 6.Ünite olan “Yaşayan Demokrasi” ünitesinde ve “Etkin Vatandaşlık” ünitesidir (f=117), en az kök değer ise 4.Ünite olan “Zaman İçinde Bilim” ünitesi ve “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanındadır (f=39).

“Birey ve Toplum” öğrenme alanı içerisinde yer alan ve “İletişim ve İnsan İlişkileri” başlıklı 1. Ünite en fazla yer alan kök değer saygı ve sorumluluktur (f=20). Bu öğrenme alanında kazanılması öngörülen kök değer sorumluluk olduğu Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında öngörülmüştür. “Kültür ve Miras” öğrenme alanı içerisinde yer alan ve “Türk Tarihinde Yolculuk” başlıklı 2. Ünite en fazla yer alan kök değer vatanseverliktir (f=44). Bu ünite ve öğrenme alanında öngörülen kazanım ise kültürel mirasa duyarlılık olduğu Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında belirtilmiştir. “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında

yer alan ve 3. Ünite olan “Nüfus ve Yerleşme” ünitesinde en fazla yer alan kök değer sorumluluktur (f=15). 3.Ünitede tablo, grafik çizme ve yorumlama gibi becerilerin öğrenciler tarafından edinilmesi Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında ifade edilmiştir. “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında ve “Zaman İçinde Bilim” başlıklı 4. Ünitede en çok geçen kök değer sorumluluktur (f=12). Bu ünite ve öğrenme alanında öngörülen bilimsellik ve özgürlük değeri olduğu Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında belirtilmiştir. “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenim alanında ve “Ekonomi ve Sosyal Hayat” başlıklı 5. Ünitede en çok yer alan kök değer sorumluluktur (f=25). Bu öğrenme alanı işlenirken dayanışma ve dürüstlük değerlerin öğrenciler tarafından edinilmesi gerektiği Sosyal Bilgiler ders öğretim programında belirtilmiştir. “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında ve “Yaşayan Demokrasi” başlıklı 6. Ünitede en fazla geçen kök değerler sorumluluktur (f=33) ve adalettir (f=28) ve sorumluluktur (f=27). Sosyal Bilgiler ders programında bu öğrenme alanı işlenirken barış değeri üzerinde durulacağı ifade edilmiştir. “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında ve “Ülkeler Arası Köprüler” başlıklı 7. Ünitede en çok yer alan kök değer yardımseverlik (f=20) ve saygı (f=17) olmuştur. Sosyal Bilgiler ders programında bu öğrenme alanında barış ve saygı değerlerinin öğrencide kazandırılması amaçlandığı belirtilmiştir. 7.sınıf SBDK’ında belirlenen kök değerlerin, Millî Eğitim Bakanlığı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında (MEB, 2018) öğrenme alanlarından “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum” ve “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanları hariç diğer dört öğrenme alanında uyum olduğu belirtilebilir.

Aşağıdaki başlıklarda 7.sınıf SBDK’ının metinlerinde geçen 10 kök değerinin tekrar etme sıklığı sayıca yüksek olandan düşük olana göre sıralanmış ve bahse konu kök değerinin 7.sınıf SBDK’ının metin ve görsellerine nasıl yansıtıldığının örneklerine yer verilmiştir.

1. Vatanseverlik

7.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında vatanseverlik kök değeri 97, *görsellerde* ise 57 olmak üzere toplamda 154 kez geçmektedir (Tablo 4.45) ve tüm değerler içerisindeki oranı%27,0’dır (Tablo 4.43).

Tablo 4. 45. Yedinci sınıf SBDK’ında vatanseverlik kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	5	44	6	10	10	20	2	97
Görsel	1	28	3	6	7	11	1	57
Toplam	6	72	9	16	17	31	3	154

Vatanseverlik kök değeri en fazla (f=72), “Kültür ve Miras” öğrenme alanında ve “Türk Tarihinde Yolculuk” başlıklı 2. Ünite de yer almaktadır. Bu öğrenim alanında ve ünite de, vatanseverlik değerine vurgu yapılması Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında da geçmektedir (MEB, 2018). Ayrıca vatanseverlik kök değeri her ünite de bir şekilde yer aldığı belirlenmiştir. Aşağıda vatanseverlik kök değerinin 7.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“Osmanlı Devleti ise fethettiği toprakları her zaman vatan parçası olarak gördü. Sömürmek ve yok etmek için değil o bölgeleri kalkındırmak için uğraştı” (MEB, 2023d, s.74).

“Millî Mücadele’de Antep halkının gösterdiği yiğitlik ve kahramanlık bu şehrin ‘gazi’ unvanı almasını sağlamıştır. Gazi Mustafa Kemal de ‘gazi’ unvanlı bu kentin nüfusuna kayıtlıdır” (MEB, 2023d, s.48).

“Kurulduktan sonra kısa sürede geniş topraklara ve güçlü bir devlet yapısına sahip olan Osmanlı Devleti, yaklaşık 600 yıl üç kıtada hüküm sürmüştür” (MEB, 2023d, s.80).

“Bütün Türk devletlerinde görülen töre ve danışma meclisi uygulamaları, Osmanlı Devleti’nde de bazı farklılıklara rağmen varlığını sürdürmüştür” (MEB, 2023d, s.178).

“Türkiye’de yaşayan Suriyeli göçmenlere yönelik Türkiye’nin insancıl yaklaşımı ve izlediği politikalar ise tüm dünyada hayranlık uyandırmıştır” (MEB, 2023d, s.218).

Kitaptaki etkinliklerde vatanseverlik kök değerinden bahsedilmektedir. Örneğin, “Farklı dinlerden, farklı milletlerden insanların Osmanlı Devleti egemenliğinde huzur içinde nasıl yaşadığını anlatan aşağıdaki metni okuyarak ilgili soruları cevaplayınız” (MEB, 2023d, s.62); “Günümüzde bilimi geliştirme görevini üstlenmiş Türk bilim insanlarından bazılarının isimleri verilmiştir. Bu bilim insanlarının çalışmalarını araştırarak ilgili alanlara yazınız” (MEB, 2023d, s.139) ve

“Ülkemizin dünya üzerindeki konumunun önemini açıklayınız” (MEB, 2023d, s.207) denilerek vatanseverlik kök değeri hakkında öğrencilerin farkındalık kazanmaları istenmiştir. “Türkiye Depremden Sonra Van İçin Tek Yürek Oldu”(MEB, 2023d, s.25) ve “Türkiye'ye Kızılderili Jesti” (MEB, 2023d, s.210) *genel ağ haberleri* üzerinden vatanseverlik kök değerine yer verilmiştir. *Bilgi kutucuklarında* “Ertuğrul Gazinin Nasihati” (MEB, 2023d, s. 17), “Osmanlı Beyliği’nin kısa sürede güçlenmesinin sebepleri” (MEB, 2023d, s. 40) ve “Oktay Sinanoğlu kimdir?” (MEB, 2023d, s. 106) başlıklarında hazırlanarak kitapta öğrenciye sunulmuş ve böylece vatanseverlik kök değerinden bahsedilmiştir. *Ünite değerlendirme* sorularında öğrencilere vatanseverlik kök değeriyle ilgili sorular sorulmuştur. Örneğin; “Fatih Sultan Mehmet İstanbul’un fethinden sonra Ayasofya’da toplanan halka, bu andan itibaren devletimizin himayesi altındasınız. Hayatınız ve özgürlüğünüz konusunda korkmayınız diyerek Osmanlı Devleti’nin hangi özelliğini göstermiştir?” (MEB, 2023d, s.87); “Millî kültürümüzün popüler kültürden olumsuz yönde etkilenmesini önlemek için bize düşen görevler nelerdir? (MEB, 2023d, s.256) gibi sorular sorularak öğrencilerin vatanseverlik kök değerini benimsemeleri sağlanmaya çalışılmıştır.

Sevgi kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1’de “Zigetvar Savaşı”, Görsel 2’de “Millî Mücadele’de Antep halkının gösterdiği yiğitlik ve kahramanlık bu şehrin gazi unvanı almasını sağlamış ve Gazi Mustafa Kemal de gazi unvanlı bu kentin nüfusuna kayıtlı olup, Atatürk’ün nüfus cüzdanı, Görsel 3’de “Fatih Sultan Mehmet Han’ın İstanbul’a girişi”, Görsel 4’de “Çanakkale savaşında yaralı asker”, Görsel 5’de “Efeler”, Görsel 6’da ise “Vatandaşlar tarafından oluşturulan bayrak sembolleri ay ve hilal” görselleri üzerinden vatanseverlik kök değerinden bahsedildiği belirlenmiştir (MEB, 2023d, s. 48, 55, 74, 83, 174).

Görsel 1 (s.48)	Görsel 2 (s.48)	Görsel 3 (s.55)	
Görsel 4 (s.74)	Görsel 5 (s.83)	Görsel 6 (s.174)	

Şekil 4. 56. Yedinci sınıf SBDK’ında vatanseverlik kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

2.Sorumluluk

7.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında sorumluluk kök değeri 91, *görsellerde* ise 28 olmak üzere toplamda 119 kez geçmektedir (Tablo 4.46) ve tüm değerler içerisindeki oranı %20,9’dur (Tablo 4.43).

Tablo 4. 46. Yedinci sınıf SBDK’ında sorumluluk kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	19	4	12	6	18	22	10	91
Görsel	3	0	5	0	4	6	10	28
Toplam	22	4	17	6	22	28	20	119

Sorumluluk kök değeri en fazla (f=28), “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında ve “Yaşayan Demokrasi” başlıklı 6.Ünite yer almıştır. Bu öğrenim alanında ve ünite, sorumluluk değerine vurgu yapılması Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında da geçmektedir (MEB, 2018). İkinci ünitenin görsellerinde sorumluluk kök değeri bulunmamaktadır (f=0) ve bunun haricinde her üniteye yer almıştır. Aşağıda *sorumluluk* kök değerinin 7.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“Sorumluluk, kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesidir” (MEB, 2023, s.154).

“Ben dili; kaynağın karşılaştığı olay ya da davranışın tanımını yapan, bu davranışın kendini somut olarak nasıl etkilediğini ve ne tür duygular

yaşattığını açıklayan, dürüst ve sorumlu bir ifadedir” (MEB, 2023d, s.19).

“Sipahi, çiftçinin güvenliği ve tımarların asayişinden sorumlu tutulmuştur” (MEB, 2023d, s.146).

“DSİ, su kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve yönetilmesinden sorumludur” (MEB, 2023d, s.148).

“Umursamaz tavırlar sergilemek ise çevremizdeki insanları üzebilir. Sevecen, anlayışlı ve duyarlı davranarak çevremizi ve dünyayı daha yaşanabilir hâle getirebiliriz” (MEB, 2023d, s.13).

“Bilgi kirliliğinden etkilenmemek için her bilgiye eleştirel gözle bakmak ve iyi bir medya okuryazarı olmak gerekmektedir” (MEB, 2023d, s.30).

Sorumluluk kök değerinden etkinliklerde bahsedilmiştir. Örneğin “Televizyon izlerken akıllı işaretleri dikkate almamız neden önemlidir?” (MEB, 2023d, s.26); “Kitle iletişim araçlarının toplumu yanlış bilgilendirmesi ne gibi sorunlar ortaya çıkarır? (MEB, 2023d, s.30) ve “Kız çocuklarının eğitime katılımını arttırmak için devletin ve sivil toplum kuruluşlarının yaptığı çalışmalardan hangilerini biliyorsunuz?” (MEB, 2023d, s.101) gibi sorularla öğrencilerin bireysel ve toplumsal problemlerdeki sorumlulukları hakkında düşünceleri sağlanmıştır. Ayrıca bir başka etkinlikte “Aşağıda sen dili ve ben diline uygun ifadeler yer almaktadır. Örnekte gösterildiği gibi bu ifadeleri cümle içinde kullanalım” (MEB, 2023d, s. 20) denilerek kullanılan dilin sorumluluğu üzerinde durulmuştur.

SEN DİLİ	BEN DİLİ
 ✓ Sorumsuzsun. - Çok dikkatsizsin. - Ne kadar da kabasın. - Bencilsin. - Sakar şey! - Kendini beğenmiş!	 - Korkuyorum. - Hoşlanmıyorum. - Üzülüyorum. ✓ - Kırılıyorum. - Kötü / incinmiş hissediyorum. - Endişeleniyorum.
SEN DİLİ	BEN DİLİ
Ne kadar da sorumsuzsun . Odanı sürekli dağınık bırakıyorsun.	Odanı sürekli dağınık bıraktığın için üzülüyorum .

Şekil 4. 57. Etkili iletişime geçme sorumluluğu ile ilgili etkinlik

“BM Nüfus Tahminleri Raporuna Göre Dünya Nüfusu Hızla Artıyor” (MEB, 2023d, s.99) ve “17 Ağustos 1999 Depremi” (MEB, 2023d, s.109) gibi *genel ağ haberlerinde* küresel ve ulusal problemler ile ilgili farkındalık oluşturularak, alınması gereken sorumluluklar üzerinde durulmuştur. *Ünite Değerlendirme* sorularında da sorumluluk kök değeri sorulmuştur. Örneğin, doğru yanlış soruları sorulmuş ve öğrencilerin “Kitle iletişim araçlarının doğru bilgi vermek gibi bir sorumluluğu vardır” (MEB, 2023d, s.34) ifadesine öğrencilerin doğru, “Küresel sorunları çözmek sadece ülke yöneticilerinin sorumluluğundadır” (MEB, 2023d, s.220) ifadelerine ise yanlış demeleri beklenmiştir. Ayrıca “İklim değişikliğinin önlenmesine karşı duyarlı olan bir bireyin yapması gereken davranışlar nelerdir?” (MEB, 2023d, s.221) ve “Türkiye’de erkek okuryazar oranının kadın okuryazar oranına göre fazla olmasının nedenleri nelerdir? (MEB, 2023d, s.117) gibi açık uçlu sorularla öğrencilerde sorumluluk kök değerinin pekişmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Sorumluluk kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1’de özel hayatın gizliliğine karşı sorumluluğa, Görsel 2’de engelli bireylere yönelik sorumluluğa; Görsel 3’de vatani görevi yerine getirme sorumluluğuna; Görsel 4’de afete dayanıklı konut yapma sorumluluğuna, Görsel 5 ve 6’da doğal yaşama ve çevreye karşı olan sorumluluklara değinildiği belirlenmiştir (MEB, 2023d, s.31, 108, 95, 109, 111).

Görsel 1 (s.31)	Görsel 2 (s.108)	Görsel 3 (s.95)
		
Görsel 4 (s.109)	Görsel 5 (s.111)	Görsel 6 (s.111)
		

Şekil 4. 58. Yedinci sınıf SBDK’ında sorumluluk kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

3. Saygı

7.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında saygı kök değeri 72, *görsellerde* ise 37 olmak üzere toplamda 109 kez geçmektedir (Tablo 4.47) ve tüm değerler içerisindeki oranı %19,1’dir (Tablo 4.43).

Tablo 4. 47. Yedinci sınıf SBDK’ında saygı kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	17	9	1	6	10	12	17	72
Görsel	6	8	1	6	3	6	7	37
Toplam	23	17	2	12	13	18	24	109

Saygı kök değeri en fazla (f=24) “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında ve “Ülkeler Arası Köprüler” başlıklı 7.Ünitede geçmektedir. Bu öğrenme alanında ve ünite, barış ve saygı değerinin öğrenciye benimsetilmesi gerektiği Sosyal Bilgiler ders programında belirtilmektedir (MEB, 2018). Saygı kök değerinin her ünite bir şekilde geçtiği anlaşılmaktadır. Aşağıda *saygı* kök değerinin 7.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“Kendi düşüncelerini serbestçe açıklayan toplumlarda hem birbirine saygı kültürü oluşmakta hem de farklılıklar topluma zenginlik katmaktadır” (MEB, 2023d, s.28).

“Osmanlı Devleti, hüküm sürdüğü topraklarda yaşayan toplumların kültürlerine saygı göstermiştir” (MEB, 2023d, s.80).

“Türkiye, dünya kamuoyu tarafından da saygı duyulan bin yıllık köklü bir göç geleneğine sahiptir” (MEB, 2023d, s.110).

“Türkiye, dünyada farklı kültürlerle her dönem saygı ve güvene dayalı ilişkiler geliştirmiştir” (MEB, 2023d, 204).

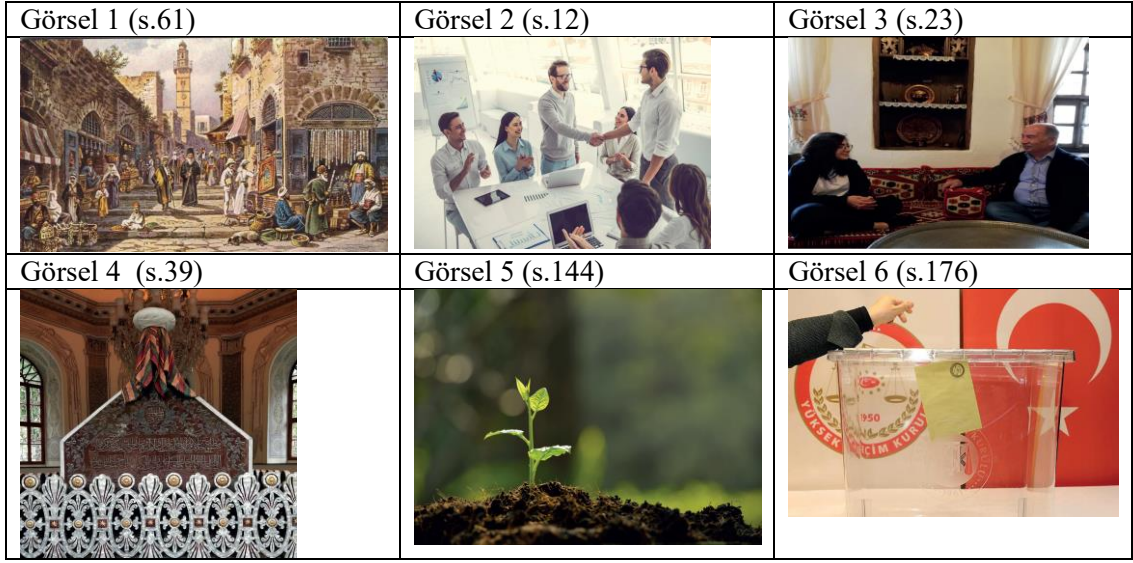
“İnsan; dili ile sever, sevilir ve saygınlık kazanır (MEB, 2023d, 17).

“Toplumdaki her insan, gerek yetiştiği çevre gerek aldığı eğitim ve gerekse kültürü ile birbirinden farklı düşüncelere sahiptir” (MEB, 2023d, 28).

7.sınıf SBDK’ındaki *etkinliklerde* saygı kök değerine yer verilmiştir. Örneğin; “Toplum tarafından sevilen ve saygı duyulan bir insan olmak için iletişim

kurarken nelere dikkat etmeliyiz?” (MEB, 2023d, s.16) ve “Farklı dinlerden, farklı milletlerden insanların Osmanlı Devleti egemenliğinde huzur içinde nasıl yaşadığını anlatan Renk Cümbüşü metnini okuyarak ilgili soruları cevaplayınız” (MEB, 2023d, s.62) gibi sorularıyla saygı kök değeri ile ilgili öğrencilerde farkındalık istendiği değerlendirilmiştir. 7.sınıf SBDK’ındaki *genel ağ haberinde* Öğretmenimiz, olaylara sadece kendi penceremizden bakmamamız gerektiğini ve ön yargılı davranmazsak uzlaşmaya varabileceğimizi öğretti” (MEB, 2023d, 21) metninde saygı kök değerinden bahsedilmiştir. Ayrıca kitaptaki *bilgi kutularında* Mustafa Kemal Atatürk’ün sözüne (MEB, 2023d, 29), anayasanın 20. maddesine (MEB, 2023d, 32), basın yayın ilkelerinde ayrımcılık maddesine (MEB, 2023d, 197) yer verilerek hiç kimsenin ırkı, cinsiyeti, yaşı, sağlığı gibi özelliklerinden dolayı kınanamayacağı ifade edilmiş ve böylece saygı kök değerinden bahsedilmiştir. Kitaptaki *ünite değerlendirme* alıştırmalarda doğru yanlış soruları sorulmuş ve “Çeşitli kültürlerle yönelik kalıp yargılarımız, yeni öğrendiğimiz bilgilerle değişebilir” (MEB, 2023d, s.220); “Etkili bir iletişim kurmanın en doğru yolu birbirimizi anlamaktan geçer” (MEB, 2023d, s.34) ifadelerine öğrencilerin doğru, “Türk kadını, siyasal haklarını dünyadaki birçok ülkeden daha sonra kazanmıştır” (MEB, 2023d, s.200) ifadelerine ise yanlış demeleri beklenmiştir.

Saygı kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1’de “Osmanlıda farklı din mensuplarının bir arada yaşaması”, Görsel 2’de “İletişim ve ilişkilerde saygı”, Görsel 3’de “Büyüklerle saygı”, Görsel 4’de “Geçmişe saygı”, Görsel 5’de “Doğaya saygı”, Görsel 6’da “Seçime saygı” temalarına 6.sınıf SBDK’ında yer verilerek saygı kök değeri yansıtıldığı değerlendirilmiştir (MEB, 2023d, s. 61, 12, 23, 39, 144, 176).

Şekil 4. 59. Yedinci sınıf SBDK’ında saygı kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

4. Adalet

7.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında adalet kök değeri 59, *görsellerde* ise 8 olmak üzere toplamda 64 kez geçmektedir (Tablo 4.48) ve tüm değerler içerisindeki oranı 11,2’dir (Tablo 4.43).

Tablo 4. 48. Yedinci sınıf SBDK’ında adalet kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	11	8	7	4	0	24	2	56
Görsel	3	0	0	1	0	4	0	8
Toplam	14	8	7	5	0	28	2	64

Adalet kök değeri en fazla (f=28) “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında ve “Yaşayan Demokrasi” başlıklı 6. Üniteye yer almıştır. Sosyal Bilgiler ders programında bu öğrenme alanı işlenirken barış ve demokratik uygulamaların öğrencide pekişmesi istenmiştir (MEB, 2018). Adalet kök değeri beşinci üniteye, ikinci, üçüncü ve yedinci ünitenin de görsellerinde hiç geçmemiştir (f=0). Aşağıda *adalet* kök değerinin 7.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklere yer verilmiştir.

“Demokratik toplumları diğer toplumlardan ayıran en önemli özellik, düşünceyi açıklama özgürlüğünün olmasıdır” (MEB, 2023d, s.28).

“Basının susturulduğu toplumlarda, halk doğru bilgi alamadığı için doğru kamuoyu da oluşamaz (MEB, 2023d, s.31).

“Özel hayatın gizliliği sadece dışarıda geçerli değil, evimizde de geçerlidir” (MEB, 2023d, s. 32).

“Osmanlı Devleti’nde uygulanan adaletli yönetim sayesinde insanlar mutlu ve barış içinde yaşamaktaydılar” (MEB, 2023d, s. 44).

“Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, bölgeler arası gelişmişlik farklarından dolayı gelir dağılımı eşit değildir” (MEB, 2023d, s. 107).

“Irkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği korkusu taşıyan kişilerin bir başka devlete sığınmasına iltica denir (MEB, 2023d, s. 110).

Kitaptaki etkinliklerde adalet kök değerine yer verilmiştir. Örneğin; “Muhabir Buse’nin Dernek Başkanı ile yaptığı mülakatı okudunuz. Verilen mülakatı düşünceyi açıklama özgürlüğü açısından değerlendiriniz” (MEB, 2023d, s. 27) ve “Bir ülke ne özgürlük olmaksızın ne de erdem olmaksızın iyi bir biçimde var olamaz. Bir tek kişiye yapılan haksızlık, bütün topluluğa yönelmiş bir tehdittir sözlerinin sizde uyandırdığı düşünceler nelerdir?” (MEB, 2023d, s. 71) gibi sorularla öğrencilerin adalet kök değeri hakkındaki farkındalığı artması istenmiştir. Kitapta *bilgi kutucuklarında* adalet kök değerine yer verilmiştir. “Herkesin düşünce ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır (MEB, 2023d, s.28) ve “Osmanlı devletinin kısa sürede güçlenmesinin sebepleri: Adaletli bir yönetimin uygulanması” (MEB, 2023d, s.40) gibi oluşturulan bilgi kutucuklarında öğrencilerin adalet kök değeri hakkında bilgi sahibi olmalarına çalışılmıştır. *Ünite değerlendirme* alıştırmalarında doğru yanlış soruları sorulmuş ve örneğin “Özgürlük, insanın her istediğini yapabilmesidir” (MEB, 2023d, s.34) ifadesine öğrencilerin yanlış demesi beklenmiştir. Aşağıda adalet kök değeriyle ilgili bir başka soru örneği bulunmaktadır.

E. Aşağıdaki sorunun doğru cevabını yazınız.

Soru: Demokratik toplumlarda insanlar düşünme ve düşüncelerini ifade etmekte özgürdür. İnsanların düşüncelerini gazete, televizyon, Genel ağ gibi kitle iletişim araçları ile açıklamalarına basın özgürlüğü denir. Düşünceyi açıklama özgürlüğü ve basın özgürlüğünü kullanamadığımız takdirde anayasamızda güvence altına alınan başka bir hakkımızı da kullanamamış oluruz.

Kitle iletişim özgürlüğü kısıtlandığında hangi hakkımızı kullanamayız?

Cevap:

.....

Şekil 4. 60. Yedinci sınıf SBDK’ında adalet kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu

Adalet kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1’de “düşünceyi açıklama özgürlüğü”, Görsel 2’de “özel hayatın gizliliği”, Görsel 3’de “konut dokunulmazlığı”, Görsel 4’de “gelir dağılımındaki adaletsizlik”; Görsel 5’de “ilk seçilen kadın muhtar”, Görsel 6’da “toplumsal eşitsizliğe maruz kalan kadına verilen önem” üzerinden adalet kök değeri ifade edildiği değerlendirilmiştir (MEB, 2023d, s.28,31, 32, 195, 199, 197).

Görsel 1 (s.28)	Görsel 2 (s.31)	Görsel 3 (s.32)
		
Görsel 4 (s.195)	Görsel 5 (s.199)	Görsel 6 (s.187)
		

Şekil 4. 61. Yedinci sınıf SBDK’ında adalet kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

5. Yardımseverlik

7.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında yardımseverlik kök değeri 35, *görsellerde* ise 12 olmak üzere toplamda 47 kez geçmektedir (Tablo 4.49) ve tüm değerler içerisindeki oranı %8,2’dir (Tablo 4.43).

Tablo 4. 49. Yedinci sınıf SBDK’ında yardımseverlik kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	1	1	2	0	12	6	13	35
Görsel	1	0	1	0	2	2	6	12
Toplam	2	1	3	0	14	8	19	47

Yardımseverlik kök değeri en fazla (f=19), “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında ve “Ülkeler Arası Köprüler” başlıklı 7.Ünitede geçmiştir. Sosyal Bilgiler ders programında bu öğrenme alanı işlenirken iş birliği değerinin öğrencide pekişmesi istenmiştir (MEB, 2018). Yardımseverlik kök değeri dördüncü ünite ve ikinci ünitenin de görselinde hiç geçmemiştir (f=0). Bununla birlikte yardımseverlik kök değerinden genel olarak ünitelerde bahsedildiği belirtilebilir. Aşağıda yardımseverlik kök değerinin 7.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“Türkiye bu anlamda son yıllarda komşu ülkelerde yaşanan savaşlar yüzünden göç eden milyonlarca insanı kabul etmektedir” (MEB, 2023d, s.110).

“Yardımlaşma ve dayanışma toplumda yaşayan insanları birbirine bağlayan bir değerdir” (MEB, 2023d, s.154).

“Vakıflar ve vakıfların topluma sunduğu yararlar, yüzyıllar boyunca devam etmiştir” (MEB, 2023d, s.155).

“Ahi teşkilatının en önemli vazifesi, toplumun sosyal ve ekonomik yönleri ile bir bütün hâlinde yaşamasını ve insanlar arasında iş birliğini sağlamaktır” (MEB, 2023d, s.161).

“Bunun için de devlet; ihtiyacı olan ve çalışamayacak durumdaki vatandaşların ihtiyaçlarını karşılar, çalışan kesimin haklarını yasalar aracılığı ile korur” (MEB, 2023d, s.190).

Kitaptaki etkinliklerde yardımlaşma kök değerine yer verilmiştir. Örneğin; “Toplumda yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamada vakıf kültürünün önemini araştırınız” (MEB, 2023d, s.34) ve “Sadaka taşlarına para bırakan ve buradan para alan kişilerin duyguları hakkında neler söyleyebilirsiniz? Günümüzde sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici benzer uygulamalar var mıdır?” (MEB, 2023d, s.35) gibi sorularla yardımlaşma kök değerinin pekişmesi sağlanmıştır. Bilgi

kutucuğunda “Kızılay”, “YeşilAy”, “Tükçev” ve “Serçev” hakkında bilgi verilerek sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyen kurum ve kuruluşların bazılarına örnekler verilmiştir (MEB, 2023d, s.157). “Türkiye Depremden Sonra Van İçin Tek Yürek Oldu” (MEB, 2023d, s.25) ve “Sosyal Yardım Artı”(MEB, 2023d, s.191) gibi *genel ağ haberlerinde* yardımseverlik kök değerinden bahsedilmiştir. *Ünite değerlendirme* sorularında da yardımseverlik kök değerine yer verilmiştir. Örneğin “Ülkemizde ulusal afet yönetimi ve uluslararası yardımlar konusunda ... öncü kuruluştur” (MEB, 2023d, s.172) cümlesindeki boşluğa “Türk Kızılayı” kavramını; “....., ihtiyacı olan ve çalışamayacak durumda olan vatandaşların ihtiyaçlarını karşılar” (MEB, 2023d, s.200) cümledeki boşluğa “sosyal devlet” kavramını getirmesi öğrenciden beklenmiştir. Bir başka soruda ise “Sivil toplum kuruluşlarının toplumda yardımlaşma ve dayanışmaya katkıları nelerdir? Örnekler veriniz” (MEB, 2023d, s.173) şeklinde sorular ile öğrencide yardımseverlik kök değerinin pekişmesi istenmiştir. Kitapta ayrıca “Birleşmiş Milletler, İslam İşbirliği Teşkilatı, Dünya Sağlık Örgütü, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, İktisadi İş Birliği ve Gelişme Teşkilatı, Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü, Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü, Ekonomik İş Birliği Teşkilatı, Akdeniz İçin Birlik ve Gelişen Sekiz Ülke (D-8)” (MEB, 2023d, s.205-208) kuruluşlardan ülkeler arası yardımlaşma, işbirliği ve dayanışma amacıyla teşkilatlandıkları belirtilmiştir.

Yardımlaşma kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1 ve Görsel 2’de Suriyeli mülteci kampı; Görsel 3’de ev işlerine yardım; Görsel 4, 5 ve 6’da yardım ile ilgili kuruluşların amblemleri ile yardımseverlik kök değeri yansıtılmak istendiği değerlendirilmiştir (MEB, 2023d, s.110, 218, 196, 156, 157).

Görsel 1 (s.110)	Görsel 2 (s.218)	Görsel 3 (s.196)
		
Görsel 4 (s.156)	Görsel 5 (s.156)	Görsel 6 (s.157)
		

Şekil 4. 62. Yedinci sınıf SBDK’ında yardımseverlik kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

6.Özdenetim

7.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında özdenetim kök değeri 26, *görsellerde* ise 11 olmak üzere toplamda 37 kez geçmektedir (Tablo 4.50) ve tüm değerler içerisindeki oranı %6,5’dir (Tablo 4.43).

Tablo 4. 50. Yedinci sınıf SBDK’ında özdenetim kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	10	0	0	0	9	1	6	26
Görsel	4	0	0	0	6	0	1	11
Toplam	14	0	0	0	15	1	7	37

Özdenetim kök değeri en fazla, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında ve “Ekonomi ve Sosyal Hayat” başlıklı 5.Ünite (f=15) ile “Birey ve Toplum” öğrenme alanında ve “İletişim ve İnsan İlişkileri” başlıklı 1.Ünitede (f=14) geçmektedir. Sosyal Bilgiler ders programında bu iki öğrenme alanında öğrenciye çeşitli becerilerin kazandırılması öngörülmüştür (MEB, 2018). Özdenetim kök değeri; ikinci, üçüncü, dördüncü ünitelerde ve altıncı ünitenin görsellerinde hiç geçmemiştir (f=0). Aşağıda *özdenetim* kök değerinin 7.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklere yer verilmiştir.

“Ben onun yerinde olsaydım ne yapardım ne düşünürdüm sorusu empati sürecini başlatır” (MEB, 2023d, s.15).

“Ben dilini kullanarak hem kendimizi daha iyi ifade etmiş hem de karşımızdakini kırmamış oluruz” (MEB, 2023d, s.19).

“Yetenek ve becerileriniz, anlamakta ve yapmakta başarılı olduğunuz alanları temsil eder. Her insan farklı yeteneklere sahiptir” (MEB, 2023d, s.165).

Kitaptaki etkinliklerde özdenetim kök değerinden bahsedilmiştir. Örneğin “Size göre çevremiz ile doğru iletişimi nasıl kurabiliriz” (MEB, 2023d, s.16), “Sevdiğiniz bir mesleği mi yoksa çevrenizin sizden istediği bir mesleği mi yapmayı istersiniz?” (MEB, 2023d, s.165) gibi sorularla öğrencinin kendisi ve çevresi hakkında farkındalığının artırılması amaçlandığı belirlenmiştir. Ayrıca bir başka etkinlikte çocukların hangi mesleğe ilgi duydukları ve bunun hangi yetenekle ilişkili olduklarını yazmaları istenmiştir (MEB, 2023d, s.168)

	Hangi Meslek: Arkeolog Hangi İlgil. Yetenek, Beceriyi Gerekli: Üst düzeyde genel yeteneğe özellikle sözel düşünme ve neden-sonuç ilişkisini ortaya çıkarabilme gücüne sahip, tarih ve kültür konularına meraklı ve bu alanlarda başarılı, iyi bir gözlemci ve araştırmacı, açık havada çalışma yapmaktan hoşlanan kişiler olmaları gerekir.
	Hangi Meslek: Hangi İlgil. Yetenek, Beceriyi Gerekli:
	Hangi Meslek: Hangi İlgil. Yetenek, Beceriyi Gerekli:
	Hangi Meslek: Hangi İlgil. Yetenek, Beceriyi Gerekli:
	Hangi Meslek: Hangi İlgil. Yetenek, Beceriyi Gerekli:

Şekil 4. 63. Yedinci sınıf SBDK özdenetim kök değeriyle ilgili etkinlik

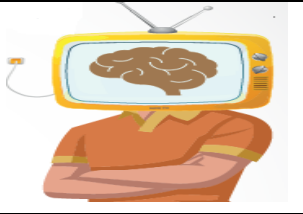
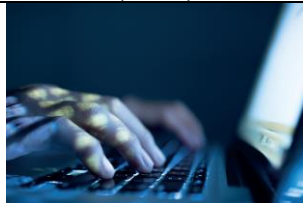
Bilgi kutucuklarında özdenetim kök değerinden, ilişkilerinde çatışma yaşayan kişilerin ne hissettikleri ve nasıl davrandıkları hakkında bilgi verilerek bahsedilmiştir (MEB, 2023d, s.21). Ünite değerlendirme sorularında “İlgi, yetenek, beceri ve değerlerinizi dikkate alarak ileride yapmak istediğiniz meslek ile ilgili mesleki eğitim planı yapınız” (MEB, 2023d, s.173) denilerek öğrencinin kendi özelliklerinin farkına

varması konusunda düşünmesi sağlanmıştır. Aşağıda özdenetimle ilgili bir başka soru örneğine yer verilmiştir.

Doğru bir meslek seçimi kişinin kendini doğru tanıması ile yakından ilgilidir. Birey, meslek seçimini yaparken kendi özellikleri ile mesleğin gerektirdiği özellikleri karşılaştırmalıdır. Verilen bilgilerden hareketle meslek seçiminde aşağıdakilerden hangisinin yapılması <u>yanlış</u> olur? A) İlgili alanlarımızın ne olduğunu belirlemek B) Ailemizin beklentilerine göre davranmak C) Mesleğin gerektirdiği özellikleri araştırmak D) Yeteneklerimizin ne olduğunu tespit etmek

Şekil 4. 64. Yedinci sınıf SBDK’ında özdenetim kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu

Özdenetim kök değeri ile ilgili görsellerden örnekler aşağıda sunulmuştur. Görsel 1’de “Bana eşekten düşeni çağırın” diyen Nasrettin Hoca görseli; ve 2’de “Televizyon ve sanal dünya beyinlerimizi kontrol eder hale geldiği”; Görsel 3’de “Kendimizi tanıyarak üniversite tercihi yapmamız gerektiği”; Görsel 4’de “Genetik mühendisliği” Görsel 5’de “Yazılım mühendisliği” ve Görsel 6’da “Halkla ilişkiler” bölümü ile ilgili görseller olup ve görsellerle öğrencide farkındalık sağlanmaya çalışılmıştır (MEB, 2023d, s. 127, 128, 212, 147, 182, 184).

Görsel 1 (s.15)	Görsel 2 (s.128)	Görsel 3 (s.166)
		
Görsel 4 (s.167)	Görsel 5 (s.167)	Görsel 6 (s.167)
		

Şekil 4. 65. Yedinci sınıf SBDK’ında özdenetim kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

7. Dürüstlük

7.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında dürüstlük kök değeri 13, *görsellerde* ise 2 olmak üzere toplamda 15 kez geçmektedir (Tablo 4.51) ve tüm değerler içerisindeki oranı %2,6’dır (Tablo 4.43).

Tablo 4. 51. Yedinci sınıf SBDK’ında dürüstlük kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	8	0	0	0	4	1	0	13
Görsel	1	0	0	0	1	0	0	2
Toplam	9	0	0	0	5	1	0	15

Dürüstlük kök değeri en fazla (f=9), “Birey ve Toplum” öğrenme alanında ve “İletişim ve İnsan İlişkileri” başlıklı 1.Ünitede geçmiştir. Sosyal Bilgiler ders programında bu öğrenme alanında öğrenciye özgürlük ve sorumluluk değerlerinin benimsenmesi öngörülmüş (MEB, 2018) dolayısıyla bu veri ile uyumlu değildir. Dürüstlük kök değeri; ikinci, üçüncü, dördüncü ve yedinci ünite ile altıncı ünitenin görsellerinde hiç geçmediği belirlenmiştir (f=0). Aşağıda *dürüstlük* kök değerinin 7.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“Ben dili; ne tür duygular yaşattığını açıklayan, dürüst ve sorumlu bir ifadedir” (MEB, 2023d, s.19).

“Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması; denetimsiz bilginin, yalan ya da yanlış haberlerin ortaya çıkmasına ve bilgi kirliliğine sebep olmaktadır” (MEB, 2023d, s.30).

“İyi huylu ve güzel ahlaklı; gözü ve gönlü tok olmak ahiliğin prensiplerinden sayılırdı” (MEB, 2023d, s.251).

“Atatürk: Daha endişesiz ve korkusuzca, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır” (MEB, 2023d, s.188).

Kitaptaki etkinliklerde dürüstlük kök değerine yer verilmiştir. Örneğin; “Kitle iletişim araçlarının toplumu yanlış bilgilendirmesi ne gibi sorunlar ortaya çıkarır?” (MEB, 2023d, s.30) ve “Ahi teşkilatının meslek ahlakı kazandırmadaki rolü nedir?” (MEB, 2023d, s.164) denilerek öğrencilerde dürüstlük kök değerinin oluşmasına çalışılmıştır. *Bilgi kutucuğunda* dürüstlük kök değeri, tekzip metni üzerinden

verilmiştir (MEB, 2023d, s.33). Kitapta *ünite değerlendirme* kısmında dürüstlük kök değerinden bahsedilmiş ve aşağıda bir örneğe yer verilmiştir (MEB, 2023d, s.155)

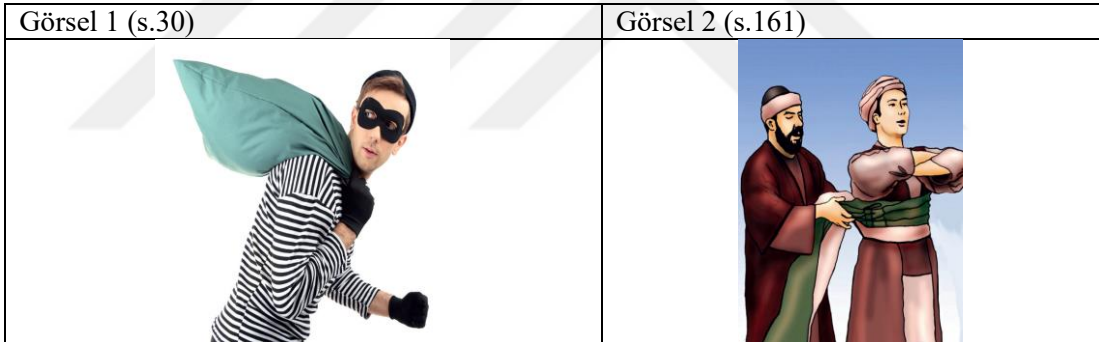
3. Sporcu Mehmet Bey, gazetede kendi ve ailesiyle ilgili asılsız haberleri görünce hemen avukatlarına başvurarak haberin düzeltilmesini ister. Haberi yapan basın kuruluşu bunun üzerine bir düzeltme yazısı yayımlar.

Yukarıdaki metne göre Mehmet Bey ile ilgili haberin düzeltilmesine ne ad verilir?

A) Kamuoyu B) Özgürlük
C) Sansür D) Tekzip

Şekil 4. 66. Yedinci sınıf SBDK’ında dürüstlük kök değeriyle ilgili ünite değerlendirme sorusu

Dürüstlük kök değerinden bahsedildiği değerlendirilen 2 görselin olduğu belirlenmiştir ve bu görseller aşağıda yer verilmiştir. Görsel 1’de hırsızlık temsili fotoğraf ve Görsel 2’de Ahilikte kalfa olan kişiye düzenlenen şed kuşanma töreni üzerinden dürüstlük kök değerinden bahsedildiği değerlendirilmiştir (MEB, 2023d, s.30, 161).

Şekil 4. 67. Yedinci sınıf SBDK’ında dürüstlük kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

8. Sevgi

7.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında sevgi kök değeri 8, *görsellerde* ise 5 olmak üzere toplamda 13 kez geçmektedir (Tablo 4.52) ve tüm değerler içerisindeki oranı %2,3’dür (Tablo 4.43).

Tablo 4. 52. Yedinci sınıf SBDK’ında sevgi kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	5	1	0	0	0	2	0	8
Görsel	3	1	1	0	0	0	0	5
Toplam	8	2	1	0	0	2	0	13

Sevgi kök değeri en fazla (f=8), “Birey ve Toplum” öğrenme alanında ve “İletişim ve İnsan İlişkileri” başlıklı 1.Ünitede geçmiştir. Bu öğrenme alanında ve ünite de iletişim becerilerinin öğrenciye benimsetilmesi gerektiği Sosyal Bilgiler ders programında belirtilmektedir (MEB, 2018). Sevgi kök değeri; dördüncü, beşinci ve yedinci ünite ile üçüncü ünitenin metin, altıncı ünitenin de görselinde hiç geçmemiştir (f=0). Aşağıda sevgi kök değerinin 7.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“Sevecen, anlayışlı ve duyarlı davranarak çevremizi ve dünyayı daha yaşanabilir hâle getirebiliriz” (MEB, 2023d, s.13).

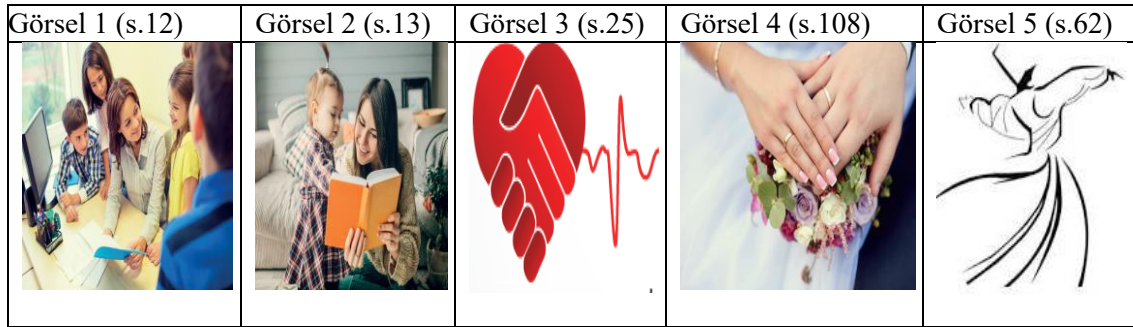
“Ses tonumuz ya da konuşma şeklimiz öfke, sevinç, kızgınlık ve heyecan gibi duyguları içerir” (MEB, 2023d, s.15).

“İnsan; dili ile sever, sevilir ve saygınlık kazanır” (MEB, 2023d, s.17).

“Agop Amca kuyumcu. Eşi Armin Hanım’la otuz yıldır evliler ama daha yeni evlilermiş gibi sevgiyle bakıyorlar birbirlerine” (MEB, 2023d, s.62).

Kitaptaki etkinlikte öğrencilere “Toplum tarafından sevilen ve saygı duyulan bir insan olmak için iletişim kurarken nelere dikkat etmeliyiz?” (MEB, 2023d, s.16) diye sorularak sevgi kök değerinden bahsedilmiştir. *Bilgi kutucuğuna* sevgi kök değerinden, çocuğun sevilmesi onda güven duygusunun inşasında önemli olduğu bilgisi ile verilmiştir (MEB, 2023d, s.197).

Sevgi kök değerinden bahsedildiği değerlendirilen 5 görselin olduğu belirlenmiştir ve bu görseller aşağıda yer verilmiştir. Görsel 1’de Çocuklar ve öğretmen; Görsel 2’de Çocuk ve anne; Görsel 3’de Kalp ve eller; Görsel 4’de evlilik ve Görsel 5’de semazen görselleriyle görseliyle sevgi kök değerinin görselleştirildiği değerlendirilmiştir (MEB, 2023d, s.12, 13, 25, 108).

Şekil 4. 68. Yedinci sınıf SBDK’ında sevgi kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

9. Dostluk

7.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında dostluk kök değeri 5, *görsellerde* ise 3 olmak üzere toplamda 8 kez geçmektedir (Tablo 4.53) ve tüm değerler içerisindeki oranı %1,4’dür (Tablo 4.43).

Tablo 4. 53. Yedinci sınıf SBDK’ında dostluk kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	2	1	1	0	0	0	1	5
Görsel	0	2	0	0	0	0	1	3
Toplam	2	3	1	0	0	0	2	8

Dostluk kök değeri; “Kültür ve Miras” öğrenme alanında ve “Türk Tarihinde Yolculuk” başlıklı 2. Ünite (f=3), “Birey ve Toplum” öğrenme alanında ve “İletişim ve İnsan İlişkileri” başlıklı 1.Ünite (f=2) ve “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında ve “Ülkeler Arası Köprüler” başlıklı 7.Ünite (f=2) geçmektedir. Diğer ünitelerde sevgi kök değerinden bahsedilmemiştir (f=0). Sosyal Bilgiler ders programında bu öğrenme alanlarında öngörülenlerle (MEB, 2018) bu veri ile uyumlu değildir. Aşağıda *dostluk* kök değerinin 7.sınıf SBDK’ına yansımalarına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“Akşam yemeğinde herkes bir araya gelirdi. Eğer güzel bir yemek pişmişse kokusu komşuya gider diye, önce komşuya bir tabak yemek gönderilirdi” (MEB, 2023d, s.23).

“Türkiye bu anlamda son yıllarda komşu ülkelerde yaşanan savaşlar yüzünden göç eden milyonlarca insanı kabul etmektedir” (MEB, 2023d, s.110).

“Dünyada yaşanan sorunların çözümü, ülkelerin iş birliği yaparak bir araya gelmesi ile mümkün olabilir” (MEB, 2023d, s.204).

Yapılan etkinlikte “Bütün iletişim araçlarını bir günlüğüne kullanmayınız. Pikniğe gitme, gezme, spor yapma, sohbet etme gibi etkinlikleri yaparak izlenimlerinizi defterinize yazıp sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız” (MEB, 2023d, s.24) denilerek sevdiklerimize vakit geçirme üzerinden dostluk kök değerinden bahsedildiği değerlendirilmiştir. Kitapta *bilgi kutucuğunda* Gülgün Üçel Aybet tarafından yazılan Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları adlı metinde dostluk kök değerinden bahsedilmiştir (MEB, 2023d, s.82).

Dostluk kök değerinden bahsedildiği değerlendirilen 3 görselin olduğu belirlenmiştir ve bu 3 görsele aşağıda yer verilmiştir. Görsel 1’de düğün alayı, Görsel 2’de Bayram eğlencesi ve Görsel 3’de ise uluslararası dostluk ve ilişkiler üzerinden dostluk kök değerinin anlatılmaya çalışıldığı belirlenmiştir (MEB, 2023d, s.81, 82, 204).

Görsel 1 (s.81)	Görsel 2 (s.82)	Görsel 3 (s.204)
		

Şekil 4. 69. Yedinci sınıf SBDK’ında dostluk kök değeriyle ilgili görsellerden örnekler

10. Sabır

7.sınıf SBDK’ında *metin* kısımlarında sabır kök değeri 4, *görsellerde* ise 0 olmak üzere toplamda 4 kez geçmektedir (Tablo 4.54) ve tüm değerler içerisindeki oranı %0,7’dir (Tablo 4.43).

Tablo 4. 54. Yedinci sınıf SBDK’ında sabır kök değerinin ünitelere göre sayısı

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 3	Ünite 4	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7	Toplam
	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)	(f)
Metin	2	1	0	0	1	0	0	4
Görsel	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	2	1	0	0	1	0	0	4

Sabır kök değeri “Birey ve Toplum” öğrenme alanında ve “İletişim ve İnsan İlişkileri” başlıklı 1.Ünitede 2 kez, “Kültür ve Miras” öğrenme alanında ve “Türk Tarihinde Yolculuk” başlıklı 2. Ünitede 1 kez ve “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında ve “Ekonomi ve Sosyal Hayat” başlıklı 5.Ünite 1 kez geçmiş ve diğer hiçbir ünite de geçmemiştir (f=0). Ayrıca kök değerler içerisinde görseli tespit edilemeyen tek kök değeri sabır olmuştur (f=0).

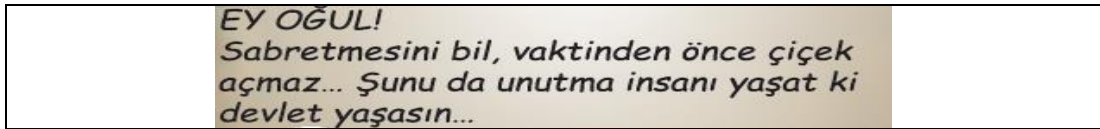
Saygı kök değerinin geçtiği yerler aşağıda verilmiştir.

“Dinlemek kolay gibi görünse de oldukça zor ve sabır isteyen bir eylemdir” (MEB, 2023d, s.17)

“Dikkatli, sabırlı ve tarihî eserlere ilgili olmak, mesleğin gerektirdiği diğer özelliklerdir” (MEB, 2023d, s.167)

“Tasarım ve mantık yürütme yeteneği olan, fen ve matematik alanlarına ilgi duyan, dikkatli, sabırlı, kendini sürekli yenileyen kişilerin seçebileceği bir meslektir” (MEB, 2023d, s.167)

Sabır kök değerinin geçtiği bir diğer yer ise Ahmet Şimşirgil’in *Kayı I adlı* kitaptan alınan Şeyh Edebali’nin Osman Bey’e Nasihatindedir (MEB, 2023d, s.39)

Şekil 4. 70.Yedinci sınıf SBDK’ında sabır kök değeri örneği

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmada, 2023 yılı Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan kök değerlerin, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 4., 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı olarak devlet okullarında okutulan kitapların metin ve görsellerine yansıtılma düzeyleri nitel araştırma yöntemine uygun bir şekilde incelenmiştir. İncelenen kitaplarda; adalet, dostluk, dürüstlük, sabır, saygı, sorumluluk, öz denetim, vatanseverlik, sevgi ve yardımseverlik kök değerlerinin ne kadar belirtildiği tespit edilerek buna ilişkin örneklere yer verilmiştir.

SBDK'larının toplam 811 sayfasında yer alan metin kısımlarında %80 oranında (652 sayfada) kök değer / değerlerden bahsedildiği belirlenmiştir. Kitapların toplam 662 sayfasında bulunan görsel kısımlarda ise %57 oranında (377 sayfada) kök değerlerin yansıtıldığı tespit edilmiştir. Yapılan diğer çalışmalarda da benzer şekilde kök değerlerin daha çok SBDK'larının metinlerinde yer aldığı yönündedir (Hatay-Uçar, 2019; Erbaş, 2021). Ancak Topkaya (2011) tarafından yapılan araştırmada ise tam tersi olarak, SBDK'larının görsellerinde daha fazla değerden bahsedildiği belirtilmektedir. Bu, Topkaya'nın (2011) çalışmasının diğer çalışmalara göre eski tarihli olması ve kitapların 10 yıl içerisinde birden fazla güncellenmiş olmasıyla açıklanabilir.

Toplamda SBDK'larının %70'inde (1029 sayfada) kök değer ya da değerlerden bahsedildiği görülmüştür. Yapılan araştırmalarda ortaya çıkan veriler bu sonucu desteklemektedir (Ceviz, 2021; Irmak, 2021). Bir başka anlatımla, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında değerler yoğun bir şekilde işlendiği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla incelen SBDK'larında; değerlere önem verildiği ve değerden bahsedilme sayısının her sınıf düzeyinde yüksek olduğu anlaşılmıştır. Bu veriler, alan yazınında "Sosyal Bilgiler dersinde değerlere özel bir vurgu yapılması ve bu dersin, diğer derslere göre değerlerin öğretimi, aktarımı ve inşasında ayrıcalıklı bir rol üstlenmesi gerektiği" (Şen, 2019; Irmak, 2021; Keskin, 2008) anlatımıyla da örtüşmektedir.

SBDK'larında en çok geçen kök değer çoktan aza olacak şekilde şu şekilde sıralanmıştır: "vatanseverlik" (f=444, %25,2), "sorumluluk" (f=392, %22,2), "saygı" (f=281, %15,9), "adalet" (f=165, %9,4), "özdenetim" (f=153, %8,7),

“yardımseverlik” (f=131, %7,4), “sevgi” (f=65, %3,7), “dürüstlük” (f=57, %3,2), “dostluk” (f=55, %3,1) ve “sabır” (f=21, %1,2). Dolayısıyla SBDK’larında değerlerden bahsedildiği bununla birlikte bazı değerlerin diğerlerine göre daha fazla geçtiği ortaya çıkmaktadır ve bu literatür bilgisiyle örtüşür niteliktedir (Demirel, 2023). Bu bağlamda; vatanseverlik, sorumluluk ve saygı kök değerleri SBDK’larındaki tüm değerlerin %63,3’ünü, adalet, özdenetim ve yardımseverlik kök değerleri SBDK’larındaki tüm değerlerin %25,5’ini ve sevgi, dürüstlük, dostluk ve sabır kök değerleri ise SBDK’larındaki tüm değerlerin %11’2’sini oluşturmuştur. Kök değer sıralamasına ilişkin bu bulgu ile Demirel’in (2022) yaptığı çalışmadaki sıralamayla uyumludur. SBDK’larında vatanseverlik, sorumluluk ve saygı kök değerinden yoğun bir şekilde bahsedilip (%63,3); sevgi, dürüstlük, dostluk ve sabır kök değerinden çok az bahsedilmesi (%11) dikkat çekici bir bulgudur.

Toplamda SBDK’larında gerek metinlerde (f=292, %24,1) ve gerekse görsellerde (f=152, %27,4) en fazla geçen / vurgulanan kök değer vatanseverliktir (f=444, %25,2). Vatanseverlik kök değerinin tüm sınıf düzeylerinde en çok geçtiği ünite 2. Ünite ve 6.Ünite olup, öğrenme alanları “Kültürel Miras” ve “Etkin Vatandaşlık”tır. Vatanseverlik kök değerinin sayı olarak ön plana çıkması, bu iki üniteadaki öğrenme alanındaki kazanımların detaylı işlenmesi ve dolayısıyla ders kitaplarının görsel ve metinsel içeriğine daha fazla vatanseverlik kök değerinin yansıtılmış olmasıyla açıklanabilir. Bu araştırmanın bulgularıyla örtüşür biçimde yapılan çalışmalarda Sosyal Bilgiler ders kitaplarında vatanseverlik kök değerinin en fazla geçen kök değer olduğu tespit edilmiştir (Aral, 2008; Balık, 2016; Taşdemir, 2018; Öksüz ve Eken, 2019; Ceviz, 2021; Demirel, 2022).

Yapılan bazı çalışmalarda ise ders kitaplarında en fazla yer verilen değer sorumluluk değeri olduğu tespit edilmiştir (Doğan ve Gülüşen, 2011; Çetinkaya ve Metin, 2018; Faiz ve Avcı, 2018; Kuzucu, 2018; Uçar, 2019; Ceviz, 2021). Bu çalışmada da vatanseverlikten sonra ikinci olarak en fazla geçen kök değer sorumluluk olduğu belirlenmiştir (f=392, %22). Bu çalışmada en fazla bahsedilen üçüncü değer saygıdır (f=281, %15,9) ve bu, alan yazında yapılan çalışmalarda ortaya konulan bulgularla örtüştüğü anlaşılmıştır (Baki, 2019; Ceviz, 2021)

Ancak alan yazınında Sosyal Bilgiler ders kitaplarında en çok yer verilen değer in sevgi kök değeri olduğunu ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır (Kırmızı, 2014; Pilav ve Erdoğan, 2016; Öztürk ve Özkan, 2018; Baki, 2019). Bu çalışmada ise, tüm sınıf düzeylerinde en az bahsedilen değerlerden birinin de sevgi kök değeri olduğu bulunmuştur (f=65, %0,3). Farklılığın nedeni; yıllar içerisinde kitapların içeriklerinin değişmesi, MEB'in Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yenilikler yapması ve araştırmacının bakış açılarındaki farklılıklardan kaynaklanmış olabilir.

İncelenen kitaplarda, en az yer verilen iki değer olmuştur, bunlardan biri sabır değeri ise dürüstlük kök değeridir. Bu veri Demirel (2022) tarafından yapılan araştırmanın bulgularıyla aynen örtüşmektedir. Alan yazınında yapılan başka bir çalışmada da benzer şekilde Sosyal Bilgiler ders kitaplarının tamamında en az geçen kök değerin dürüstlük ve sabır olduğu ifade edilmiştir (Çelikkaya ve Kürümlüoğlu, 2018; Çetinkaya ve Metin, 2018; Ecerkale ve Bayrak, 2018; Kuzucu, 2018; Kahya, 2018; Ceviz, 2021; Irmak, 2021).

Her sınıf düzeyinde ünitelere göre kök değerler incelendiğinde, bazı kök değerlerin daha çok bir ünite de yoğunlaştığı görülmüştür. Örneğin 4.sınıf SBDK'ında adalet kök değeri 22 kez yer almış ve 6.Ünite de 21 kez geçmiştir, 5.sınıf SBDK'ında ise 40 kez geçen adalet kök değeri 1.Ünite de 21 kez geçmiştir. Benzer bulgu Demirel (2022) tarafından da tespit edilmiştir. Bu, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında her ünite için belirlenmiş olan öğrenme alanlarının farklılığından kaynaklanması ile izah edilebilir.

Bu çalışmada, 4.sınıf SBDK'ında en fazla yer alan değer sorumluluk kök değeridir (f=89, %23,8) ve en az belirtilen kök değeri ise dürüstlük kök değeridir (f=4, %1,1). Irmak (2021) tarafından yapılan çalışmada da 4.sınıf SBDK'ında en fazla sorumluluk, en az ise saygı kök değerine yer verildiği belirlenmiştir. Çelikkaya ve Kürümlüoğlu (2018) ise en fazla sorumluluk, en az vatanseverlik kök değerine yer verildiğini ifade etmektedir. 4.sınıf SBDK'ında en fazla kök değeri "Etkili Vatandaşlık" öğrenme alanındayken (f=73) en az kök değeri ise "Bilim, Teknoloji ve Toplum" öğrenme alanındadır (f=34). Bu bulgu, Bayrak (2021) tarafından yapılan

çalışmayla uyumluyken, Irmak (2021) tarafından yapılan çalışmayla uyumlu olmadığı anlaşılmaktadır.

5.sınıf SBDK’ında yapılan incelemede, en fazla yer alan kök değerin sorumluluk (f=105, %30,1) ve en az geçen kök değerin ise sabır kök değeri olduğu tespit edilmiştir (f=6, %1,7). Yapılan diğer çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir (Kuş, Merey, ve Karatekin, 2013; Çelikkaya ve Kürümlüoğlu, 2018; Irmak, 2021). 5.sınıf SBDK’ında en fazla kök değer “Birey ve Toplum” öğrenme alanındadır (f=67) ve en az kök değer ise “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanındadır (f=33). Irmak (2021) tarafından yapılan çalışmada ise en fazla kök değer “Kültür ve Miras” öğrenme alanında olduğu bulunmuştur.

Araştırmada 6.sınıf SBDK’ında yapılan incelemede, en fazla yer alan kök değerin vatanseverlik (f=170, %36,1) ve en az geçen kök değerin ise sabır kök değeri olduğu anlaşılmıştır (f=5, %1,1). Bu bulgu Bayrak (2021) tarafından yapılan çalışmayla örtüşmektedir. 6.sınıf SBDK’ında en fazla kök değer “Kültür ve Miras” öğrenme alanındadır (f=113) ve en az kök değer ise “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanındadır (f=15). Bu bulgular alan yazını ile örtüşmektedir (Topkaya, 2011; Irmak, 2021; Bayrak, 2021).

7.sınıf SBDK’ında yapılan incelemede ise, en fazla yer alan kök değer vatanseverlik (f=154, %27,0) ve en az geçen kök değer ise sabır kök değeridir (f=4, %0,7). Bayrak (2021) tarafından yapılan çalışmada 7.sınıf SBDK’ında daha fazla saygı, Irmak (2021) tarafından yapılan çalışmada sorumluluk ve Topkaya (2011) tarafından yapılan çalışmada ise dürüstlük olduğu saptanmıştır. Bu araştırmada 7.sınıf SBDK’ında vatanseverlikten sonra en çok yer alan ikinci değer sorumluluk (f=119), üçüncü değer ise saygıdır (f=109), ancak dürüstlük kök değeri çok az geçmiştir (f=15). Dolayısıyla Bayrak (2021) ve Irmak (2021) tarafından yapılan çalışmayla bu araştırmanın bulguları örtüştüğü ifade edilebilirken, Topkaya’nın (2011) çalışmasıyla örtüşmemektedir. Topkaya (2011) çalışması eski olmasıyla bu durum açıklanabilir. 7.sınıf SBDK’ında en fazla kök değer “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanındadır (f=117) ve en az kök değer ise “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanındadır (f=39).

6. ÖNERİLER

Yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulgular çerçevesinde şu öneriler geliştirilmiştir:

1. SBDK'larında kök değerlere sayıca fazla yer verilmesine rağmen, bazı değerlerin hem metinlerde hem de görsellerde diğerleriyle kıyaslanamayacak oranda daha fazla geçtiği anlaşılmıştır. Her bir kök değer birbirini inşa edip beslediği düşünüldüğünde, her kök değere birbirine yakın oranlarda yer verilmesi önem arz etmektedir. Örneğin sevgi, özdenetim ve dürüstlük kök değeri aynı zamanda vatanseverlik, sorumluluk ve saygı kök değerlerini de oluşturan kök değerlerdir. Dolayısıyla vatanseverlik veya sorumluluk kök değeri kadar dürüstlük kök değerinden de Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bahsedilmesi uygun olacağı değerlendirilmiştir.

2. Bazı kök değerlerin doğrudan ifade edilmeyip öğrencinin dolaylı olarak anlaması beklendiği anlaşılmıştır. Örneğin; özdenetim kök değeri doğrudan bahsedilmeyip, öğrencinin kendisini ve çevreyi tanıyıp keşfetme yeteneği üzerinden anlatılmak istenmiştir. Yine sevgi kök değeri, daha çok görseller üzerinden ortaya konulmaya çalışılmıştır. MEB tarafından belirlenen tüm kök değerlerin isimlerinin doğrudan kitaplarda yer alması, öğrencilerin bu kök değerlerin isimlerini doğrudan okuması / görmesi önem arz edeceğinden, bu kök değerlerden de bahsedilmesi uygun olacağı düşünülmüştür.

3. Bazı kök değerlerin mikro ölçekte değil, daha çok makro perspektifte ele alındığı anlaşılmıştır. Örneğin adalet kök değeri, bireysel düzeyde adil olma değil de daha çok tam bağımsızlık, adil yargılanma gibi makro düzeyde karşılığını bulan olgularla anlatıldığı görülmektedir. Makro kavramlar öğrencinin adalet kök değerini tam kavrayamamasına neden olabilir. Benzer şekilde dostluk kök değerinin daha çok ülkeler arası dostluk / kardeşlik gibi makro ilişkilerde kendine yer bulurken, SBDK'larında bireyler arası ilişkilerdeki dostluktan bahsedilmemektedir. Dolayısıyla kök değer, öncelikle ve daha çok mikro düzeyde öğrencinin anlayıp benimsemesine yönelik SBDK'larına yansıtılması uygun olacağı değerlendirilmiştir.

4. SBDK'ları metin ağırlıklıdır ve dolayısıyla da kök değerler daha çok metinler üzerinden verilmiştir. Kitapların metin oranları düşürülerek görsel malzemelere yer verilmesi ve bu görsel malzemelerde de tüm kök değerleri yansıtacak oranda düzenlenmesi önemlidir. Sabır kök değeri hem metin hem de görselde çok az geçtiği gibi, sabır kök değerinin geçtiği değerlendirilen görsellerin hepsinde doğrudan değil dolaylı bir anlatım söz konusudur. Ayrıca 7.sınıf SBDK'ının görsellerinde sabır kök değerine hiç yer verilmemiştir. Dolayısıyla her bir kök değerini doğrudan anlatacak görsellerin kitaplarda yer alması gerektiği düşünülmüştür.

5. Sosyal Bilgiler Ders Programında belirtilen ve ünitelerde yer alması öngörülen öğrenme alanlarında öğrenciye kazandırılması beklenen kök değerlerin, SBDK'larına tam olarak yansıtılmadığı veya bir başka söylemle tamamen uyumlu olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda MEB tarafından hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Programında öngörülen ve kazandırılması beklenen kök değerlerin SBDK'larına yansıtılarak gerekli güncelleme çalışmaları yapılmalıdır.

6.SBDK'larının kök değerlerin yansıtılma biçimleri daha nitelikli ve anlamlı olması açısından; psikolog, pedagog ve görsel/yazınsal tasarım gibi yetkin kişilerden destek alınarak kitap güncellemeleri yapılmalıdır.

7. KAYNAKLAR

Ada, S., Baysal, Z. N., ve Korucu, S. (2005). Sınıf öğretmenlerinin sınıf içi olumsuz davranışlara gösterdikleri tepkilerin karakter eğitimi ve 2005 ilköğretim programı açısından değerlendirilmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3(10), 7-18.

Akari, Ö. F. (2019). Değerler eğitimi açısından spor. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

Akbaba Altun, S. (2003). Eğitim yönetimi ve değerler, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 7-17.

Akbaş, O. (2004). Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Akbaş, O. (2008). Değerler eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27.

Akbaş, O. (2012). Geleceğin mimarları üstün yetenekliler sempozyumu. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü.

Akpınar, B. (2011). Değerler eğitiminde bileşke modeli. *Eğitime Bakış*, 7(9), 30-38.

Aktepe, V., ve Yel, S. (2009). İlköğretim öğretmenlerinin değer yargılarının betimlenmesi: Kırşehir ili örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Yaz (3), s. 607-622.

Akyüz, Y. (2015). Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S.2015, Pegem Akademi. (S. 530), Ankara.

Albayrak, N. (2004). Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü. İstanbul: Kapı Yayınları.

Altan, S. (2019). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Uygulanan Aile Katılımı Çalışmalarının Ebeveynlerin Yaşam Boyu Öğrenme Becerilerine Katkısı, Bartın Üniversitesi, Bartın

Altun, S. A. (2003). Eğitim yönetimi ve değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 7-17.

Ambarlı, A. (2010). Türkiye'de Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Programları (Değişiklikler, Düzenlemeler, Güncellemeler). Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Aral, D. (2008). Milli Eğitim Bakanlığı'nın Hazırladığı 6.sınıf Türkçe ders kitabında Yer Alan Değerler Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Arslan, Z. Ş. ve Yaşar, F. T. (2007). Yükselen değer kavramı üzerine eleştirel bir yaklaşım. *DEM Dergi*, 1, 8-11.

Arslantaş, H. İ. (2014). Öğretim elemanlarının öğretim stratejileri-yöntem ve teknikleri, iletişim ve ölçme değerlendirme yeterliklerine yönelik öğrenci görüşleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 487-506.

Avaroğlu, E. (2014). Donanım tabanlı rastgele sayı üreticinin gerçekleştirilmesi. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Avaroğulları, M. (2014). Pedagojik Değerler. In M. Girgin (Ed.), *Dürüstlük İçinde* (s. 79-81). Ankara: Vize.

Avcı, E., & Faiz, M. (2018). 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları “Etkin Vatandaşlık” Öğrenme Alanında Yer Alan Becerilerin ve Değerlerin İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2(1), 1-21. Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu

Ayas, A. (2013). Eğitimle İlgili Temel Kavramlar. In H. Özmen ve D. Ekiz (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş* (S. 1-15). Pegem Akademi. Ankara

Aydın, M. (2011). “Değerler, işlevleri ve ahlak”. *Eğitime Bakış Dergisi*, 7(19):39-45.

Aydın, M. Z., ve Akyol Gürler, Ş. (2013). Okulda Değerler Eğitimi: Yöntemler, Etkinlikler, Kaynaklar. Ankara: Nobel Yayınları.

Aydoğan, İ. (2002). Etkili yönetim. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 61-75.

Bacanlı, H. (1999). Üniversite öğrencilerinin değer tercihleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 20(20), 597-610.

Baki, Y. (2019). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin değer aktarımı açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 17(37), 109-146.

Balcı, N. (2008). İlköğretim 6.sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitiminin Etkililiği. (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 231772).

Balık, Z. D. (2016). Hayat Bilgisi Öğretim Programındaki Değerler Bakımından Hayat Bilgisi Ders kitapları İle Yüz Temel Eser Listesindeki Ulusal Masalların Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.

Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri Ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 231-274.

Barth, J. (1991). Elementary and Junior High/Middle School Social Studies Curriculum. Lanham, Md.: University Press of America.

Barth, J. ve Demirtaş, A. (1997). İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi. Ankara: YÖK/Dünya Bankası Yayınları.

Bayrak, B. (2021). Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki soruların öğrenme alanlarında yer alan değerler açısından incelenmesi. *Turkish Studies - Educational Sciences*, 16(1), 119-138.

Bilgili, A. S. (2008). Geçmişten Günümüze Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler, *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (ed.Ali Sinan Bilgili), Pegem A Yayıncılık. (s. 1-32). Ankara.

Bircan, H. H. (2015). Felsefede Değer(Ler) Problemi. In H. H. Bircan ve B. Dilmaç (Ed.), *Değerler Bilançosu: Felsefe, Sosyoloji, Kamu, Eğitim İçinde* (s. 55-83). Ankara: Çizgi Kitabevi.

Birkök, M. C. (2019). Değerler sınıflandırması. *Journal of Human Sciences*, 16(2), 493-498.

Bloom, B. S. (1998). İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme. (Çev. D.A. Özçelik). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Bozkurt, E. (2019). Değerler eğitime ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13(29), 316-333.

Brophy, J., ve Good, T. (1986). Teacher Behavior and Student Achievement. In M. Wittrock (Ed.), *Handbook of Research on Teaching* (3rd ed., 328-375). New York: Macmillan.

Canatan, A. (2008). Toplumsal değerler ve yaşlılar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1(1), 62-71.

Candan, D. G. ve Ergen, G. (2014). 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 134-161.

Ceviz, B. N. (2021). 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlerin Sosyal Bilgiler Ders kitaplarına Yansıma Düzeyinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Crowther, E. (1995). An independent school library-classroom-parent partnership program to encourage respect, responsibility, courtesy, and caring for prekindergarten through eighth grade. ED 388964. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED388964.pdf>

Curriculum Development Council (2001). Learning to learn: The way forward in curriculum development. Hong Kong: Hong Kong SAR Government. Erişim Adresi: <https://www.edb.gov.hk/en/curriculum-development/cs-curriculum-docreport/wfin-cur/index.htm>

Çelikkaya, T. ve Kürümlüoğlu, M. (2018). Yeni Sosyal Bilgiler programında 4. ve 5.sınıf ta kazandırılması hedeflenen değerlere ilişkin kazanımların içeriğe yansması. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16(36), 7-38.

Çetinkaya, S. ve Metin, U. (2018). Değerler eğitimi açısından 2017-2018 eğitim öğretim döneminde kullanılan 2. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının incelenmesi. H. Adıyaman (Ed.), 3.Uluslararası Türk Coğrafyası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi Bildiriler Kitabı (s. 318-328). Kütahya: Academia Yayınları.

Danışman, D. (2019). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Görev ve Yetkinlikleri Hakkında Yönetici ve Öğretmen Algıları (Master's thesis, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Demircioğlu, İ. H., ve Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: Amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(15), 69-88.

Demirel, G. (2022). Sosyal Bilgiler Ders kitaplarında Yer Alan Kök Değerler. Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bartın.

Demirel, Ö., ve Kıroğlu, K. (2005). Ders kitabı İncelemesi. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Demirutku, K. (2017). Değerlerin Edinilmesinde Ailenin Rolü. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Aile Eğitim Programı Kitapçığı.

Dilmaç, B. (1999). İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitiminin Verilmesi ve Eğitimin Ahlaki Olgunluk Ölçeği ile Sınanması. Yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Dinsever, M. B. (2021). Türkiye Sosyal Bilgiler ders kitapları ve Öğretim Programları ile Polonya Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi ders kitapları ve Öğretim Programlarının Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Diyarbakırhoğlu, M. (2022). Görsel sanatlar eğitiminde post-truth dönem etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli

Doğan, B. ve Gülüşen, A. (2014). Türkçe ders kitaplarındaki (6–8) metinlerin değerler bakımından incelenmesi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 75-102.

Doğan, H. (2002). İşgörenlerin adalet algılamalarında örgüt içi iletişim ve prosedürel bilgilendirmenin rolü. *Ege Academic Review*, 2(2), 71-78.

Doğanay, A. (2006). Değerler Eğitimi. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi “Yapılandırmacı Bir Yaklaşım. (Ed. C. Öztürk). Pegem-A Yayıncılık. (s. 15-46). Ankara:

Doğanay, A. (2007). Değerler Eğitimi. C. Öztürk (Ed.). Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım. (3.basım). Ankara: Pegem A Yayıncılık, ss.255-286

Duman, B. (2008). Öğrenme-öğretme sürecindeki entellektüel şizofrenizm. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 287-321.

Ecerkale, N. ve Bayrak, Ö. (2018). Türkçe Yedinci Sınıf Ders kitabındaki Metinlerin Değerler Bağlamında İncelenmesi. *The Journal Of International Lingual, Social And Education Sciences*, 4(2), 277-287.

Ekiz, D. (2009) Bilimsel Araştırma Yöntemleri (Geliştirilmiş 2. Baskı) , Ankara: Anı Yayıncılık. İkinci, Ö. (2011) ‘Sıradan Bir Zeki Değilim: Disleksiğim’, *Bilim ve Teknik Dergisi*, Sayı:519 (Şubat), s. 36-40

Eliüşük A. (2014) Sabır eğiliminin öz-belirleme öz-anlayış ve kişilik özellikleri açısından incelenmesi, (Yayınlanmamış doktora tezi), Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı.

Erbaş, A. A. (2021). Sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlerin sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımaları. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 23-40.

Erdem, R., ve Akman, Y. (1998). Değer eğitimi ve öğretimi. Ankara: PegemA Yayıncılık.

Ereş, F. (2004). Eğitim yönetiminde stratejik planlama. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 21-29.

Ertürk, S. (2016). Eğitimde Program Geliştirme. Edge Akademi Yayıncılık. Ankara

Gardner, W., Demirtaş, A. ve Doğanay, A., (1997). Sosyal Bilimler Öğretimi. Ankara: YÖK Dünya Bankası, Milli Eğitimi Geliştirme Projesi, Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi.

Gökalp, N. (2021). Değer Felsefesi. In N. Gökalp (Ed.), Değer Çalışmaları içinde (ss. 7-30). Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Değer Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi.

Gömlüksiz, M. N., ve Cüro, E. (2011). ‘Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi’, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1).

Güçlü, H. (2019). Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi açısından değerlendirilmesi (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Güleç, İ., Çelik, S., ve Demirhan, B. (2012). Yaşam boyu öğrenme nedir? Kavram ve kapsamı üzerine bir değerlendirme. *Sakarya University Journal Of Education*, 2(3), 34-48.

Gültekin, M. (2020). Değişen toplumda eğitim ve öğretmen nitelikleri. *Anadolu Journal Of Educational Sciences International*, 10(1), 654-700.

Gümüşeli, A. İ. (2014). Eğitim ve Öğretim Yönetimi. Pegem Akademi. Ankara

Güneş, F. (2015). Değerler eğitiminde yaklaşım ve modeller. Eğitimde Gelecek Arayışları: Dünden Bugüne Türkiye’de Beceri, Ahlak ve Değerler Eğitimi Sempozyumu, s. 1-20. Bartın.

Güngör, E. (1993). Değerler Psikolojisi. Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları.

Güngördü, E. (2001). İlköğretimde Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. Nobel Yayınları. Ankara.

Gürhan, E., 2017. “İlkokullarda Uygulanan Değerler Eğitimi Uygulamalarının Yönetici ve Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Konya Selçuklu Örneği)”, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Gürkan, T. ve Şen, M. (2011). Geleneksel Ve Günümüz Çocuk Oyunlarının Karşılaştırılması. Günümüzde çocuk oyun ve oyuncaklarında yaşanan değişimler sempozyumu. T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları:3281, 41-56.

Güven, F. (2018). Sosyal Bilgiler ders kitaplarının milliyetçilik ve yurtseverlik değerleri açısından analizi. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Halstead, J. M., ve Taylor, M. J. (2000). Learning and Teaching About Values: A Review of Recent Research. *Cambridge Journal of Education*, 30(2), 169-202.

Halstead, J.M. (2005). Values and Values Education in Schools. In J. M. Halstead ve M. J. Taylor (Eds.), *Values in Education and Education in Values* (pp. 169-202). London ve Washington, D.C.: Taylor ve Francis Group.

Hanaylı, G., Öztürk, A. A., Baysan, S., ve Vural, R. (2020). Sosyal Bilgiler'in doğası, anlamı ve nasıl öğretildiği üzerine bir durum çalışması: öğretmen görüşleri. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 210-238.

Hatay-Uçar, F.,2019. İlkokul Hayat Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Ders kitaplarında Değerler Eğitimi. Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Hökelekli, H. (2011), Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi. Timaş Yayınları, İstanbul.

Huitt, W. (2004). Values Educational Psychology Interactive. Valdosta State University. Retrieved September 04, 2011, from <http://chiron.valdosta.edu/whuitt/col/affsys/values.html>

Irmak, B. (2021). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Değerler Bağlamında Analizi, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Malatya.

İşcan, C. D,(2007). İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kahya, A., 2018. Ortaokul Türkçe Ders kitaplarındaki Etkinliklerin Değerler Eğitimi Bakımından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

Kan, Ç., 2009. Değişen değerler ve küresel vatandaşlık eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(3), 895-904.

Kan, Ç., 2010a. Sosyal Bilgiler dersi ve değerler eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(187), 138 145.

Kan, Ç., 2010b. A.B.D ve Türkiye'de Sosyal Bilgiler'in tarihsel gelişimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 663-672.

Kapusuzoğlu, Ş., 2004. Beni harekete geçiren nedir. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 29(131), 244-29.

Karaköse, T., ve Altinkurt, Y., 2009. Okul yöneticilerinin ve il milli eğitim müdürlüğü çalışanlarının değerlere göre yönetim ile ilgili görüşlerinin incelenmesi (Kütahya ili örneği). *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 49-67.

Karataş, Z., 2015. Sosyal Bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.

Karatekin, N., Ekşi, H., Durmuş, A., Ortar, M., Işılak Durmuş, H. ve Koç Yıldırım, P., 2013. Değerler Eğitimi Öğretmen Kitabı: Öz Denetim. Edam Yayınları, 104 s, İstanbul.

Karip, E., 2012. Değerler eğitimi. Milli Eğitim Bakanlığı, <http://www.meb.gov.tr> (18 Mart 2024).

Katılmış, A., 2010. Sosyal Bilgiler Derslerindeki Bazı Değerlerin Kazandırılmasına Yönelik Bir Karakter Eğitimi Programının Geliştirilmesi. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kavsıracı, O., 2020. Toplumsal değerler çerçevesinde kamu hizmetleri ve profesyonel polislik. *Opus International Journal Of Society Researches*, 15(1), 5308-5337.

Kaya, E., ve Öner, G., 2017. 100. yaşındaki Sosyal Bilgiler dersini sosyalleşme ve toplu öğretim ekseninde yeniden düşünmek. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 1 25.

Kaymakcan, R. ve Meydan, H., 2016. Ahlak, Değerler ve Eğitimi. Dem Yayıncılık, 280 s, İstanbul.

Keskin, Y., 2008. Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler Eğitimi: Tarihsel Gelişim, 1998 ve 2004 Programlarının Etkililiğinin Araştırılması. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Keskin, Y., 2010. Sosyal Bilgiler derslerinde değerler eğitiminin yeri ve önemi. *Eğitime Bakış Dergisi*, 6(18), 68-72.

Keskin, Y., Öksüz, Y., Gelen, İ. ve Yılmaz, H.B., 2012. İlköğretim 5.sınıf öğrencilerinin bazı evrensel değerleri kazanım düzeylerinin karşılaştırılması (Samsun ili örneği). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 341-365.

Kılcan, B., 2013. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere İlişkin Öğrenci Algılarının İncelenmesi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kırmızı, F. S., 2014. 4.sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinde yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(27), 217-259.

Kohlberg, L., 1975. Justice: Childhood love lessons. *Psychology Today*, 9(6), 25-30.

Kuçaridi, J. (1995). Felsefi Açıdan Eğitim ve Türkiye’de Eğitim, İstanbul, 17–18 Kasım: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kuş, Z., Merey, Z. ve Karatekin, K., 2018. İlköğretim 4. ve 5.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan değerler, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 183-214.

Kuzucu, C., 2018. İlkokul 4.sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık Ve Demokrasi İle Sosyal Bilgiler Ders kitaplarının Temel İnsani Değerler Açısından Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.

Küçükbezirci, Y. (2013). Bilinçaltı mesaj gönderme teknikleri ve bilinçaltı mesajların topluma etkileri. *Electronic Turkish Studies*, 8(9), 1879-1894.

Leming, J. S., 2000. Teaching values in social studies education, past practices and current trends. Yayın Yeri,

http://www.usoe.k12.ut.us/curr/char_ed/fedproj/hist/teaching.htm (15 Nisan 2024).

Leming, J.S., 2008. Research and Practice in Moral and Character Education. Loosely Coupled Phenomena, In T. Lovat, R. Loomer, N. Clement (Ed.). International Research Handbook on Values Education and Student Wellbeing, Springer, 91-111.

Lınkona, T (1997). The teacher's role in character education. Journal of Education, 179(2), 63-80.

MEB (2018). Millî Eğitim Bakanlığı. Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, https://Tegm.Meb.Gov.Tr/Meb_Iys_Dosyalar/2017_06/13140945_Sosyal_Bylgiler_unu.Pdf (19 Şubat 2024).

MEB (2023b), Sosyal Bilgiler Ders kitabı 5. Devlet Kitapları, Ankara.

MEB (2023c), Sosyal Bilgiler Ders kitabı 6. Devlet Kitapları, Ankara.

MEB (2023d), Sosyal Bilgiler Ders kitabı 7. Devlet Kitapları, Ankara.

MEB. (2004a). İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi Programı, MEB Yayıncılık, Ankara.

MEB. 2004b. İlköğretim Matematik Dersi Programı (1.-5.sınıf lar), Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara.

MEB., 2004c. İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Programı (4.5.sınıf lar), Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara.

MEB., 2023a, Sosyal Bilgiler Ders kitabı 4. Ferman Yayıncılık, Ankara.

Memiş, A., ve Güney Gedik, E., 2010. Sınıf öğretmenlerinin değer yönelimleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(20), 123-145.

Memişoğlu, H., 2017. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre değerler eğitimi. *International Journal Of Social Science*, 5(58), 47-63.

Merriam, S. B. (2002). *Qualitative Research in Practice: Examples For discussion and Analysis*. CA: Jossey-Bass Publishers, 368 s, San Francisco.

Meydan, H., 2014. Okulda değer eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 93-108.

Mindivanlı, E., Küçük, B. ve Aktaş, E., 2012. Sosyal Bilgiler dersinde değerlerin aktarımında atasözleri ve deyimlerin kullanımı. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 93 101.

Mondal, B. C., 2017. Inculcating human values among school students through effective teaching. *Journal of Social Sciences*, 13(2), 102-107.

Narvaez, D., V., Khmelkov, L., Vaydich J. ve Turner, C. J. (2006). *Measuring Teacher Self-Efficacy for Moral Education*, University of Notre Dame New York.

Naylor, D. T. ve Diem, R. A. (1987). *Elementary and Middle School Social Studies*. New York: Random House.

NCSS. (1992). *Curriculum standards for social studies: I. introduction*. <http://www.socialstudies.org/standards/introduction>.

Öksüz, H. İ., & Eken, N. T. (2019). İlkokul (1-4) Türkçe Ders Kitaplarındaki Hikâye Edici Metinlerin Türkçe Dersi Öğretim Programındaki Kök Değerler Bakımından İncelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(2), 384-401. <https://doi.org/10.16916/aded.543009>

Önlen, M. (2017). Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan sevgi-saygı ve hoşgörü değerlerinin ulusal gazete haberlerine yansımaları. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.

Özben, M. (2022). *Sosyolojiye Giriş*. Atatürk Üniversitesi Yayınları. Erzurum

Özensel, E., 2021. Değer Çalışmaları. Toplumsal Değerlerin Taşıyıcı Kurumu Olarak Aile ve Aile Değerleri. N. Gökalp (Ed.). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Değer Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara, 61-82.

Öztürk, C., 2006. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi: Yapılandırmacı Bir Yaklaşım. Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış. C. Öztürk (Ed.). Pegem A Yayıncılık, Ankara, 21-50.

Öztürk, T. ve Özkan, Z. S., 2018. Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 172-204.

Parker, W. C. (2015). *Social studies today*. New York: Routledge.

Paykoç, F. (1991). Tarih Öğretimi. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 194 s, Eskişehir.

Paykoç, F., 1995. Sosyal Bilgiler Eğitiminde Çağdaş Eğilimler. İlköğretim Okullarında Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Sorunları, TED Yayınları. Ankara, 46-68.

Pilav, S. ve Erdoğan, Ş., 2016. Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki bilgilendirici metinlerin değer iletimi açısından incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(210), 351-371.

Ryan, K. (1991). Moral and values education. by. Arie Lewy, *Advances in Education*, Pergamon Pres.

Ryan, K., E. Bohlin, K(1999). Building Character in Schools. California, Jossey-Bass Inc..

Sakallı, H., (2015). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Dijital Vatandaşlık Düzeyleri ile Siber Zorbalık Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Sezer, T., (2008). İlköğretim 6.sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Sorumluluk Değerinin Öğretimine İlişkin Öğretmen Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sıgır, Ü., (2021). Nitel Araştırma Yöntemleri. Beta Yayıncılık, (s, 584) Ankara.

Sims, M. (2003). Value-Based Education For Pre-Service Students in Children and Family Studies. *Journal of Educational Enquiry*, 4, (1) pp. 68-79. Retrieved July, 04, 2008 from www.literacy.unisa.edu.au/jee/Papers/JEEVol4No1/Paper%205.pdf.

Sözer, E., (1998b). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Amaçların Düzenlenmesi. *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ed.: G. Can. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir

Sözer, E., (1998a) Sosyal Bilimler Kapsamında Sosyal Bilgiler in Yeri Ve Önemi. *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (Ed. G. Can), Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir, 1998, s. 1–14.

Suh, B. K., ve Traiger, J., (1999). Teaching values through elementary social studies and literature curriculum. *Education*, 119(4), 723-728.

Şahin, B., ve Aykaç, M., (2018). Yaratıcı drama yönteminin öğretmen adaylarının matematik temel becerilerine ilişkin görüşleri üzerindeki etkisi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(3), 896-911.

Şen, A., (2019). Vatandaşlık eğitiminde değişiklik ve süreklilikler: 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programı nasıl bir vatandaşlık eğitimi öngörüyor. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 1-28.

Şen, M. (2011). Okul Öncesi Eğitim Programında Değerler Eğitiminin Kapsamı. (Ünite 6) Açık öğretim Fakültesi Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programı T.C. Anadolu Üniversitesi Yayın no: 2301 Açık Öğretim Fakültesi Yayın No: 1298.

Şen, Ü., (2007). Milli Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği Yüz Temel Eserler Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Tahiroğlu, M., (2014). Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitimi Etkinlik Örnekleri: İlkokul 4. Sınıf. Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi, R. Turan ve K. Ulusoy (Ed.). Pegem-A Yayıncılık, Ankara, 339-366.

Tahiroğlu, M., ve Çetin, T., (2015). Değer Öğretiminde Kullanılan Yöntemler. Değerler Eğitimi, M. Gündüz (Ed.), Maya Akademi Yayıncılık, Ankara, 19-44.

Tarhan, N., (2006). Makul Çözüm Aile İçi İletişim Rehberi. Timaş Yayınları, 221 s, İstanbul.

Taşdemir, M., (2018). Ortaokul Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders kitabı Metinlerinin Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

Tavşancıl, E., ve Aslan, A. E. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. Epsilon.

TDK (2023). Türk Dil Kurumu, (2023, Aralık 4), <https://sozluk.gov.tr/>

TDK. (2018). Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tek, Ö. (2002). Okulöncesi Eğitimde Eğitimcinin Rolü (Çeviri; Early Childhood Today), *Çocuk Dergisi*. 27-29.

Tezcan, M., (2003). Gizli müfredat: Eğitim sosyolojisi açısından bir kavram çözümlenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri*, 1(1), 53-59.

Topkaya, Y., (2011). Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerlerin Ders kitaplarına Yansıma Düzeylerinin Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Topkaya, Y., ve Tokcan, H., (2016). Sosyal Bilgiler öğretim programının belirlediği değerlerin 6.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yansımaya düzeylerinin karşılaştırılması. International Journal Of Eurasia Social Sciences, 2013(10), 33-43.

Turhan, E., (2023). Devlet Okulundan Koleje Geçen Öğrencilerin Habitus Kavramı Bağlamında Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tez, Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Uçar, H.F., (2019). İlkokul Hayat Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Ders kitaplarında Değer Eğitimi, Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Ulusoy, K., ve Dilmaç, B., (2018). Değerler Eğitimi. Pegem Akademi, 160 s, Ankara.

Uzunkol, E., (2014). Hayat Bilgisi Öğretiminde Uygulanan Değerler Eğitimi Programının Öğrencilerin Özsaygı Düzeyleri, Sosyal Problem Çözme Becerileri ve Empati Düzeylerine Etkisi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Veugeler, W. ve Vedder, P., (2003). Values in teaching teachers and teaching. Theory And Practice, 9(4), 377-389.

Viadero, D., (2003). Nice work. Education Week, 22(33), 38-42.

Welton, M. R., ve Mallan, J. T., (1999). Exploring values education in schools. Journal of Moral Education, 28(2), 227-241.

Yalar, T., (2010). İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Değerler Eğitiminin Mevcut Durumunun Belirlenmesi ve Öğretmenlere Yönelik Bir Program Modülü Geliştirme. Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Yaman, E., (2012). Değerler Eğitimi: Eğitimde Yeni Ufuklar. Akçağ Yayınları, 254 s, Ankara.

Yeşil, R., ve Aydın, D., (2007). Demokratik değerlerin eğitiminde yöntem ve zamanlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 65-84.

Yeşilyurt, E., (2007). Öğretim araç-gereçleri kullanımına etki eden faktörler. *Education Sciences*, 2(4), 300-312.

Yıldırım, A. Y., ve Şimşek, H., (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayınevi, 448 s, Ankara.

Yıldırım, S. G. ve Demirel, M., (2019). Türk tarihinde değerler ve değerler eğitimi üzerine bir inceleme. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 92-99.

Yüksel, S., (2004). Örtük Program. Nobel Yayın Dağıtım, 133 s, Ankara.

Yüksel, S., (2005). Kohlberg ve ahlak eğitiminde örtük program: Yeni ilköğretim programlarında yer alan ahlaki değerleri kazandırma için bir açılım. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 329-338.

Yürümezoğlu, K., (2014). Pedagojik Değerler. Sorumluluk, M. Girgin (Ed.). Vize Yayınları, Ankara, 223- 225.

8. EKLER

EK-1 VERİ GİRİŞ FORMU

1)İncelenen Sosyal Bilgiler Ders kitabı:

- ☐ 4.sınıf
- ☐ 5.sınıf
- ☐ 6.sınıf
- ☐ 7.sınıf

2)Sayfa numarası:.....

3)İncelenen metnin özelliği?

- ☐ Düz metin
- ☐ İnternet haberi
- ☐ Bilgi kutucuğu
- ☐ Fıkra
- ☐ Şiir
- ☐ Hikâye
- ☐ Diğer....

4)Metnin ve Görselin içeriği değer / değerlerden bahsediyor mu?

- ☐ Evet (ise 5.sorudan itibaren devam ediniz)
- ☐ Hayır (ise 4.1 ve 4.2 ile ilgili verileri giriniz)

4.1.Metin boyutu?

- ☐ İki sayfa ve daha fazlası
- ☐ Bir sayfa
- ☐ Yarım sayfa
- ☐ Yarım sayfadan az ve daha az olanlar

4.2.Görselin boyutu?

- ☐ Sayfanın tamamını kaplamış
- ☐ Sayfanın üst tarafında
- ☐ Sayfanın ortasında
- ☐ Sayfanın alt tarafında

5) Metnin boyutu?

- ☐ İki sayfa ve daha fazlası
- ☐ Bir sayfa
- ☐ Yarım sayfa
- ☐ Yarım sayfadan az ve daha az olanlar

7) Metnin içeriği hangi değer / değerlerden bahsetmektedir?

- ☐ Adalet
- ☐ Dostluk
- ☐ Dürüstlük
- ☐ Öz denetim
- ☐ Sabır
- ☐ Saygı
- ☐ Sevgi
- ☐ Sorumluluk
- ☐ Vatanseverlik
- ☐ Yardımseverlik

8) Görselin içeriği değer / değerlerden bahsediyor mu?

☐ Evet

☐ Hayır

10) Görselin sayfadaki konumu?

☐ Sayfanın tamamını kaplamış

☐ Sayfanın üst tarafında

☐ Sayfanın ortasında

☐ Sayfanın alt tarafında

11) Görselin boyutu?

☐ Sayfanın tamamını kaplamış

☐ Sayfanın üst tarafında

☐ Sayfanın ortasında

☐ Sayfanın alt tarafında

12) Görselin içeriği hangi değer / değerlerden bahsetmektedir?

☐ Adalet

☐ Dostluk

☐ Dürüstlük

☐ Öz Denetim

☐ Sabır

☐ Saygı

☐ Sevgi

☐ Sorumluluk

☐ Vatanseverlik

☐ Yardımseverlik